Śrīrāmulucaudari, Yējeḷla

Paśuvaidya cintāmaṇi

Bejavāḍa, 1928

Record no. 589

శ్రీరాములుచౌదరి, యేజెళ్ల

పశువైద్య చింతామణి

బెజవాడ, 1928

Record no. 589

Bibliographic Record Target

శ్రీరాములుచౌదరి, యేజెళ్ల.

పశువైద్య చింతామణి / గ్రంధకర్త యేజెళ్ల శ్రీరాములుచౌదరి.- 1. కూర్పు.- బెజవాడ : శ్రీ బాలసరస్వతీ ముద్రాక్షరశాల, 1928.

(1), viii, vi, 4, (2), 7, 194 p. :ill. ;16 cm.
Record no. 589

Śrīrāmulucaudari, Yējeḷla.

Paśuvaidya cintāmaṇi / grandhakarta Yējeḷla Śrīrāmulucaudari.- 1. kūrpu.- Bejavāḍa : Śrī Bālasarasvatī Mudrākṣaraśāla, 1928.

(1), viii, vi, 4, (2), 7, 194 p. :ill. ;16 cm.
Record no. 589

3689

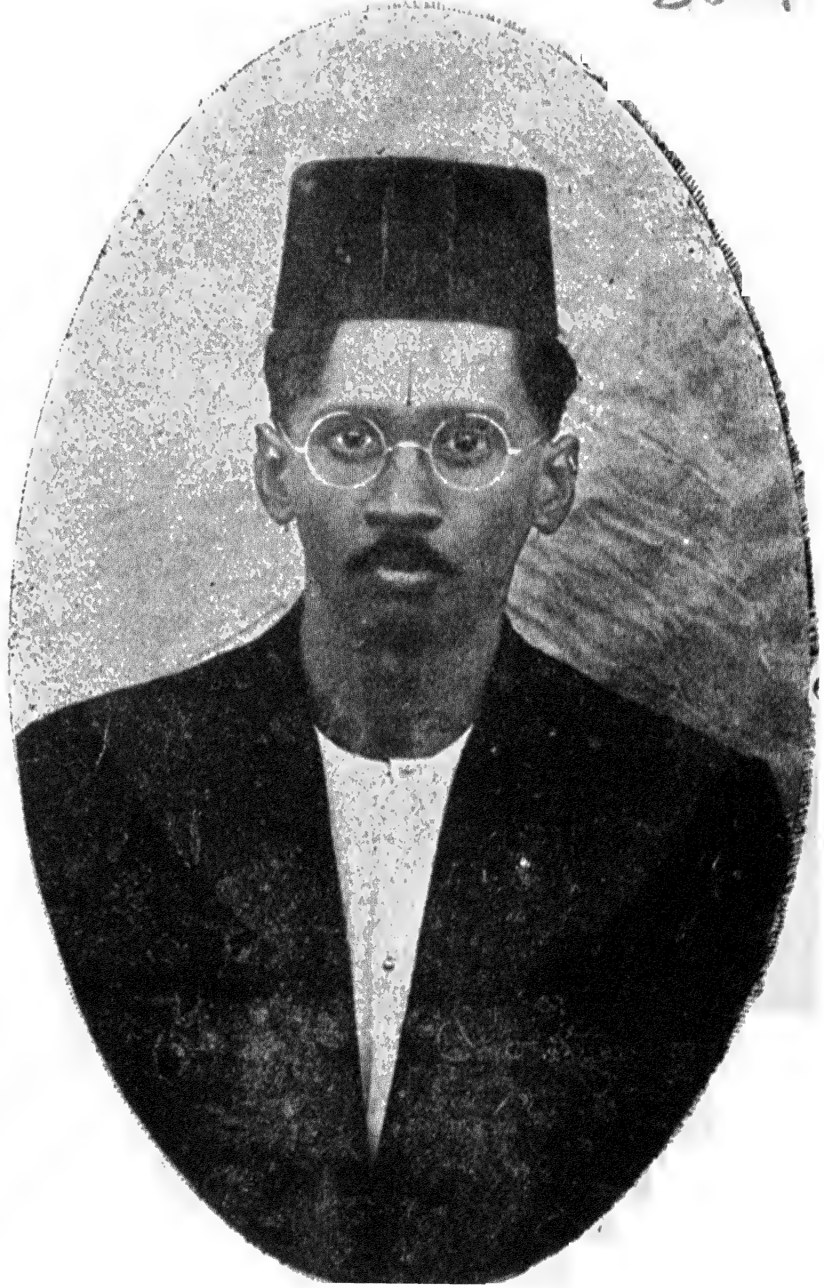
3689

సారస్వత నికేతనము; వేటపాలెం.

గ్రంథసంఖ్య. 3689 636.089 Mg

ఈ గ్రంథమును యిందు క్రింద కనబరచిన యెందు తేదీలోపల వాపసు యివ్వవలెను.

[illegible] 5 - 1940	1.6.49	20.12.61
[illegible] 1940	16.6.48	3.11.62
OCT 28 1940	3.3.49	6.2.63
FEB [illegible] 1941	5.9.49	25.11.64
3.7.42	27.7.51	6.8.66
28.10.42	30.7.52	22.2.66
1.1.43	16.3.53	3.2.67
13.6.43	29.4.53	17.4.67
3.8.43	14.8.56	4.9.67
13.9.44	20.9.56	13.11.68
19.6.45	21.1.59	25.2.69
7.3.46	9.10.59	31.3.71
6.6.46	28.10.59	15.11.76
28.11.46	30.11.59	23.1.77
9.1.47	13.3.60	21.11.77
29.6.47	26.4.60	24.3.78
26.2.48	29.8.61	21.1.2010

గ్రంధకర్త:— యేజెళ్ల శ్రీరాములు చౌదరి.

పశువైద్యచింతామణి

గ్రంథకర్త:

యేజెళ్ల శ్రీరాములుచౌదరి

అంగలూరు

మొదటికూర్పు [illegible]

:: బెజవాడ ::

శ్రీ బాలసరస్వతీ ముద్రాక్షరశాలయందు

(బదర్సు అండు కంపెనీ వారిచే ముద్రితము.

1928

వెల 1—4—0

అంకితము

—:o:—

నా ప్రియమైన తండ్రి,

యేజెళ్ల రాఘవయ్యగారికిని,

నా చిన్నతనమందే-కీర్తిశేషురాలైన

మాతృదేవి-యేజెళ్ల శేషమ్మగారికిని,

భక్తిపూర్వకముగా

నీగ్రంథమును

సమర్పించుకున్నాను.

ఇట్లు

గ్రంథకర్త.

విషయసూచిక.

ప్రథమభాగము.

రెండవభాగము.

మూడవ భాగము.

గుఱ్ఱములకుసంభవించు జాడ్యములు

(Diseases of the Horses) ,,

కోళ్ళకు సంభవించు జాడ్యములు

Notes of Poultry

పీఠిక.

ఇంగ్లీషువారికి గుఱ్ఱములు, అరబ్బులకు ఒంటెలు, యెంతముఖ్యమో, మనదేశపు వ్యవసాయకులకు పశువులంత ముఖ్యము. పశువులు లేనిచో నీలగిరిజిల్లా కూనూరుతాలూకా రైతులవలె, ప్రజలే చిన్నగడ్డపారలతో భూమిని పెళ్లగించి సాళ్లుగట్టి, విత్తనములు వేయుట, మాగాని భూముల దమ్ముచేసి విత్తనముల వేయుటాదిగాగల సకలమైన పశుకృత్యములు చేయవలసియుందురు. ప్రజలు మనుష్యకృత్యములు చేయుటకు బదులు పశుకృత్యములు నొనర్పవలసి వచ్చుటెంత యన్యాయమో, అనాగరికస్థితియో, గ్రహించగొనట సులభము. అట్టి అనాగరికస్థితినుండి హిందువుల బుద్ధివైదగ్ధ్య దీప్తివారికి సాంఘిక, మానసిక, వికాస మొసర్చుట కవకాశ మిచ్చినాదులవలననే, హిందువులు పూర్వకాలమునుండియు పశువులన్న విశ్వాసపూర్వకముగ ప్రేమను జూపెట్టుచుండిరి.

మనుష్యులకు సర్వసాధారణముగా స్నేహితభావముగానుండదగు జంతువుల ప్రేమయు, పెంపుడు, వారికుండు సాంఘిక యలవాటులలో నొక్కటైయున్నది. అరబ్బులుగుఱ్ఱములను, ఫ్రెంచి ఇంగ్లీషువారు పిల్లులు, కుక్కలను, రాజులు జమీందారులు లేళ్లు పిట్టలను, తుదకు మనబైరాగులు కోతులను, పెంచుచున్నారో: అట్లనే మనరైతులు వారిస్త్రీలు ఆవుదూడల సాకుటయందు, ఎద్దులను పోషించుటయందు తమ ప్రేమభావములను జూపెట్టుకొనుచున్నారు. ఆవు చిక్కిపోయినదన్న ఎద్దు వడదెబ్బ తిన్నదన్న, గేదె జబ్బుపడినదన్న, హృదయము

వేదన నొందని రైతు, వానిభార్య, తుదకు మహమ్మదీయులందును కాన్పించదు. ఆ చిన్ని కమ్మని సుఖములగు దూడల నూడిపెయ్యల, వదలుటకు మనసొప్పక, కాళ్ళురాక తహతహా పడుచున్న పల్నాటిరాజ్య ప్రధాన మంత్రి కాబోవు శ్రీ లక్ష్మీనారాయణగారి "నాయకురాలు" ప్రతిరైతుయొక్క గృహిణియందును మూర్తీభవించుచున్నది.

ధనికుడగు, ఆదర్శప్రాయుడగు, యోగ్యుడగు రైతు ఏ గ్రామమునందు చనిపోయినను, వానికీర్తిని పేరును, బహుకాలము నిల్పుటకై మనప్రజలింకను దేశము నలుప్రక్కల ఆంబోతెద్దులను వేయుచున్నారు. రైతుల యభిప్రాయమునందింకను పాఠశాలలు, దేవాలయములు, బావులు, సత్రములకంటె తమతమ గ్రామముల పశువుల క్షేమసంరక్షణము, జాత్యాభివృద్ధియే, పేరునిల్పుటకు ముఖ్యమగు దారులు. ఒక ఆంబోతెద్దు చనిపోయినప్పుడు జరుగు యుత్సవము ప్రజలందరు ఆయాంబోతెద్దున కొసంగు హారతులు, ఆదినమున గ్రామమునందెల్లెడల వెల్వడు విచారమును గాంచిన వారెల్లరకు ప్రజాసామాన్యమునందు తెలిసి తెలియకయే పశువుల వృద్ధి గూర్చి, వాని శుభము గూర్చి ఎంతటి యాతురత, శ్రద్ధయున్నది గ్రాహ్యము కాగలదు. కాని మన దురదృష్టవశాత్తు యీ కాలపు విద్య నభ్యసించువారు, విద్యాధికులు, రైతులన్న వారికి ప్రధానమగు జీవములన్న, వారికి సంపదల పాడిపంట నొసంగు పశువులన్న, ఉదాసీన భావముతోనున్నారు. శ్రీ కృష్ణారావుగారి "సంక్రాంతి" యందలి "ధాన్యలక్ష్మి" "సంక్రాంతి" కొరకు మొరవుమొరసి పోయినది. శ్రీ రామిరెడ్డిగారి కృషీ

వలుని భావనామాత్రము ఆధునిక కవీశ్వరుల సృష్టియందు కళకళలాడుచున్నది. కాని పోతన్నగారి రాజులనే ధిక్కరించు ఆత్మగౌరవము సంరక్షణ చేసుకొను "హాలికుడు" సుమతిగారి స్వాతంత్ర్య ప్రియుడగు "వడిగలయెద్దులగట్టుకొను" రైతునకు సరియగు సృష్టి మనప్రస్తుతపు భావకవీశ్వరుల కల్పనా ప్రపంచమునందెలకో కానము. కవిత్వము కాకున్నను, నోటినిండ పలుకు "ఝుళంఝుళు జాళకెత్కటల్" నడకలు లేకున్నను, సివమిక్కిలించు ఆజానేయ సందర్భము కాకున్నను, రైతుల క్షేమముకై, వారిపాడిపంటల వృద్ధికై, వారిగపశుల పసిమికై, వారి స్త్రీలహృదయ వికాసముకై, నుపయోగపడు ఈ పశువైద్య చింతామణిని తుదకిప్పటికైనను, మనచౌదరిగారు యీరూపముగా నిచ్చినందులకు సంతసము.

ఒకానొకప్పుడు ప్రజలు వెండి బంగారముల నాణెములకు బదులు, ముద్రలు వేయబడిన పశువులనే ధనముగా నుపయోగించుకొనుచుండెడివారు. ఇప్పటికిని ఆఫ్రికాయందలి కొన్నిజాతులవారు, మొన్నమొన్నటివరకు భద్రాచలపు టడవిగాగల యడవులందలి రైతులును, మీకెంతధనమున్నది? యనుప్రశ్నకు మాకునూరు, రెండునూరుల పశువులున్నవని సమాధానము నిచ్చుచుండెడివారు. భూములు, లోహములు, ధనముగా పరిగణింపబడక మునుపే పశువులు ధనమై యుండెడివి.

ఇప్పుడు తగిశక వస్తువులే ధనమను యభిప్రాయము ప్రజలయందు బలియుచుండుటయే దురదృష్టము. పశువులు, ఎనుములు, గొఱ్ఱెలు, మేకలు, భూమివలనే రైతులకు

సర్వసంపదల నిచ్చును. భూమికి తగునట్లు ఎరువునొసంగి దానిని శ్రద్ధగా సాగుచేయుచో, మెట్టులపంటల బొందలేమో అటులనే పశువుల సక్రమముగా మేపి సంరక్షణ చేయుచో లాభము నొందజాలము. పైరులకు వచ్చిన చీడపురుగుల నున్న పునీరు మొదలగువానితో చంపవచ్చునో, నెటుల వాటపండదో అటులనే పశువులకు బొందు జబ్బులకు జాగ్రత్తగా మందు వేయనిచో, రైతులు నష్టము పొందుదురు. పశుధనమును, కాపాడుట, వృద్ధిచేయుట, రైతుల క్షేమమునకు ముఖ్యము. కాని మనప్రజాప్రతినిధులు, ప్రభుత్వము, యిప్పటికి కూడ నిండుగా యీవిషయముల గ్రహించకుండుటలననే, శాస్త్రీయముగా తయారు కాబడిన వ్యవసాయమును ఉపయోగించు ఎద్దులనివ్వగలుగు ఆముద్దులనుగాని, పాలను హెచ్చుగానిచ్చు ఆవులనివ్వగలుగు ఆముబొగ్గలనుగాని, మనప్రజల కంటబాటులో నుంచుటకు ప్రయత్నము చేయుటలేదు. మనపశువులకు కలరా, స్ఫోటకము, గాలికుంటు, తెల్లి ప్రతిసంవత్సరము లక్షల కొలది నష్టము కలుగుచున్నను, పశురోగ చికిత్సలకు, అధమము పతిఫిర్కాకు నొక్కొక్కవైద్యుడైన ఎప్పుడునులేడు పశువులకు, యీరాముగా కల్గిన యీయందరము సంపదలేమి యశ్రద్ధ, పశుజాత్యవృద్ధిగూర్చియుండు యుండుటయు విచారకరమైనదాను. ఈదింతాఁ ఎరిని జదివినవారైనను, యీవిషయము గ్రహించి రైతులకు, రి పశువులకు, క్షేమకరములగు మార్గములు వదకుదురుగాక!

ఈగ్రంధమును చదవనేరని పశువులకు తరలు ద్యములలో నందకు లో బంతోష్యమైన పాళ్ళ అంటువ్యాధులని ముఖ్యముగా తోచుపవయును. రెండవది అపాయకరముగు

ములగు వ్యాధులు కల్గినను, నానిలక్షణముల వెంటనే గ్రహించుట చాలదుర్లభమని తెలియుచున్నది అయినను యీగ్రంధముద్వారా తెలియు మరొక్క విషయము జాగ్రత్తగా నంతను రైతులకు స్థైర్యము కల్గించునది గానున్నది. పగొప్ప వ్యాధికల్గినను, కలుగబోవుచున్నను, ముందుపశువులకు తీవ్ర జ్వరము కల్గుచుండును జ్వరము తగులుటయే యాలస్యముగా యీగ్రంధమును బాగుగా చదివి యనుభవముతో నైక్యము బొందించుకొనిన రైతులనాయముతో, రోగలక్షణముల కను గొని, దానికి తగు చికిత్సలచేయుట సాధ్యమగును. ఈమూడు విషయముల సంతసులభముగా జెప్పినందులకే చౌదరిగారు రైతులకు వందనీయులు.

గ్రంధకర్త పడినశ్రమఫలము బొందవలయుననిన, పాఠకులు లాభము పొందవలయుననిన, జబ్బుపడిన పశువులను, లిదతర పశువులవంటి దూరముగా నుంచుట ప్రథమ ధర్మము. మనరైతు లెంతవరకు చాలయశ్రద్ధను, తెలివితక్కువను చూపెట్టుచున్నారు. కలరాజబ్బునుపొందిన పశువులక్కనే యితర పశువులను కట్టివేయుచో, నష్టము పొందుదురు, వ్యాధిని గ్రామమునందంత వ్యాపింపజేయుచు, తుదకు మారెమ్మ త్యాలమ్మలకు, దణ్ణములు పెట్టుచున్నారు. ఈ దురభ్యాసమును, దూరముగావలయుననిన ప్రతివిద్యార్థియును, యీగ్రంధము చదివి సాధ్యమైనంతవరకు రైతులకు జాడ్యములనాపు సక్రమమగు మార్గముల జూపెట్టుటవసరము.

ఈగ్రంధమునందు జెప్పబడినమందులు హెచ్చుభాగము అనుభవము జెందిన రైతులకు తెలిసియున్నవే! అయినయు ప్రతి

బజారునందును దొరకు చౌకయగుమందులు. కాన విద్యాధికులు తప్పక యీమందులను ప్రచారములోనికి అధికముగా తెచ్చి సాంఘికసేవను చేయుదురుగాక! తాలూకాబోర్డులు, జిల్లాబోర్డులు తమతమ పాఠశాలలందలి యుపాధ్యాయులందరిచేతను, యీగ్రంథమును శ్రద్ధగా చదివించి రైతులకు సహాయము చేయించవలయును. తాలూకాబోర్డు సభ్యత్వమునకై, వేలకు వేలు ఖర్చుపెట్టు రైతాంగపు నాయకులు, తమశ్రమను సార్థకమొనర్చుటకై యిట్టిగ్రంథమును ప్రజలయందు ప్రచారమునకు తెచ్చుట ధర్మము.

తుదిమాట గ్రంథకర్త యీ పశువైద్య చింతామణిని ప్రకటించుటద్వారా సాంఘికసేవను అద్భుతముగా చేయగలుగుచున్నాడు. రైతాంగమునందు పాండిత్యమునకు నెలవగు, అంగలూరుశాస్త్రుల్లగు, కోవెలలా! యనిపించు చలసుయ్య ప్రసాదులు, బుద్ధపురాణ గ్రంథకర్తలగు బలరామ కృష్ణయ్య గారు, బ్రాహ్మణేతరోద్యమనాయకులును, సుప్రసిద్ధకవీశ్వరులు నగు బారిస్టరు శ్రీ రామస్వామి చౌదరిగారును గ్రంథకర్తకు ప్రియమగు పశువుల సౌందర్యము, క్షేమము, సుఖము, వృద్ధి పొందుటకై తమ లేఖనుల నుపయోగించుదురుగాక!

ప్రొఫెసర్: జి. రంగనాయకులు, బి. లిట్ (ఆక్సుఫర్డు)
చీఫ్ ప్రొఫెసర్ ఆఫ్ హిస్టరీ అండు ఇకానమిక్సు.
పచ్చయ్యప్ప కళాశాల,
స్పెషల్ ఆఫీసర్ ది ఇకానమిక్ సర్వే,
మద్రాసు గవర్నమెంటు.

OPINIONS.

అభిప్రాయములు.

శ్రీయుత వేజళ్ల శ్రీరాములు చౌదరిగారికి.

అయ్యా!

మీరుపంపించిన "పశువైద్య చింతామణి" అను పుస్తకము చదివి చాలా సంతోషించినాను. మీచిన్ని పుస్తకము పురాతనదేశీయ వైద్యమును, నవీన ఆంగ్లవైద్యమును, మిశ్రముచేసి వ్రాసిన గ్రంథము గనుక బాగుగా యుపయోగము కలది కావచ్చునని నాసమ్మకము. పల్లె గ్రామములలోని రైతులకు చాలా ఉపచరించును. మీయుద్యమము ప్రశంసనీయము.

జంతువైద్యశాల
బరంపురం.
11—6—28.

ఆకెళ్ల లక్ష్మీనారాయణసోమయాజులు.
జి. ఎమ్. వి. సి.
వెటనరీ సర్జన్.
సివిల్ వెటనరీ డిపార్టుమెంటు.

——:O:——

మన దేశములోని రైతులకు పశువులనుగూర్చి, పశువ్యాధులను గూర్చి శాస్త్ర జ్ఞానము బొత్తిగాలేదు. ఇట్టి పరిస్థితులలో పశు చికిత్సాలయము లేనట్టి చోట్లను లేక పశువైద్యుల (వెటరినరీ డాక్టర్ల) సలహా దొరకనప్పుడును, ఈ నూతనముగా వెలువడిన పశువైద్యచింతామణియను గ్రంథము మన ఆంధ్ర సోదర రైతులకు ప్రారంభ చికిత్సయందు ఎక్కువ తోడ్పడగలదని నమ్ముచున్నాను

వెటరినరీ హాస్పటల్
మచిలీపట్టణము.
13—6—28

ఇట్లు,
లక్కరాజు కుమారస్వామి,
జి. యమ్. వి. సి.,
పోస్టుగ్రాడ్యుయేట్,
వెటరినరీ అసిస్టెంటు సర్జన్.
సివిల్ వెటరినరీ డిపార్టుమెంటు.

వ్యవసాయముపై నాధారపడియుండి పశుధనమే జీవనముగా గలిగియున్న మనదేశమునందు పశువులను పోషింపవలసిన విధానముగాని, వాని రోగముల పోగొట్టుటకు తగిన చికిత్సగాని తెలియక నష్టపడుచున్న రైతుసోదరులకిటువంటి గ్రంథము లత్యవసరములు. ఆంధ్రభాషయందు ఇట్టిగ్రంథమొకటి రెంటి నెక్కువగ లేవు. "పశువైద్య చింతామణి" యను గ్రంథమును తన్నబాధకమైన ఆయుర్వేద, ఆంగ్ల గ్రంథముల సారమును క్రోడీకరించి విపులముగ సులభశైలిలో ఆంధ్రమున వ్రాసిన గ్రంథకర్తగారైన యేడెల్ల శ్రీరాములు చౌదరిగారు ఆంధ్రుల కొరంతను తీర్చినారనుటలో నతిశయోక్తి లేదు.

రోగలక్షణములు, తగు చికిత్సలు, మందులు మొదలగు వానిని చాలబాగుగ చౌదరిగారు తమ గ్రంథమున పొందుపరచిరి. ఒక్కొక్క జాడ్యమునకు అనేక చికిత్సలను చూపించుటచే వాని యనుభవమును పాఠకులకే విడిచిపెట్టినారు. పాఠకమహాశయులు తమ అనుభవములను గ్రంథకర్తగారికి తెలియపరచినచో తగు మార్పులను జేయుటకు వెనుకంజవేయరని మా అభిప్రాయము. గ్రంథకర్తగారు కూడ తమ అనుభవముల నప్పుడప్పుడు పత్రికల మూలముననో, కరపత్రముల మూలముననో, ఆంధ్రసోదరులకు విశదీకరించగలందులకును, తమ గ్రంథ ద్వితీయముద్రణములో ప్రచురించగలందులకును మేమెంతయు వేడుచుంటిమి. గ్రామ పునర్నిర్మాణులును, రైతుసంఘ శ్రేయోభిలాషులును, తమకార్యక్రమములో నీగ్రంథమును జేర్చుకొని పల్లెలలోని చికిత్సకు తోడ్పడ ప్రార్థితులు.

ఆంధ్రసోదరులు గ్రంథకర్తగారికి ఇటువంటి గ్రంథములు వ్రాయుటకు తగినప్రోత్సాహము నొసగ వేడుచున్నాను.

ఇట్టి ఉత్కృష్ట గ్రంథమును చౌదరిగారు ఆంధ్రదేశమునకొసంగి, ఇట్టిగ్రంథముల కొరంతను తీర్చినందుల కెంతయు వందనీయులు.

మోపర్రు,
తెనాలి తాలూకా
7—6—1928

కల్లూరి చంద్రమౌళి,
బి. యస్. సి. (వ్యవ) బర్డీన్.

యేజెళ్ళ శ్రీరాములు చౌదరిగారు వ్రాసిన పశువైద్య చింతామణి చదివితిని. చాల ఆనందించితిని. ఈపుస్తకము రైతులకు చాల ఉపయోగకరము. రైతుసంఘము చౌదరిగారి ఋణమును తీర్చుకొనుట చాలకష్టము.

కవుతారం
19—6—28

నాదెళ్ళ వెంకటదాసు.
బి. యస్. సి. (వ్యవ) బర్గీన్.

అయ్యా.

మీపుస్తకము సకాలమునకే చేరినది. అందులకు వందనములు. తమరి గ్రంథము ప్రతిరైతునింట నుంచతగిన గ్రంథము.

పశువైద్యశాల
ఏలూరు,
8—5—28

కె. శేషగిరిరావు నాయుడు
జి, యమ్. వి. సి.
వెటర్నరీసర్జన్,

విజ్ఞప్తి

నా అనుమతి లేనిదే ఈగ్రంథమును ముద్రింపించినచో వెంటనే తగుచర్య తీసికొనబడును.

ఇట్లు,
గ్రంథకర్త,

శుద్ధపత్రిక

పుట	పంక్తి	తప్పులు	ఒప్పులు
2	11	సలముల	స్థలముల
4	12	గొట్టమ	గొట్టము
10	11	దక్కిటెద్దు	దుక్కిటెద్దు
13	23	ఉతమజాతి	ఉత్తమజాతి
14	1	నర మొకటి	రక్తనాళ మొకటి
25	1	ముసన	ముసర
62	8	Iodine Ointment	Iodine Liniment
62	8	అయోడిన్ తైలము	అయోడిన్ మలాము
88	11	Liver rat	Liver rot
104	4	దైవసంబంధమైన	ద్రవసంబంధమైన
115	2	నక్కవాతము	నక్కోకు, నక్కవగర్పు
116	15	ధనుర్వాయువు	గజ్జువాతము
118	15	Catarrh	Catarrah
121	17	Cystitis	————
126	4	Glanders	————
127	7	Abrasions	Yoke gall
147	1	Lamin ts	————
148	17	Fractures	Fractures of horns
151	12	Actynomecas s	Cancerous horn
168	15	Furqura	Purpura
173	18	Mague	Mange
178	8	Musguitoes	Musquitoes
189	1	Catarrh	Catarrah

తొలిపలుకు

—:o:—

"గోవు మాలచ్చిమికి కోటి దణ్ణాలు
మనిసికైనా లేని మంచిపోకిళ్ళు"

భారతదేశము కృషీవలుల దేశము. వ్యవసాయమే భారతీయులకు ప్రాణాధారము. వ్యవసాయమునకు మూలము పశుసంతానము. పశుసంతాన మెంత వృద్ధిలోనున్న భారతదేశమంత పాడి పంటలతో నిండి భాసిల్లును. భారత వర్షము ప్రపంచమునకు పాడియావు. భారతదేశమునకు ఇష్టదేవత గోమాత. భారతీయులకున్న ధనము గోధనము. అందుచేతనే భారతీయులు గోవులను శ్రద్ధాభక్తులతో పాలించుచు పూజింతురు. భారతీయులు గోపాలురు కృష్ణభగవానుడు గోపాలుడు. గీతామృతము గ్రోలు భారతీయులు — గోసంరక్షణార్థము దీక్షవహించుట — శుభావహము — పరమధర్మము. సహదేవుడు పశుపాలనా దీక్షాదక్షుడు — పశువైద్య చికిత్సాప్రవీణుడు.

పశుపాలన మహాయుగము మానవజాతి వికాసమునకు ప్రారంభము. ఆకాలమందు పశువులే భాగ్యము. పశువులే జీవనాధారము. పశువులున్నవారు భాగ్యవంతులు. పశువులు లేనివారు గర్భదరిద్రులు. ఆకాలమందు గోదానమే దానములలో గొప్పదానము. పుణ్యకార్యములలో గొప్పపుణ్యకార్యము. ఆకాలమందు గోహత్య — ఘోరరాక్షసకృత్యము. ఇంతవరక

హేతువు. గో పాలనము గాయత్రీమంత్ర జపతుల్యమని వేదములు కీర్తించెను. ఉపనిషత్తు లుద్బోధించెను. పురాణములు ప్రకటించెను. ఋషులు పాలించిరి. భూతదయ పురుషార్థసాధనము అహింస పరమ ధర్మమని మతములు చాటెను. మృగత్వము నశించెను. మానవత్వము తలెత్తెను.

కలియుగము ప్రారంభమాయెను. నూతన వస్తుసృష్టి విలసిల్లెను. మానవవికాసమునకై క్రొత్తక్రొత్త మార్గములు త్రొక్కబడెను. కృషివాణిజ్యాదులు ప్రబలెను. పాడిపంటలు వర్థిల్లెను. ధనధాన్యములు పిండిపరలెను. విలాసము హెచ్చెను. నాగరికత వృద్ధిచెందెను. నాగరికత ప్రబలినకొలది భౌతిక విజ్ఞానము విస్తరిల్లెను. యంత్రము లవతరించెను. పశుపోషణ తగ్గెను. జీవహింస జీవనధర్మమాయెను.

అయ్యో! ఇంకేమి చెప్పుదును! మనదేశ దౌర్భాగ్యస్థితి! జాతీయవికాసమునకు తోడ్పడిన పశుసంతతి — ఆర్థికాభ్యుదయమునకు సహాయపడిన పశుసంతతి — వ్యవసాయమునకు మూలాధారమైన పశుసంతతి — తుదకు ప్రాణాధారమైన పశుసంతతి — కృశించి - నశించు దినములు వచ్చెనుగదా! ఋషులు పూజించిన ధేనువులు — కసాయివాని నిశితఖడ్గమునకు గురికావలసివచ్చెనుగదా? హరిహరీ! శ్రీహరీ!! ఎక్కడనున్నావురా! భారతదేశమున కెంతదుర్గతి సంభవించెనురా! కృష్ణా!! గోపాలా!!! రాక్షసకృత్యముగా దలంచిన గోహత్య — రౌరవాది నరకహేతువుగ పరిగణించిన — గోవధ నేడు నిత్యకృత్యమాయెనుగా! కలికాలము!! వినాశకాలము!!!

మంచిమంచి గోవులు — మంచిమంచి కోడెలు — తరుణవయస్సులోనున్న మంచిమంచి పెయ్యలు — విదేశీయ వధ్యస్థానములందు "అంబా" యని అడలుచున్నవి, ఎక్కడచూచిన పశుగోల! కడుపునిండ మేత లేదు — తిరుగుటకుతగిన స్థలములు లేవు — నిలువ నీడ లేదు. ఆ బృందావనారణ్యము లేదాయెనో! ఆ యమునాదరులెచ్చటనున్నవో! ఆ గోపాలు రేమయిరో? నేడు అరణ్యములన్నియు ఛేదింపబడుచున్నవి. బీళ్ళన్నియు సేద్యములగుచున్నవి. కాని ఆశకంతము లేదు — మన దారిద్ర్యమునకు దరిలేదు. కఱువులకు లెక్కలేదు — పెద్దలు చెప్పినమాట వ్యర్థమగునా? పశువులగోల యున్నంతకాలము మనకు జయము లేదు. పశుగోలయున్న దేశమందు — శిశువుల గోల తప్పదు. శిశుగోలయున్న దేశము క్షీణించును. ఒకప్రక్క పశుగోల — మఱియొకప్రక్క శిశుగోల! ఇంక దేశమెట్లు బాగుపడును? బిడ్డలకు కమ్మని పాలు లేవు - కమ్మని పెరుగు లేదు కమ్మని వెన్న లేదు — కమ్మని నేయి లేదు ఇంక జాతినిర్వీర్యము గాకుండునా? రోగములేల పీడించకుండును? మృత్యుదేవత నృత్యమేల సేయదు? బిడ్డలకు పాలు కావలసిన డబ్బా పాలు! నేయి కావలసిన క్రొవ్వుతో నిండిన నేయి! పశుగోల లేని దేశమే — శిశుగోల లేని దేశమే — స్వర్గతుల్యము. ఆదేశమందు లక్ష్మి తాండవమాడుచుండును. విజ్ఞానము వెల్లివిరియును — స్వాతంత్ర్యదేవత ప్రత్యక్షమగును. ఆజాతి భాగ్యభోగ్యము లనుభవించును. ఇందుకు తార్కాణము జర్మని ఆస్ట్రేలియా, అమెరికా దేశములే.

కాబట్టి మనదేశము స్వర్గతుల్యముగ నుండవలెనన్న సుభిక్షముగ నుండవలెనన్న — పాడిపంటలతో నిండి తులతూగవలెనన్న — పశుసంరక్షణ గావింపవలయును. మంచిమంచి ఆబోతులను పెంచవలెను అందువలన పశుసంతానము వృద్ధియగును బలముగల కోడెదూడలు — జన్నదారుఢ్యముగల ఎద్దులు — చక్కని అందచందముగల గిత్తలు — నేడు దొరకుట కష్టము. కారణము మన అశ్రద్ధయే — అలక్ష్యమే — అజ్ఞానమే. పూర్వులు మరివిధిగా మంచి శుభలక్షణములుగల ఆబోతులను — ప్రతిగ్రామమందును — పరమ భక్తిశ్రద్ధలతో పోషించెడివారు. ఇప్పుడాశ్రద్ధలేదు, ఆబోతులున్నను వానిని పోషించక మీదుమిక్కిలి ఏగంగిరెడ్లవానికో — ఎలంబాడీలకో తిరుముదురు. అందుచేత మనకీగతిపట్టినది.

పశుపోషణకై ప్రభుత్వమువారు శ్రద్ధవహించుట — పరమధర్మము, పూర్వము చంద్రగుప్తుని రాజ్యములో — అశోక చక్రవర్తి సామ్రాజ్యములో ప్రతిపల్లెయందును — ప్రతిపట్టణమందును — గోశాలలు — పశుచికిత్సాలయములు నెలకొల్పబడెను, పశువులమేతకై విశాలమైనబయళ్ళుండెడివి. ఇది చరిత్ర ప్రసిద్ధమైన విషయము. ఇప్పుడిప్పుడే మన ప్రభుత్వమువారు కూడ నచ్చటచ్చట జంతువైద్యశాలలను నెలకొల్పుచున్నారు. సంతోషము! కాని ఏడులక్షలు గ్రామములుగల భారతదేశమందు ఏ ముఖ్యపట్టణములందో పశువైద్యాలయములను స్థాపించిన ఏమి ప్రయోజనమో కొంచె మూహింపుడు. ప్రభుత్వమువారింకను తగుశ్రద్ధవహించి విరివిగా పశువైద్యశాలలను స్థాపింపవలసియుండును. ప్రభుత్వముమీద అధారపడియుండుట

కంటె ప్రజాశక్తితో నిట్టికార్యములకు పూనుటనన్నివిధముల శ్రేయస్కరమని విన్నవించుచున్నాను. ప్రభుత్వము లక్షలు ఖర్చుపెట్టి చేయుకార్యము ప్రజలు వ్యయముగా — సులభముగా — సకాలములలో — నిర్వర్తించుకొనగలరు. కొంచెము విచారించి చూడుడు. కోట్లుఖర్చుపెట్టి దేవాలయములు కట్టించిన దెవరు? తటాకములు త్రవ్వించిన దెవరు? ధర్మశాలలు నిర్మించిన దెవరు? ప్రజలు! అమాయకులగు ప్రజలు!! ఈ కలియుగమందు సంఘశక్తియే ప్రజాశక్తియె! నిజమైన దైవశక్తి!!

కాబట్టి రైతుసోదరులారా! మీ సాంఘిక శక్తిని పెల్లుబ్బు — పశువైద్యాలయములను స్థాపింపుడు — పెద్ద రోగము — పారుడు రోగములతో మాదలు మాదలు మృతి చెందుచున్నను, యేమి చేయుటకు దోచకున్నది సకాలములో చికిత్సచేయుటకు తగిన పశువైద్యులు లేరు. మంచి మంచి మందు మాకులు లేవు. ఇక దైవముమీద భారము వేయుదురు. అమ్మవారికి ముడుపులు కట్టుదురు. జాతర! పోలేరమ్మజాతర !! గాని కొలుపులు కొలిచెదరు. వేలకు వేలుగు ఖర్చగును. వందలకు వందల జీవములను కొని పోషింతురు. అమ్మవారి సంబరమున కై గణాచారులు పూనుదురు. నిరపాయకరములైన నోరులేని గొఱ్ఱెలను, మేకలను, దున్నలను, కోళ్ళను నిర్దయులై — కరి వాత్సల్యులై — కలుపాత్ములై — యమకింకరులై — దాయుచు నరుకుదురు. రక్తపుటేరులు ప్రవహించును. గ్రామములు దుర్గంధభూయిష్ఠములగును. పశువుల జాడ్యము పోయినను, పోకున్న నూకలరాదేవత తిరిగి ప్రత్యక్షమగును. ఇది వాస్తవము. ఇంతకంటె ఘోరరాక్షసకృత్యమున్నదా? ప్రజలకున్న ఈమూఢ

ము! ఈదురాచారము! రూపుమాసిపోవుటకు తగినజ్ఞానమును భగవంతుడు ప్రసాదించుగాక!

పశుసంరక్షణనుగూర్చియు — పశువైద్యమును గూర్చియు — తేటతెల్లముగా తెలుగు గ్రంథములు మనమాతృభాషలో మిక్కిలి అరుదుగానున్నవి. ఆకొరంతను దీర్చగలందులకై "ఈ పశువైద్య చింతామణి" యనుపేర నొక సద్గ్రంథమును రచియింపబూనుకొంటిని. భగవదనుగ్రహమున నేటికి నాసంకల్పము సిద్ధించినది. ఈగ్రంథము ప్రతిరైతుదగ్గర నుండదగిన గ్రంథము. సామాన్యముగ పశువులకు వచ్చుచుండు రోగములనుగూర్చి చక్కగా దెల్పును. దేశీయపద్ధతితో చికిత్సలు చేయవచ్చును. ఆంగ్లేయౌషధములను కూడ నుపయోగింప వచ్చును. ఈగ్రంథముయొక్క ప్రయోజనము పాఠకులకే విశదమగును.

ఈ గ్రంథరచనకు దోడ్పడిన గ్రంథకర్తలకు నాకృతజ్ఞతాపూర్వక వందనములు. "జీవధనరక్షిణి" "సహదేవ శాస్త్రము" అశ్వచికిత్సాసారము" సివిల్ వెటనరీ డిపార్టుమెంటువారు ప్రకటించిన కరపత్రములు, వ్యవసాయ మాసపత్రికలు" మొదలగునవి ఈ గ్రంథమునకు కొంతవరకు సహాయపడినవి.

ఈగ్రంథమును తగినరీతిని సంస్కరించి మెరుగుబెట్టిన మ. రా. రా. శ్రీ డాక్టరు టి. సుబ్రహ్మణ్యము చౌదరిగారికి నా హృదయపూర్వక వందనములు. ఈ గ్రంథరచనకై నన్ను

ప్రేరేపించి ప్రోత్సాహమొసంగిన శ్రీరమేశ బాలభక్త భజన సమాజమువారికిని, ఈ గ్రంథమును సకాలములో నచ్చొత్తించి యిచ్చిన శ్రీబాల సరస్వతీ ముద్రణాలయమువారికిని నావందనములు. అచ్చటచ్చటగల తప్పులను పాఠకులు మన్నింతురుగాక!

ఆంధ్రరైతు సోదరులారా! ఈ పశువైద్య చింతామణిని ఆదరింపుడు. దీనిప్రయోజనము బాగుగా లోకమునకు వెల్లడింపుడు. జీవకారుణ్యమును ప్రదర్శింపుడు. పశు సంరక్షణకు పూనుడు. పుణ్యాత్ములుకండు. ఇదియే నాతుదిప్రార్థన! భారతవర్షము భాగ్యభోగ్యములతో తులతూగునుగాక! తియగసి పాడి పంటలతో వరలునుగాక.

ఇట్లు విధేయుడు,
గ్రంథకర్త.

పశువైద్య చింతామణి

ప్రథమ భాగము.

మనము
పశువైద్యమున
ముఖ్యముగ, గమనింపవలసిన విధులు.

(1) పశువు లారోగ్యముగా నుండుటకై, తినుటకు మంచిమేతయు, త్రాగుటకు మంచినీరును, ఉండుటకు తగిన కొట్టములును, పీల్చుటకు పరిశుద్ధమైన వాయువును లభించునటుల జేయుట మన కర్తవ్యము. ఈరీతిగ పశువులను జాగరూకతతో కాపాడుచున్న యెడల నెట్టివ్యాధులును రాజాలవు. ఆహార విహారములందును, పాటుబడునప్పుడును పశువులను మిగుల జాగరూకతతో చూచుచుండవలయును

(2) పశువులను ఎండలోనుంచక, వర్షమునకు తడవనీయక కాపాడుచుండవలయును.

(3) పశువుల కొట్టముయొక్క భూమిమట్టము, చుట్టు

పక్కలకంటె నెత్తుగానుంచి, యేటవాలుగా మల మూత్రాదులు క్రిందికిజారునట్లు బసంతు వేయవలయును.

(4) చలిగాలి తగులకుండునట్లు పశువులకు చావడులు కట్టించవలెను. కిటికీలు చాలినంత వెలుతురువచ్చునవిగ నుండవలెను.

(5) కొట్టములో పేడ, తొక్కుడు గడ్డి నిలవ యుంచరాదు. ఆయెరువునంతను పశువులుండు స్థలమునకు చాలదూరముగా లోతైన గోతులుత్రవ్వి వానిలో వేయించవలెను. ఇట్లు చేయుటచే దోమలు మొదలగునవి రాజాలవు.

(6) వ్యవసాయమునకు పనికివచ్చు పశువులను, తదితర పశువులతో చేరనియక ప్రత్యేక సలముల కట్టివేసి చక్కగా మేపవలెను. వారమురోజుల కొకసారి పశువులను నీటితో పరిశుభ్రముగా కడుగవలెను.

(7) పశువులు క్రిక్కిరిసి యుండరాదు. ప్రతి పశువునకు పరుండుటకు స్థలము విశాలముగానుండవలెను.

(8) పశువుల కొట్టములు ప్రతి దినము పరిశుభ్రము చేయుచుండవలెను. గొడ్లకుచిట్టు, తవుడుమున్నగు నాహారపదార్థములు పెట్టుటకు పేడపూసినబుట్టల నుపయోగించవలెను.

(9) కుడితి, నీరు త్రాగుటకు రాతితొట్లు వాడుటకంటె సత్తుతొట్ల నుపయోగించినచో, యవి తోముటకు, కడుగుటకు మాటిమాటికి శుభ్రపరచుటకు నెక్కువ వీలుగానుండును.

(10) పలుపులు కురుచగా నుండవలెను. లేనిపక్షమున పశువు లొకదానినొకటి గాచుకొని, పొడుచుకొని, త్రాళ్ళు తెంపుకొని అల్లరిచేయును.

(11) గుంజకును గుంజకునుమధ్య నాలుగడుగుల దూరముండవలెను. పలుపులు కొంచెము పొడుగుగా నుండినగాని పశువులు పండుకొనుటకు, లేచుటకు వీలుగానుండదు. గుంజలు పాతుటకంటె, గాడితొట్లకు, ఇనుపరింగులనమర్చి వానికి పలుపులతిమ్మెలు పెట్టుటమంచిది.

(12) పశువుల తోకలను నిఱుపగూడదు. అందుచే పశువులకు కోపము, క్రౌర్యము కలుగును లేదా అవి మొద్దుపారిపోవును.

(13) పాడిగొడ్లకుమినుములు, పెసలు, పీనిపొట్టు, తెలికపిండి, ప్రత్తివిత్తులు మొదలగునవిపెట్టి బాగుగా మేపవలెను.

(14) జబ్బుగా వున్న పశువులకు తగినమేత మేపవలెను గంజి, జావ, పచ్చిమేత మొదలగునవిపెట్టవలయును. ఇంతియేగాక ఆపశువును నీడకలస్థలమునందుంచి, సారవంతమైనట్టియు, సులభముగా జీర్ణమగునట్టియు ఆహారము పెట్టుచుండవలెను.

(15) జబ్బుగానున్న పశువు లుండిన కొట్టములోని అడుగుభాగమును చక్కగా పారతోగీకించి మరల క్రొత్తమన్ను పోయించి దిమ్మెసతో కొట్టించవలయును. తరువాత గోడలకు సున్నముకొట్టించవలయును

(16) ఆరోగ్యముగానుండు పశువులయొక్క శరీరోష్ణము 101, 102 డిగ్రీలవరకునుండును.

(17) పశువు నిమిషమునకు 15, 18 పర్యాయములు శ్వాస (ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములు) విడుచుచుండును.

(18) దాని నాడి నిమిషమునకు 44 మొదలు 50 పర్యాయములవరకు కొట్టుకొనుచుండును.

నుండు నెడల పశువు అనారోగ్యముగా నున్నదని గ్రహింపవలెను.

(19) అంటువ్యాధులు సోకిన పశువులను ప్రత్యేక స్థలమందుంచి తగిన చికిత్సలు చేయవలెను.

(20) రోగముతో నున్న పశువుల మలమూత్రాదులు ప్రతిదినము తీసివేసి అచ్చటి చెత్తను కాల్చి శుభ్రముచేయవలెను.

(21) ఆపశువుల పేడతో పిడకలు చేయరాదు. ఊడ్చిన స్థలమందు కర్పూరతైలముగాని, యూకలిప్టసు ఆయిలుగాని చల్లవలెను.

22, అంటువ్యాధిగల పశువు చనిపోయినచో మాదిగవాండ్రతో కోయించక, దూరముగా తీసికొనిపోయి సున్నము, ఉప్పు, వేసి పాతిపెట్టించవలయును.

(23) రోగముతో నున్న పశువులకు దగ్గరగానుండు వ్యవసాయ సామగ్రులు, గుంజలు, గాడి, మొదలగు పనిముట్లు సున్నపునీటితో చక్కగా కడుగవలెను.

(24) ఔషధములు త్రాగించునపుడు పశువులయొక్క తలను ఎత్తి పట్టుకొని నోరు తెరచి ఒక్కొక్క గ్రుక్క వంతున త్రాగించవలెను.

(25) దగ్గునట్లు పశువు కనబడనేని పట్టువిడచి దగ్గనిచ్చి తరువాత మందు నోటిలో పోయవలెను. లేనియెడల ఊపిరిగొట్టములోనికి మందు పోయి దగ్గలేక కొన్ని పశువులు మృతినొందును.

దును, వేసవికాలమునందును, పశువులకు హెచ్చుతగ్గులులేక సమానముగా మేత మేపవలెను.

(27) ఆమేత సులభముగ జీర్ణమగునదిగను సారవంతమగునదిగను ఉండవలయునుగాని, నిస్సారమైనట్టియు, బూజుపట్టియుండునట్టియు, తుక్కుగడ్డి, ముక్కుగడ్డి, మొదలగునవి మేపరాదు.

(28) వేసవికాలమందు సరియైన మేత దొరకకపోవుటచే క్షుద్బాధకు ఓర్వలేక విషవంతములైన ఆకు, అలములు తిని పశువులు పలువిధములైన వ్యాధులకు లోనగును.

(29) పశువుల పుండ్లు శుభ్రముగా నుంచవలెను. దినమునకు రెండుసార్లు వేడినీటితో కడుగవలెను. తరువాత గాయములకు కట్లు కట్టవలయును.

(30) చాల పెద్ద గాయములుగాని, కాలిన పుండ్లుగాని యున్న యెడల వాని కట్లను ఒకేసారి బలవంతముగా తీయరాదు. అట్లు తీయుటచే గాలిలోనుండు సూక్ష్మజీవులు ప్రవేశించి పురుగులు పడవచ్చును. కట్లు రసితో అంటుకొనిన యెడల వానిమీద నీరుపోసి తడిపి మెల్లగా తీయవలెను. పశువులకు వయస్సును బట్టి మందు మోతాదు యియ్యవలయును. హెచ్చు మోతాదులిచ్చినచో ప్రాణాపాయముకూడ రావచ్చును.

పశువులు సుఖస్థితియందు ఉన్నపుడు గుంపులో కలసి, మెలసి, వలసినపుడు మేత మేయుచు కాలమెరిగి నెమరువేయుచుండును. చెవులు మాటిమాటికి ఆడించుచుండును. ముక్కు,

కాంతిగను ఉండును. చర్మము మృదువుగ నుండును. వెంట్రుకలు చర్మముమీద వ్రాలియుండును. పశువులు ఒకదాని నొకటి నాకికొనుచు కాలోచితముగా పేడ వేయును. ఆ పేడ మృదువుగా నుండును. ధారాళముగా గంజరము పోయును.

సర్వాంగములయందు వాపుగాని, కంటుగాని లేకయుండును. ఈ లక్షణములన్నియు సుఖజీవితమును తెలుపుచున్నవి

అట్లుండక మందవిడిచి దూరముగా పోయి నల్లకవ్వు తేముకొనియుండినయెడల ఆగొడ్డు జబ్బుపడినదని తెలుసుకొనవలయును.

కొమ్ములు వెచ్చగాను, ముక్కు ఎండి, మూతి చెమ్మలేక వెచ్చగా నుండి, సిరుసు పసుపునీళ్ళవలె కొంచెముకొంచెముగా పోయుచు, పేడ గట్టిగా వేసి, మేతమాని మిక్కిలి దాహముగొనియుండెనేని అట్టి పశువునకు జ్వరము తగిలెనని గ్రహించవలెను.

పశుసంరక్షణ

పశువుల నెంతశుభ్రముగా నుంచిన, నంత ఆరోగ్యముగా నుండునని ఎల్లరకు తెలిసిన విషయమే. కాబట్టి పశువులుగల ప్రతి కృషీవలుడు వానిని శుచిగా కడుగుచు శుభ్రమైన స్థితియందుంచుట అత్యంతావసరము. వేసవికాలములలో వారమునకు రెండుసార్లును, శీతాకాలములో నెలకొకసారియును, పశువులను చెరువులోనికి, గుంటలలోనికి, దింపి

శుభ్రముగా తోమి కడిగి శరీరమారునంతవరకు ఎండలో త్రిప్పవలెను. పశువును తడి ఆరునంతవరకు ఎండలో త్రిప్పకపోయినచో, చలిదొమ్ము తగులును. పాడిగొడ్లను శీతాకాలమునం దెక్కువగా నీటితో కడుగరాదు. ఎండలువేయుచున్న సమయములోనే కడుగవలెను. ఆరునెలలకు తక్కువగానుండు దూడలను స్నానముచేయించరాదు.

మంచి పశువుల శరీరము బ్రష్‌తో తుడిచినయెడల గోమారులు, పేలు, మిన్నల్లులు మున్నగునవి పట్టక పరిశుభ్రముగా నుండును. పశువులను బహిరంగ ప్రదేశములలో శరీర పరిశ్రమ కలుగుటకు త్రిప్పవలెను.

కాలానుగుణ్యముగ పశువులను కాపాడు విధము.

ప్రతిసంవత్సరము ఆశ్వయుజ మాసము మొదలు, ఫాల్గుణమాసము వరకు (అక్టోబరు మొదలు మార్చివరకు) శీతాకాలమందురు. ఈకాలము పశువులకెక్కువ ఆహారము పెట్టవలెను. రాత్రులందు బైట కట్టక కొట్టములలో కట్టి వరిగడ్డి పక్క వేయవలెను. మద్యాహ్నవేళతప్ప తక్కువవేళలందు మాత్రము పశువులను బైటకట్టవచ్చును. చలిగాలి తగులనీయరాదు. ఈకాలములో పచ్చిగడ్డి, ఎండుగడ్డి, సమృద్ధిగా లభించును.

ఫాల్గుణమాసము మొదలు ఆషాఢమాసమువరకు (మార్చినెల మొదలు జూలైనెలవరకు) వేసవికాలము. ఈ కాలమున భూమిమీద పచ్చిగడ్డియుండదు. ప్రత్యేకముగా ఎండుగడ్డిమాత్రమే మేపవలయును. సరియైన మేత లేక అనేకపశువులు చచ్చి

పోవును. ఈకాలములో పశువులను మధ్యాహ్నపుటెండలో త్రిప్పరాదు. రాత్రిపూట విశాలమైనస్థలములలో కట్టవలయును. ఈకాలము చెరువులలో నుండు నీరు చాల మురికిగా నుండునుగాన ఆనీటిని పశువులకు పోయక బావినీటిని త్రాగించవలెను.

ఆషాఢమాసము మొదలు ఆశ్వయుజమాసము వరకు (జులై మొదలు అక్టోబరు వరకు) వర్షాకాలము. ఈ కాలము తొలకరి వానలచే అన్నిప్రదేశములలోను పచ్చిక పట్టును పశువులకు కావలసినంత గడ్డి దొరకును. ఈకాలములో పశువులను రాత్రివేళ బైటకట్టరాదు.

బీడుభూములు.

పశువుల మేతకై భూమి సాగుచేయక బీడుగా విడిచి పెట్టుట చాల ప్రాముఖ్యమైన విషయము. పూర్వము ధాన్యమునకు వెలలేనప్పుడు ప్రతిగ్రామమందును తుమ్మచెట్లుండెవి. ఆచెట్లక్రింద మంచిగడ్డి కావలసినంత పట్టి బీడుగా నుండుటచే పశువులకు ఆహారము లభించుచుండెడిది. అందులోని గడ్డిని కోసితెచ్చి రాత్రిబవళ్లు పశువులకు మేపుచుండెడివారు. పశువులు తుమ్మకాయలు తిని బలముగా నుండెడివి. తుమ్మాకు మేకలు తినుచుండెడివి. రైతులు ఎండిన తుమ్మకొమ్మలను తెచ్చి వంటకట్టెక్రింద నుపయోగించుచుండెడివారు.

కాటనుప్రభువు ఆనకట్టలుకట్టి అపరదైవమువలె నీళ్లు దేశమంతట వెదజల్లెను. అందుచే రైతు ప్రతిభూమిని సాగుసేయ నారంభించెను. రైలుమార్గములువచ్చి పండినపంట నంతయు దశదిశలకు వ్యాపింపజేయ మొదలుపెట్టెను. ధాన్యమునకు వెల గలిగినకొలది భూమియంతయు వ్యవసాయముక్రిందకు వచ్చినది. పశువులకు తగినంత బీడుభూమి లేకపోవుటచే పశుసంతతి క్షీణించుచున్నది. ఇప్పటికిని మెరకభూములలో మేయు పశువులకును, పల్లపుభూములలో మేయు పశువులకును చాల వ్యత్యాసముండును. కాలువగట్లమీదను పండు గడ్డిని రైతులు దొంగతనముగా పశువులకు మేపుకాలము తటస్థించినది. కడుపునిండ మేత దొరకక వేలకువేలు మృతినొందుచున్నవి. కాని ఈ మహావిపత్తును గమనించువారలు లేకున్నారు. గవర్నమెంటువారు, జమీందారులు, రైతులు, ప్రతిగ్రామమందు పశువులకు తగినన్ని బీళ్ళు నుంచగలందులకు నే ప్రార్థించుచున్నాను.

పశుశాలలు

మనము నివసించు గృహము లెంత శుభ్రముగా నుండవలెనో పశువులు గట్టునట్టి శాలలుకూడ నంత పరిశుభ్రముగా నుండవలెను. కొట్టములు అనారోగ్యములుగా నున్నయెడల అందుండు జంతువులకేగాక ఇంటిలో కాపురముండు మనుష్యులకుకూడ అనారోగ్యము కలుగుట మనకందరికి తెలిసిన విష

యుండును. కాబట్టి అట్టిశాలలు తేమలేనివిగను, చక్కని గాలి వచ్చునవిగను, పశువుల మలమూత్రాదులు కడిగివేయుటకు వీలు గలవిగను, ఉండవలెను. ఆకొట్టములో ఒక్కొక్క పశువునకు గ 1½ వెడల్పు గ 3, 4, నిడివిగల స్థలముండవలెను. కొట్టమును మిగుల ఎత్తుగా నిర్మించరాదు. దానిలో పశువులు గడ్డితినుటకు వీలగునట్లు రాళ్ళతోగాని దూలములతోగాని, ఒక గాడిని తయారుచేయించవలెను. అట్లు చేసినచో పశువులు గడ్డిని త్రొక్కి పాడుచేయవు. ఆశాలకు సుమారు 7, 8, రెట్లు విస్తీర్ణముగల ఖాళీస్థలము, ముందుభాగమున నుండవలెను. దానిచుట్టును ఆవరణము ఉండవలెను. ఈ ఆవరణములో పాడియావులు, దక్కిపెయ్యలు తప్ప తక్కినవన్నియు నుండును. అచటనే వానికి నీరుత్రాగుటకై ఒకతొట్టి పెట్టించవలెను. కొట్టముల సమీపమున పేడకుప్పలుండిన మొదల అంత ప్రమాదము లేదుకాని దానిమీద వర్షము కురిసినపుడు విషవాయువులు బయలుదేరును. ఆ వాయువులమీద ఈగలు, దోమలు మున్నగునవి పెరుగును. ఈ ఈగలే అంటువ్యాధులను వృద్ధి చేయునుగాన సమీపమున అట్టికుప్ప లుంచరాదు. పశువు లధికముగా కలవారు వానిని అడ్డదిడ్డముగా కట్టివేయక గోడలవద్ద రెండు వరుసలుగాగాని, లేక చాల విశాలమగుస్థలమందుగాని కట్టవలెను. పశువుల కాళ్ళవైపునుండు భూమి తూటవాలుగా నుండి మధ్య కాలువగా ఏర్పరచవలెను. పశువులు విడుచు మలమూత్రాదులు ఈ కాలువలో చేరుటచే అస్థలము పొడిగను, ఆరోగ్యముగ నుండును.

పశువుల వయస్సు కనుగొనుట

మన రైతులు పశువులను కొనునపుడుగాని, అమ్మునపుడుగాని, వయస్సు తనిఖీచేయు ఆచారమున్నది. పశువుల వయస్సు కనుగొనుటకు రెండు ఆధారములున్నవి. (1) కొమ్ముల పైచారలు చారలుగా చిన్న ఉంగరములవంటి గీతలు పుట్టియుండును. ఈ గీతలనుబట్టి యేమన వారు సులభముగా వయస్సు కనుగొందురు. (2) క్రిందిపండ్లనుచూచి కనుగొనుట.

సామాన్యముగా పశువులకు మూడు వత్సరములైన తరువాతగాని కొమ్ములురావు. అప్పటి వయస్సు కనుగొనవలెనన్న లోపలిపండ్లను బట్టియే గ్రహించవలెను. కొమ్ములపైని ఆరు వలయములు చుట్టియున్నచో పశువునకు ఎనిమిది వత్సరములనియు, పంద్రెండు వలయము లున్నచో పశువునకు పదునాలు వత్సరములనియు ఈ మాదిరిగా లెక్కించుచు వయస్సు కనుగొనవచ్చును.

కాని కొమ్ములనుబట్టి వయస్సు చెప్పుటకంటె పండ్లను బట్టి చెప్పుట సులభము. కాని మధ్య రెండు పాలపండ్లు వచ్చువరకు వయస్సు కనుగొనుట దుర్లభము. ఐదవ సంవత్సరమున సంపూర్తిగా పండ్లు వచ్చునపుడుగూడ వయస్సు కనుగొనుట కష్టము. ఆరవ సంవత్సరమున ఎనిమిది పెద్దపండ్లు పూర్తిగా వచ్చి సమానముగానుండును. ఇదియే పశువు యొక్క వయస్సు కనుగొనుటకు మొదటి యాధారము.

అక్కడ నుండి క్రమముగా ముసలితన మారంభమగును. ఆయుఃకాలపరిమితమైన తరువాత వయస్సు కనుగొనుటకు మార్గము లేదు. కాని అనుభవశాలురు మాత్రము పండ్లయొక్క అరుగుదలనుబట్టి తెలిసికొందురు.

దూడ పుట్టినపుడు, లోదవడయందు మాత్రము రెండు పాలపండ్లుండును. రెండవవారమునకు నాలుగువచ్చును. మూడవ వారమునకు ఆరువచ్చును. ఇట్లొక నెలలో ఎనిమిదివచ్చును. ఆరునెలలవరకీపండ్లు సమానముగా నుండును. తరువాత క్రమముగా నంగుమారి అరుగుటకు మొదలుపెట్టును. ఎనిమిదవ నెలలో మొదటనున్న రెండు పాలపండ్లు ఊడిపోవును. సంవత్సరమునకు నాలుగరుగును. సంవత్సరమున్నరలో ఆరు అరుగును. తరువాత మరల క్రొత్తపండ్లు వచ్చును. మూడు వత్సరములకు నాలుగుపండ్లును, నాలుగు సంవత్సరములకు ఆరుపండ్లును, అయిదు వత్సరములకు ఎనిమిది క్రొత్తపండ్లును వచ్చును. అక్కడనుండి క్రమక్రమముగా పండ్లూడిపోవును. పశుప్రకృతిని ఆహారమునుబట్టి పండ్లమన్నిక యేర్పడును.

మంచి ఆవు లక్షణములు.

పాడిఆవు ఆకారము ముక్కోణమువలెనుండును. మంచి ఆవు అవయవములు వదులుగా నుండును. శరీరము పెద్దదిగానుండి తలచిన్నదిగాను, నాసలు విశాలముగాను, చర్మము మెత్తనై నునుపుగాను, తోక పలుచగానుండి వంగునట్టిదిగాను, దాని

చివర మృదువైన వెంట్రుకల కుచ్చుగలదిగాను, ఉండును. కొమ్ములు వెనుకకు తిరిగియుండును. ముందునకు వంగినకొమ్ములుగల ఆవులలోగూడ కొన్ని మంచివిగానుండుటయు కలదు. ముందటికాళ్ళు లేసుగను, వెనుకకాళ్ళు పెద్దవిగను, ఒరుసైనవిగను ఉండవలెను. పొట్టి కొమ్ముభాగము విశాలముగా ఉండును. తొడలొకదానికొకటి యొరసికొని పోవునట్లుండక ఎడముగా నుండును. ఇట్టిదిగానున్న ఆవులకు మంచిపాడు గల్గును. మంచి ఆవుల అవయవములన్నియు నగుణముగను విశాలముగను ఉండును. కడుపట్టి నునుపుదేలిన ఆవు తినెడు మేత పాలుగా మారుటకు బదులుగా క్రొవ్వుగామారును. మంచి ఆవు నెమ్మదిగలిగియుండును. దూడను హింసచేయునపుడు, ఇతరులు దూడను క్రూరముగా జూచునపుడు మాత్రము ఆవు ఎంతో చిరాకుగానుండి కోపమును వెలిబుచ్చును. నలుపు, జేగురు, ఎఱుపురంగుగల ఆవులు బలముగాను, ఆరోగ్యముగాను ఉండును. ఎర్రఆవుపాలు తియ్యగానుండి, మంచి జీర్ణశక్తి కలిగించును. మన దేశములో బూడిదరంగు తెలుపుగల ఆవులు విస్తారముగానున్నవి. కొన్ని ఋతువులలో ఈరంగు తెలుపుగాను, మరికొన్ని ఋతువులలో నలుపుదేరిన బూడిదరంగుగాను మారుచుండును. బూడిద రంగు పసుపువన్నెగల పశువులు బాగుగ నేపాలియిచ్చును. చెవులయందును, డొక్కలయందును, వర్ణముగల ఆవులు వెన్నను కలుగజేయును. నునుపైన వెంట్రుకలుగల ఆవులు కూడ ఎక్కువగాపాలిచ్చును. ఉత్తమజాతి పశువులకు నాలుగు చన్నులు సమదూరమునుండును. ఈ చన్నులు వాటి సూక్ష్మములను, నాళము ముక్కగాక అన్నిటను పాలువచ్చునవియుగను ఉండ

వలెను. పాలు పుట్టించు నరమొకటి పొత్తికడుపున నుండును. దీనిని చక్కగా గనుపింపవలయును. ఇట్టి లక్షణములుగల యావు బాగుగ పాలిచ్చును. దూడను తొలుత విడిచి కుడువ నిచ్చి ఆవుకు పాలు చేపునకు వచ్చినతరువాత దూడను దూరముగ తీసి పాలు పిదుకవలెను. పాలన్నియు బాగుగా పిదుకుకొని తరువాత నాదూడను మరల విడువవలెను. తొలుత పిండెడు పాలకన్న కడపటపిండు పాలు మిక్కిలి రుచికలిగి యుండును. దూడను సమీపమునందే కట్టియుంచి పాలు పిదుకుట మఱియొక పద్ధతి. అప్పుడావు దూడను నాకుచుండును. కాన పాలు చక్కగా చేపుకువచ్చి శాంతముగా పాలు పిండుకొనుట కవకాశము గలుగును. పాలు పిదుకునపుడు జనుపకట్టెలు, తవుడు మొదలగు నాహారపదార్థములు పెట్టుట మంచిది.

ఎద్దులు—మంచి లక్షణములు.

మంచి ఆబోతు లక్షణములే ఎద్దులకుండవలెను. కాని ఆబోతులంత బలముకలవిగా నుండవు. తోకను తాకినచో బాగుగా పరుగెత్తు స్వభావముగల ఎద్దే మంచిజాతిది. ఎఱ్ఱని పెదవులును, ఎఱ్ఱని దౌడలును, చిన్న పొత్తికడుపు, సన్నని నాలుక, నిలువుగా నుండు చెవులు, ఒండొంటితో కలసియుండు డెక్కలు, విశాలమగు నొసలు, పెద్ద మూపురము, నునుపైన చర్మము సన్నని కొమ్ములు, భూమిపైన వ్రేలాడు సన్నని

తోక, చిన్న గంగడోలు, మంచినడక, తెల్లనిరంగు లేక మిశ్రమవర్ణముగల యెద్దు శ్రేష్ఠమైన జాతిదని చెప్పుదురు.

ఎద్దులు బరువుమోసి, దున్ని వచ్చిన వెంటనే మేతగాని, దాణాగాని పెట్టరాదు. అర్ధము రెండుగంటలాగి పెట్టుట మంచిది. పాటుపడు పశువునకు ఉదయ సాయంకాలములందు చిట్టు, తవుడు, ఉలవ గుగ్గిళ్ళు మొదలగునవి పెట్టుచు మధ్యాహ్నమందు కడుపునిండు నంత జొన్న, వరిగడ్డి, కుడితి పెట్టవలయును. త్రాగుటకు నీరు కావలసినంత యుండవలెను, లేనియెడల తినినమేత అరుగక అజీర్తి కలుగును. రాత్రిపూట పశువుల డొక్కలు ఆహారముతో, నిండినది లేనిది చూచుట ముఖ్యావసరము. కొందఱి బండియెద్దులను జూచినచో వానియందు లక్ష్మీకళ తాండవమాడుచుండును. ఇట్లుండుటకు కారణము తల్లిపాలు తృప్తిగా త్రాగుటచే ఆయాకారము వచ్చినదని తెలిసికొనవలయును.

గిత్తల శుభలక్షణములు

ఆవులతో కలసిన ఆబోతులను బట్టి మంచి సంతానము కలుగును. రైతులు సాధారణముగా లేతగిత్తలను, కోడెలను, ఆవులపైకి విడచిపెట్టుదురు. అట్లువిడచిపెట్టుట గొప్పపొరపాటు. అందుచే పశుసంతానము మిగుల బలహీనమై జీవించుటకే కష్టతరమగును. ఆవుదూడపుట్టగానే దూడయసియు, తరువాత

కోడెయనియు, అటుపైని గిత్తయనియు, ముడ్డుకొట్టినతరువాత ఎద్దనియు చెప్పుదురు.

మంచికోడెకు ఎద్దుకొమ్ము వెడల్పుగాను, వెనుకవైపు విశాలముగాను కళేబరము పొడవుగాను, కాళ్లపైభాగము కండ కలిగి బలముగాను, మూపురము వ్రక్షమువంగక పెద్దదిగాను ఉండును. పొడుగుకాళ్లుండుట మంచిది. చెవులు పొట్టిగానుండవలెను. మంచికోడెకు గడ్డము క్రిందనుండి గంగడోలు ఆ క్రిందిభాగము పొట్టవరకు పైకోలు వదులుగానుండును. నుదురు విశాలముగా, కన్నులు లోతుదాని కొలది ఎడముగా నుండవలెను. ముక్కు పొట్టిగా పైకి దిరిగియుండవలెను. సాధుగా పెద్దదిగా పైకుబికి యుండవలెను సంగతులను జూచియే కోడె మంచిదౌత యగునదియు తెలిసికొనవచ్చును.

గొడ్డుబోతు ఆవులు

ఆబోతులతో ఆవులుకలియక చిక్కులుపెట్టుట చేతను, శరీరములో జబ్బు కలుగుటచేతను, అతి విస్తారముగా ఆహారము తినుటచేతను, వేడియగు మేత మేయుటచేతను, మేత ఎక్కువగా పెట్టి పాలెక్కువగా తీయుటచేతను, గర్భము దించుకొనబోవుటచేతను, గొడ్డుబోతుతనము కల్గును. ఇటువంటి ఆవులను పొలములకుదోల పని చేయించవలెను. ఆహారము తగ్గించవలెను. ఎండుగడ్డిమాత్రము పెట్టవలయును. దున్న [illegible]గాగుట. మునగాకులు చేయించవలెను. దినమునకు

5, 6, గ్రాయినుల వెలిగారముపంతున 5, 6, రోజులు పెట్టవలయును.

ఆవు ఋతుకాలము

ఈనిన మూడునెలల పర్యంతము ఆబోతుదరికి ఆవును చేరనీయరాదు. అప్పుడు కరి పచ్చిగానుండి గర్భము ధరించుటకు వీలుండదు. కొన్ని పెయ్యలు 1½ సంవత్సరమునకు ఆబోతుతో కలియును. మరికొన్ని మూడేండ్లవరకు ఎదకావు. రెండువత్సరముల మూడు మాసములకు ఋతుకాలము. పాలు తగ్గుట, ఆవు చిరాకుగానుండుట, పేడ విస్తారముగా వేయుట, అరచుట, నీడలో నిలబడుట, తోక నెత్తకుండుట, ఆకలి లేకుండుట, కనులెర్రబడుట, పలుచని స్రావము కలుగుట, ఇతరఆవులపై కెక్కుట, కాలు నేలరాచుట, త్రాడు తెంపుకొనుట, పొడుచుట మొదలగునవి ఋతుకాల లక్షణములు. ఈ లక్షణములు గంట లేక రెండుగంటల కాలమునకంటె నెక్కువగా నుండవు. అప్పుడు ఆబోతుతో కలపక పోయినచో మూడు వారముల తరువాత తిరిగి ఈ లక్షణములు కనిపించును. గిత్తలతో మాత్రము ఎన్నడును కలుపరాదు.

ఆవు ఈనుట

నిండు చూడియావు ఈనునపుడు శ్రమపడవలసిన అవసరముండదు. ఈనుటకు కొన్ని దినములకుముందు దానియుండు

కొన్నిమార్లు తేర్చును. తొంటి క్రిందభాగము గుల్లపాయును. పొట్ట, రొమ్ము నైపునకు క్రుంగును. కొన్ని పశువు లీనుసమయమున మూత్ర పురీషావయవములను కదలించును. మాటిమాటికి పేడవేయుటకై ప్రయత్నించును. కరినుండి తెల్లని తీగెలు వేయును. తీగెలు వేయగానే పశువులను పొలములకు తోలక యింటనే యుంచవలెను. పశువు బహిరంగ ప్రదేశములలో ఈనుటచే శీతరోగము తగులును. కొన్ని పశువు లీనుటకు పదిదినములు ముందుగనే పాలు పొదుగునిండి పాలు కారుచుండును. ఇట్టి వేళలలో చలిగాలి తగులనీయరాదు. కొన్ని పశువులకు ఈనుటకుముందే పాలు చేపునకు వచ్చును. ఆవు రెండుగంటలకుముం దీనుననగా ముఖమున దైన్య మేర్పడును. దృష్టి చురుకుగానుండును. కన్నులు గుంటలుపడును. పశువు ఎడమప్రక్క పండుకొనును. అప్పుడు వరిగడ్డి పక్క వేసి పచ్చిగడ్డి, నీటితో కలిపిన తవుడు మొదలగునవి పెట్టవలెను. ప్రుడాళ్ళమీద పండుకొని లేచుచుండు సమయమే ఈను సమయము. అప్పుడే దూడతల కనిపించును. తల కానుపించిన రెండుమూడు నిమిషములలో శరీరము, తల బైటికివచ్చును. క్రింద పడగానే ఆవు, దూడను శుభ్రముగా నాకును. ఈనిన ఆవుయొక్క కరిపి కాకులు పొడువకుండ చూచుచుండవలయును. మాయను పశువును తిననీయరాదు. దానిని తినిన పాలెండిపోవును. ఈనినవెంటనే నీరు త్రాగించరాదు. ఈనిన మొదటివారములో తెలికపిండి, ప్రత్తివిత్తులు పెట్టరాదు. ఈనిన రెండు దినములకు ఒకతులం మల్లార్ ఇంగువ పెట్టిన వాతము హరించును.

దూడలు-వాని పోషణ

మన దేశములో అనేకులకు దూడలను పోషించుమార్గము తెలియకపోవుటచేత వేలకొలది దూడలు వృథాగా మృతినొందుచున్నవి. దూడలు చనిపోయినను జీవించియున్నను, గృహస్థు లనేకులు నిర్లక్ష్యముగానుందురు. కొందరు దూడచనిపోయిన పాలన్నియు తామే త్రాగినవచ్చు ననుకొనెదరు. దేశమిట్టి హీనస్థితిలోనున్నది. సాధారణముగా పెయ్యదూడలకంటె, కోడెదూడలధర ఎక్కువ. గిత్తలు మూడు నాలుగేండ్ల వయస్సునందె ఎక్కువధరకలుగును. పుట్టినదూడకు పదునైదుదినములైనతరువాత బాగుగా నలగవిసగిన ఉలవలు, గోధుమలు పెట్టవచ్చును. పాలుచీకుటకు దూడను రెండుగంటలకైనను విడుచవలయును. ఇవ్విధముగ రెండు నెలలు చేయవలెను. తరువాత మేతపట్టును. ఇంగ్లాండు మున్నగు దేశములలో దూడలను తల్లులదగ్గర నుంచరు. దూడకు గరికయొక్క లేతచిగుళ్ళు కొంచెము నోటికందించవలయును. ఎండుగడ్డి, చిట్టు, తవుడుమాత్రము పెట్టరాదు. ఎదిగినకొలది తెలికపిండి కొంచెము పెట్టవచ్చును. దూడకు పావుసేరు ఉలవలుగాని, పావుసేరు తవుడుగాని, పావుసేరు తెలికపిండి రెండుపూటల పెట్టుచు, లేత పచ్చిగడ్డి మేపుచుండవలెను. మూడు నాలుగు నెలలు చేయుచుండవలెను. ఆరునెలలు వచ్చినతరువాత దినమునకు ఒకసేరు ఉలవల వాతున మేపవలెను. దూడలను పెద్దపశువులదగ్గరనుంచక ప్రత్యేకముగా చిన్నపాకలలో నుంచవలెను. పెయ్యదూడలను నాలు

గైదుమాసములు గడచినతరువాతను, కోడెదూడలను ఆరుమాసములైనతరువాతను కట్టివేయవలెను. మనుజునిజూచి పారిపోవుట, పొడుచుట, తన్నుట మున్నగునవి దూడలకు దుర్భ్యాసములు. ఇవి చెడుపోవుటవలనకలిగిన గుణములేకాని వేరుగావు.

వాతలవలన పరిణామములు

పశువులకు వేయు వాతలనుగురించి యేమియుజెప్పకుండ నీగ్రంథము పూర్తిజేయుట యుక్తియుక్తముగ గన్పట్టదు. సామాన్యముగా నీదేశమందు మాటిమాటికిని ప్రతిజంతువునకును యేదో ఒకవ్యాధి వచ్చుటచే వాతలువేయు దురాచారము ప్రబలియున్నది. ప్రతిజిల్లాలోను రైతు సోదరులెల్లరు వాతలవలన పశువులకు దృష్టిదోషము పోవుననియు, ఎట్టివ్యాధులు రావనియు, గుడ్డినమ్మకముగా నమ్ముచున్నారు. ఏవిధమైన వ్యాధులు రాకుండగనే కాల్పులుకాల్చుట నిరుపయోగమనియు, మహాపాతకమనియు, జంతుశాస్త్రవేత్తలుద్ఘోషించుచున్నారు. మన రైతుసోదరులకుగల ఈమూఢత్వముతగ్గవలెనన్న తగినవిద్యాభివృద్ధి కలిగినగాని మారునట్లుతోచదు. హిందువులు గోసంరక్షణమునందెంతయు దయార్ద్రహృదయులు.

పశువులను కాల్చుట మంచిపనికాదు. కాల్చునపుడు పశువులు క్రిందపడి గిలగిల తన్నుకొనుట మనకు వినోదమా? అనిటా ఎంతక్రూరము! ఎంతహేయాచారకరము! మీశరీరములమీద నొక్కసారి అంటించుకొని చూడుడు! అప్పుడా పశువు లనుభ-

వించుబాధ మీకు బాగుగా వ్యక్తమగును. ఈదేశములో నోరులేని జంతువుల విషయమై తగుశ్రద్ధవహించకపోవుట చాలవిషాదకరమైనసంగతి. ఈ ఘోరాన్యాయమంతయు రైతులకు పశువులనుగూర్చియు, వాని జబ్బులనుగూర్చియు, బొత్తుగా తెలియకుండుటవలననే సంభవించుచున్నది. ఉదారస్వభావులగు రైతులును, భూతదయగల పుణ్యాత్ములును, యీదురాచారమును సాధ్యమైనంతవరకు తొలగించి పుణ్యము కట్టుకొందురుగాక! పశువులకు వాతలు వేయనిచో జీవితకాలము సుఖపడును, పాపభీతిచే కాకపోయినను, కాల్పులులేనిచర్మము ఎక్కువధరకమ్ముడుపోవునదైనను గ్రహించి పశువులకు వాతలు వేయకుండుటెంతయు శ్రేయోదాయకము. కాబట్టి లోకబాంధవులు, దీనదయార్ద్రహృదయులు, పశుపోషణాపరాయణులు అగు రైతుసోదరులందరును పశుసంతానాభివృద్ధికై పలువిధముల ప్రయత్నించి, యీ దురాచారమును రూపుమాపి, దేశాభివృద్ధికై తోడ్పడుదురుగాకయని ప్రార్థించుచున్నాను.

బుడ్డకొట్టుట

యూరపుదేశములో కోడెదూడలకు మూడు సంవత్సరములలోపలనే, గింజలుతీసెదరు. ఇంత చిన్నతనములో నస్తరుచేయుటచేత కోడెలకు బాధలేకుండును. పైగా నొకవిధమైన అందముకూడ కలుగును. సాధారణముగా మనదేశములో రెండువత్సరములు మొదలు అయిదేండ్లవయస్సులోగాని గిత్తకుబుడ్డ

కొట్టుదురు. ఈకత్తులకు బుడ్డకొట్టునపుడు పైమాదిరిగా వస్త్రకుచేయుదురు. ముందు గిత్తలకు తాళ్ళుగట్టి క్రిందపడవేసి, వృషణములను గట్టిగాపట్టుకొని వానిపైనున్న నరములను చేతితో క్రిందికిజారవిడుదురు. తరువాత వృషణములకు పైభాగమున నొక రోకలిని క్రిందిభాగమున నొకరోకలినిబెట్టి వృషణముపైభాగము నొత్తి రెండవనరములు కడుపులోనికి తోయుదురు. తరువాత పైనున్న నరములు రోకళ్ళమధ్యనుండి వృషణములలోనికి జారదీసి క్రింద కొట్టుదురు. అంతట వృషణములలోని మూలపదార్థము (కండసరాయు) నలిగి పిండివలెనగును. తరువాత రోకళ్ళుతీసివేసి వృషణములపైని ఆవుపేడ, పసుపు, కలిపిరాసి, పశువును వదిలివేసి వెంటనే కోడిగుడ్లు పెట్టుదరు.

ఈపద్ధతి మంచిదని అంగ్లేయులుకూడ సమ్మతించిరి. వృషణముల పైభాగముబ్బి పది పదునైదు దినములకు దాని లోపలి పలుకులు లయమై తిత్తిమాత్రమే వ్రేలాడుచుండును. ఐరోపాదేశములో చేయు నస్త్రపద్ధతి కంటె యీపద్ధతియే చాలమంచిది. రెండువత్సరములలోపుగా గిత్తలకు బుడ్డకొట్టరాదు. బుడ్డలుకొట్టునపుడు లోపలి పలుకంతయు పూర్తిగానలుగునట్లు కొట్టినచో ఆవులమీదికి పోజాలదు. బుడ్డ కొట్టినతరువాత ఇరువదిపాళ్ళనీటిలో ఒకపాలు కార్బాలిక్ ఆసిడ్ అనుమందు కలిపి కొన్నిదినములు ఆపుండు మీదరాసిన శాంతించును.

పశుజాతులు గర్భమునుధరించుకాలనిర్ణయము.

జంతువు	గర్భము ధరించుకాలము	సాధారణముగా ఎన్నిదినములు గర్భము కలిగియుండును.	ఈ కాలముకంటె తక్కువకాలములో పిల్లలనీనవు	ఈ కాలముకంటె ఎక్కువకాలము పిల్లలు కడుపులో నుండవు.
ఆవు	9-9½ మాసములు	285 రోజులు	242 రోజులు	313 రోజులు
గుఱ్ఱము	11-12 ,,	345 ,,	315 ,,	360 ,,
బఱ్ఱె	10-12 ,,	310 ,,	290 ,,	330 ,,
గాడిద	12 ,,	3·5 ,,	365 ,,	391 ,,
మేక	5 ,,	155 ,,	148 ,,	165 ,,
పంది	4 ,,	116 ,,	109 ,,	143 ,,
నాక్క	21 వారములు	150 ,,	145 ,,	160 ,,
కుక్క	2 నెలలు	60 ,,	55 ,,	63 ,,
పిల్లి	50 రోజులు	50 ,,	48 ,,	56 ,,
కోడిగ్రుడ్డు	19-24 రోజులు	21 ,,	19 ,,	23 ,,

ప్రధమ భాగము

సంపూర్ణము.

పశువైద్య చింతామణి.

రెండవ భాగము.

(Rinderpest)

పెద్దరోగములు

దీనినే మనవారు పెద్దజాడ్యము, ముసర, సరకు, పిల్లి ముసర, పిల్లిసరకు, విషజ్వరములని చెప్పెదరు. దీనినే మనవారు "అమ్మవారని" చెప్పి కొలుపులు కొలిచెదరు.

స్వభావము : వ్యాపకము :— ఈ వ్యాధి ఒక విధమగు సూక్ష్మ జీవులవలన కలుగు చుండును. ఈ సూక్ష్మ జీవులు సాధారణముగా, గాలిమూలమున పశువుల శరీరములో ప్రవేశించి వ్యాధిని కలిగించును. వ్యాధి తగిలిన పశువుయొక్క చొంగలోను, మలమూత్రములలోను ఈ సూక్ష్మజీవులుండును. కనుక జబ్బుతోనున్న పశువు మలమూత్రములు విసర్జించిన ప్రదేశములందెల్లెడలను ఈ వ్యాధి వ్యాపించును. అందువలన జబ్బుగానుండు పశువులను జబ్బులేని పశువులనుండి విడదీసి

వానికై యేర్పాటుచేయబడిన ప్రత్యేకస్థలమునందుంచవలెను. జబ్బుతగిలిన పశువులకును, మంచిపశువులకును, ఒకేస్థలమునందు నీరుగాని, మేతగాని పెట్టరాదు. వ్యాధితగిలిన 5, 6, దినములలోపుగా వ్యాధిలక్షణములు బయటికి కనుపట్టవు.

<u>లక్షణములు</u>:--వ్యాధి ప్రారంభించినతరువాత తీవ్రమైన జ్వరము (104, 105, డిగ్రీల వేడిమి) తగులును, మేతమేయుట నెమరువేయుట, నీరుత్రాగుట మానును. మందముగానుండును. నోరుగాని, కన్నుగాని, పరీక్షించినయెడల ఎఱ్ఱగా కందియుండును. ఈస్థితిలో నోరుపరిశీలించినయెడల తెల్ల పొక్కులుకనబడును. ఈపొక్కులే జాడ్యమునకు ముఖ్యమైనగుర్తు. తీవ్రజ్వరమువలన పశువునల్లకష్టపెట్టును. ఇంకను ఇతర లక్షణములుకన్పడకుండగనే మృతినొందవచ్చును. లేనియెడల కన్నులవెంట, ముక్కులగుండ, నీరుకారుట, దాహముయెక్కువగానుండుట తరువాతపారుకొనుట కనుపడవచ్చును. ఈస్థితియందు రోగముతగ్గినయెడల పశువునకు ఆరోగ్యము కలుగవచ్చును. రోగము తిరుగనియెడల కండ్లుపుసులుకట్టును. ముక్కురంధ్రములలో చీముడి ఉండలుండలుగా గడ్డలుకట్టును. పశువు కొసిదగ్గుదగ్గును. నోటిలోపల ప్రథమదశలోకనుపడిన తెల్లనిపొక్కులుపగులుటచే పగిలి పుండ్లగును. పశువుశరీరముమీద వెంట్రుకలులేనిచోట అనగా పొదుగు, తొడలమధ్య చోట్లనుండు పొక్కులు చితికి పుండ్లగును. తర్వాత ఒకటిరెండుదినములలో విరేచనములందు జిగట కూడకనుపడవచ్చును. క్రమముగా పశువు నీరసపడి లేవలేనిస్థితికి వచ్చి చివరకు చనిపోవును. ఈ

వ్యాధి ప్రారంభించినది మొదలు చనిపోవువరకు సామాన్యముగా ఒకవారముదినములుపట్టును.

చికిత్సలు

పరా :— ఈవ్యాధికి ఔషధసంబంధమైన చికిత్సలకన్న సంరక్షణ సంబంధమైన చికిత్సలు ముఖ్యముగా చేయవలెను. పశువునకు చలిగాలి తగులనీయక, వర్షమునకు తడియనీయక, గాలి వెలుతురు ఉండు ప్రదేశములలో కట్టియుంచవలెను.

<u>జాడ్యము ప్రారంభమైన వెంటనే</u>

1 పాతచింతపండు — 15 తు

ఉప్పు — చేరెడు (15 తు)

పులినీరు — చాలినన్ని

కలిపిగొట్టముతో పోయవలెను.

<u>లేనియెడల</u>

2 సీమ అవిసెనూనె — 25

మంచినూనె — 25

కలిపి ప్రయోగించవలెను.

షరా :—పచ్చిమేత మెత్తనిది వేయవలెను. ఎండి గడ్డి గాని, గట్టిపదార్థములుగాని పెట్టరాదు.

విరేచనములు ఎక్కువై పశువు బలహీనమగునేని

1 కార్బాలిక్ ఆసిడ్ — $\frac{1}{6}$ తు
వరిగంజి — పావుసేరు

కలిపి రెండు పూటలు ఇయ్యవలెను.

పైవస్తువులు దొరకనిచో

2 పొటాసియం పర్మాంగనేటు $\frac{1}{4}$ తు
నీరు పావుసేరు

పశువుయొక్క వయస్సునుబట్టి కలిపి గొట్టముతో ఉదయ సాయంకాలములందు ఈయవలెను.

వేడినీటిలో గుడ్డనుముంచి ఆ గుడ్డను పిండి, కండ్లను, చీమిడి మొదలగునవి లేకుండ శుభ్రముగా తుడిచివేయవలెను.

నోటిలోని పుండ్లకు

పటిక — $2\frac{1}{2}$ తు
నీరు — 50 తు

కలిపి నోరుజాగ్రత్తగా కడుగవలయును.

ఆహార విషయమై యెక్కువ శ్రద్ధకలిగి యుండవలెను. మేత మేయుచో కొంచెము పచ్చిమేత వేయవలయును. లేని యెడల బియ్యపునూకల జావగాని, బార్లి బియ్యపుగంజిగాని, రోటి రెండు సేర్లవంతున అప్పుడప్పుడు దినమునకు రెండు మూడుసార్లు పెట్టవలెను. పశువు తినకుంటె తాను త్రాగిన

యెడల విస్తారముగా లోపలికి పోయకూడదు. కొంచెము బలవంతముమీద పెట్టవచ్చును.

షరా :—వ్యాధి తగిలిన పశువు మలమూత్రములు విడిచిన స్థలములలో కొంచెము చెత్త మొదలగునవి వేసి తగుల బెట్టవలెను. చనిపోయిన పశువును కోసినయెడల జాడ్యము వృద్ధి యగునుగాన పూడ్చిపెట్టుటయే మంచిది.

ఇంకను తదితర చికిత్సలు.

1 ఎలుగుబంటి నెత్తురు — అరతులం
(షాపులలో దొరకును)
కలినీరు — అర్ధసేరు

కలిపి త్రాగించుము.

దొరకనిచో

2 మోదుగ పువ్వు — 3 తు
కల్లుగాని కలినీరుగాని — అర్ధసేరు

కలిపి పోయుము.

లేక

సీమసున్నము — 3 తు
కవిరి — $2\frac{1}{2}$ తు
మాచికాయలు — $2\frac{1}{2}$ తు
కలినీరు — అర్ధసేరు

కలిపి త్రాగించుము.

దొమ్మరోగము.

(Anthrax)

ఈ వ్యాధియే పలువిధములుగ నుండును.

దీనినే ప్లీహాసంబంధమైన జ్వరమందురు.

స్వభావము, వ్యాపకము;— ఈ వ్యాధి కలిగించు సూక్ష్మజీవులు మట్టితో కలిసియుండును. ఈరోగములు జ్యేష్ఠాషాఢ మాసములలో ఎక్కువగానుండును. సూక్ష్మజీవులు బురదగానుండు నేలలో జేరి మిక్కుటముగానుండును. ఈసూక్ష్మజీవుల గుడ్లను సీలుచేసిన గొట్టములో పెట్టి కాపాడగా 22 వత్సరములవరకు బ్రతికియుండెనని లూయిస్‌పాస్టరు దొరగారు చెప్పుచున్నారు. పల్లపు నేలలోనుండు గడ్డివేళ్లను ఈ సూక్ష్మజీవులంటుకొనియుండి పశువులు మేయునపుడు ఆగడ్డితో కూడ శరీరములోనికి ప్రవేశించును. అప్పుడు ఈరోగము తటస్థించును.

లక్షణములు:— ఈవ్యాధిలక్షణములు కనపడకుండగనే అకస్మాత్తుగా చనిపోవుటయు కలదు. అట్లుగాక లక్షణములు కనబడిన యెడల జంతువు తీవ్రమైన జ్వరము (106, 107 డిగ్రీల వేడిమి) వలన కదలుటకు ఇష్టములేక వణకుచుండును.

వెంట్రుకలు నిక్కబొడుచుకొని యుండును. చొంగ కారును. నెత్తురుపారుకొనును, కొన్నిటికి కడుపుబ్బును. అప్పుడు

కండ్లు తెరచి ఊపిరి ఆడకపోవుటచే నాలుక జారవిడుచును. ఈ లక్షణములు చనిపోవుటకు ముందు కలుగును. చచ్చినవెంటనే

(1) కడుపు బాగుగా ఉబ్బును. (2) కండ్లు మూతపడకయే నీరుగారుచుండును. పై రెండు గుర్తులు కనుపడినయెడల దొమ్మవల్ల చనిపోయినదని తెలిసికొనవలెను. తరువాత ఆ పశువును ఏ మాదిగవానితోను కోయించక పాతిపెట్టించవలెను.

చికిత్సలు.

పశువులకువచ్చు ఈ దొమ్మరోగమునకుకూడ టీకాల రసము తయారుచేసి బోలుసూదితో చర్మముక్రింద ఎక్కించిన యెడల సంవత్సరమువరకు ఈవ్యాధిరాదనియు, హాంగేరి దేశములో దొమ్మవ్యాధి తీవ్రముగా నున్నపుడు ఈటీకారసము 750 పశువులకు ఇంజెక్షన్ చేయబడినదనియు, అట్లుచేసినపిదప నూటికి 6 వంతున మాత్రమే మృతినొందుచుండెననియు, అంతకుపూర్వము నూటికి 25 వంతున మృతినొందెననియు శ్రీ ఎడ్వర్డుజెన్నరు దొరగారు చెప్పుచున్నారు. కనుక రైతులందరు దీనిని గమనించి పశువులకు టీకాలు వేయించుదురుగాక!

1

వెల్లుల్లిపాయలు (ముద్ద)	—	1 తు
మిరపకాయల పొడి	—	1 తు
ఆవాలు ముద్ద	—	1 తు
వేడినీరు	—	పావుసేరు

కలిపి పెట్టవలెను.

(2)

కార్బాలిక్ ఆసిడ్ — $\frac{1}{3}$ తు

వరిగంజి — అర్ధశేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

(3)

కర్పూరతైలము — $2\frac{1}{2}$ తు

సీమ అవిసెనూనె — 50 తు

కలిపి యివ్వవలెను.

(4)

ఫినైల్ (ఇంగ్లీషుమందు) — $\frac{1}{3}$ తు

వరిగంజి — అర్ధశేరు

కలిపి పెట్టవలెను,

వరా:—1, 2 గాని 2, 3 గాని 3, 4 గాని ఒక్కొక గంట వ్యవధిగా యివ్వవలెను. వీనిలో నేదోయొకటి మాత్రమే వాడినయెడల ప్రయోజనముండదు. పైనవ్రాసిన ఇంగ్లీషు మందులన్నియు బజారు కొట్లలోను, ఫార్మసీ షాపుల లోను దొరకవచ్చును.

ఇతర చికిత్సలు

"జీవధనరక్షణ" నుండి

వెల్లుల్లిపాయలు

వస

ఓమము

దుష్టపాకు

వామింటాకు

తుమ్మిఆకు

బాడిసపాకు

సమాన భాగములుగా తెచ్చి నూరి రసముతీసి పశువు యొక్క రెండుముక్కు రంధ్రములలో పోయవలెను. అరగంట సేపుండి ముచ్చిలిగుంటమీద అడ్డముగా ఒకవాత, నిలువుగా మరియొకవాత (అనగా + ఈగుర్తువలె వేయవలెను.)

తరువాత వెంటనే

నల్లజీలకర్ర

మిరియాలు

పసుపు

వెల్లుల్లిపాయలు

వేపాకు

కుప్పింటాకు

వస

సమభాగములుగా తెచ్చి నూరి పిడుచలుచేసి తినిపించవలెను

"సహదేవపశుశాస్త్రము" నుండి

(1)

కరక్కాయలు — 1 తు

తాడికాయలు — 1 తు

ఉసరిక పప్పు — 1 తు

శొంఠి — 1 తు

పిప్పళ్లు — 1 తు
మిరియాలు — 1 తు

తెచ్చి నూరి సోలెడు గేదెపేడ రసములో కలిపి, కాచి మూడు గొట్టములు పోసిన దొమ్మలు మానును.

లేనియెడల

(2) ఎలుగుగొడ్డు నెత్తురు ... ½ తు
ఉప్పు ... చేరెడు
సొంఠి పొడి ... 2 తు
కరిదూపము ... చేరెడు
నల్లమేక పంచితము ... సోలెడు

కలిపి ఇచ్చినచో దొమ్మలు పోవును.

(3) లేక

మోదుగ పువ్వు ... 8 తు
కలినీరు ... అర్ధశేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

4) లేక

కరిదూపము ... పిడికెడు
సున్నము ... 2 తు
నీరు ... అర్ధశేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

అట్లు కానిచో

ఎడమప్రక్క ఎముకసందున, రొమ్మున, ముక్కుమీద తోకక్రిందను, వాతవేసిన నెమ్మదియగును.

(5) వాడుకలోనున్న చికిత్సలు

కుంకుడుకాయల రసము ... 2 గొట్టములు
లోపలికి పోయుము.

(6) లేక

సారాయి ... అర్ధసీసా
తెచ్చి గొట్టముతో పోయుము.

(7) కారపునీరుగాని, సున్నపు తేటగాని, పశువులయొక్క జబ్బునుబట్టి గొట్టముతో లోపలికి పోయుము.

లేక

(8) కల్లుబెల్లము — సవాసేరు
వేయించిన ఉలవలు — సోలెడు
వేడినీళ్ళు — సేరు

తెచ్చి కలిపి గొట్టముతో పోయవలెను.

లేక

(9) కల్లుబెల్లము — సవాసేరు
మనుష్యుల మూత్రము — అర్ధసేరు
వేయించిన ఉలవలు — సోలెడు

కలిపి పెట్టవలెను.

వాపులు కాన్పించిన యెడల నిమ్మముల్లుగాని, బలుసు ముల్లుగాని తెచ్చి ఆవాపు పైన సూక్ష్మముగా గుచ్చుము.

నెరడిదొమ్మ

(Anthrax)

పశువులకు ఈవ్యాధి కలిగినయెడల మేత, నెమరు మానును. నెరడిగుండె వాచును. క్రమక్రమముగా చిక్కిపోవును. సరియైన చికిత్సచేయనియెడల రొమ్మునకడ్డముగా తిరిగి వూపిరియాడక చనిపోవును. ఈవ్యాధి 24 గంటలు మొదలు 7, 10, 30 రోజులవరకు పశువులను బాధించును.

చికిత్స

కొర్రపిండి — 4 తు
కరిదూపము — 2 తు

తెచ్చి నూనెలో కలిపి ముక్కులలో పోయవలెను తర్వాత వెనురాకు పసరు దినమునకొక గొట్టమువంతున పది దినములు త్రాగించవలయును.

లేక

(౨) మోదుగపువ్వు — ౩ తు
కలిసిరు — ½ సేరు

కలిపి త్రాగించుము.

లేక

(౩) చిరిసెనగాకు రసము — 10 తు
ఆవుపాలు — ¼ సేరు
కకేసీరు — ¼ సేరు

కలిపి దినమునకొకసారి 7 దినములు త్రాగించుము.

గుండెదొమ్మ

(Anthrax)

దీనినే మనవారు తిరుగుడు దొమ్మ, మిడిదొమ్మ, గుండెదొమ్మ అని చెప్పుదురు.

స్వభావము, వ్యాపకము;—ఇది యొకవిధమైన సూక్ష్మజీవివలన కలుగును. ఈసూక్ష్మజీవి ప్రాణవాయువు లేనియెడల జీవించజాలదు. జీర్ణకోశము తగినంతపని చేయకపోవుటచే ఈవ్యాధి కలుగును. ఈవ్యాధి తగిలిన పశువు ఆకస్మికముగా చచ్చిపోవును. లేదా ఒకటిరెండు దినములకు తర్వాత తీక్ష్ణమైన గుణములు పుట్టి మృతినొందును. ఈవ్యాధి తగిలిన పశువులు సామాన్యముగా బ్రతుకవు.

లక్షణములు:—గుండె చెడిపోవును. ముక్కులవెంట చొంగ కారును. ముక్కు రంధ్రములమీద నొకవిధమైన వాపు పుట్టి క్రమముగా పెద్దదగును. మూతియు లావుపాటును. అప్పుడు ఊపిరి పీల్చుట కష్టముగానుండి చొంగ ఎక్కువగా పడును. పశువు సల్లకప్పు వేయును. జ్వరము తీవ్రముగా నుండును. కొన్ని పాటుకొనును. ఇక రెండుగంటలకు చచ్చిపోవుననగా నొకవిధమైన గోండ్రుపుట్టి ఊపిరియాడదు.

చికిత్స

ఈవ్యాధికి ముఖ్యమైన గుర్తు మూతిమీద వాపైయున్నది. ఈవాపు పుట్టకముందే చికిత్సచేయవలెనుగాని తరువాత లాభములేదు. గుణము కనిపెట్టి మందు వేయవల

యామగాని తెలిసి తెలియని వైద్యులను తీసికొనివచ్చి అనవసరముగా మందులు వేయించుటవలన, అపాయముకూడ రాగలదు.

వాపు పుట్టకముందు

(1)	కర్పూర తైలము	—	$2\frac{1}{2}$ తు
	సీమ అవిసెనూనె	—	50 తు
	కార్బాలిక్ ఆసిడ్	...	$\frac{1}{3}$ తు
	వరిగంజి	—	అర్ధసేరు

కలిపి యియ్యవలెను.

లేక

(2)	ఎలుగుబంటి నెత్తురు	—	$\frac{1}{2}$ తు
	కలిసీరు	...	$\frac{1}{2}$ సేరు

కలిపి త్రాగించుము.

వాపుకు

ఆవాలపిండి, వెల్లుల్లిపాయలు, వేడినీళ్ళతో చిక్కగా కలిపి, దట్టమైన గుడ్డమీదగాని, కాగితముమీదగాని సూక్ష్మముగా పూయవలెను. తరువాత ఆపట్టీవేసి, పైన ఒక కంబళి గుడ్డను కోసి కట్టి అరగంటసేపుంచి తీసి పైన కొబ్బరినూనె రాసిన తగ్గవచ్చును.

లేక

సూరేకారం	...	2 తు
పొగాకు	...	$\frac{1}{4}$ తు
కర్పూరం	...	$\frac{1}{2}$ తు

ఆముదము	...	20 తు

కలిపి వాపుమీద పట్టువేయుము

చలిదోమ
(*Anthrax*)

ఈరోగము తొలకరి వర్షములు కురిసినతరువాత ఆరంభమగును. పర్రనేలలందును, బురదనేలలందును ఈవ్యాధి ప్రబలును. ఈవ్యాధిగల పశువు కడుపులో సూక్ష్మజీవులు ప్రవేశించును. తరువాత అవి రక్తములోచేరి వ్యాధిని వృద్ధి చేయును. పశువుకు 106, 107 డిగ్రీలవరకు జ్వరముండి అపరిమితమైన చలిచే బాధపడును. పశువు గజగజ వణకుట, వెంట్రుకలు నిక్కబొడుచుకొనుట, కండ్లు గిరగిర త్రిప్పుట, పారుట, బొబ్బలుకాచుట మొదలగు లక్షణములుండును.

చికిత్సలు

"జీవధన రక్షిణి" నుండి

(1)
- రేప్పాల ఇగుళ్ళు
- తక్కపాలాకు
- గాడిదగడపాకు
- జటామాంసి
- తెల్లగడ్డలు

} పిడికెడు వంతున.

తెచ్చి అర్ధసేరు వేడినీటిలో కలిపి త్రాగించుము.

లేక

(2) పెద్దజంతువునకు ... బుడ్డి (50 తు) సారాయి
చిన్నజంతువునకు ... (అరబుడ్డి 25 తు) ,,
దూడకు ... పావుబుడ్డి (12½ తు ,,
ఇచ్చువలయును.

లేక

(3) ఆవు పంచితము మానెనుగాని, సోలెనుగాని, పశువు యొక్క వయస్సునుబట్టి లోపలికి పోయును.

పాలదొమ్మ
(Anthrax)

ఇదిదూడలకు తరచుగా సంభవించురోగము. పాలుకడుపులో పేరుకొనుటచే నిదురపోజాలదు. అలసిపోవును. మందమతిగానుండును.

చికిత్స

గలిజేరాకురసము — 4 తు
వెన్నెపూసగడ్డ — 4 తు
కలిసీయు — ¼ సేరు

తగినంత కలిపి త్రాగించవలెను.

పరా:— అంత్రకు నెమ్మది కానిచో రక్తులువేయుట మంచిది.

జబ్బవాపు
(Black Quarter)

దీనినే కురమ, జబ్బవాపు, గూడవాపు, అనిపలుతెరంగులుగా చెప్పుదురు.

స్వభావము; వ్యాపకము:—ఇదియును ఒకవిధమైన అంటువ్యాధి. ఈవ్యాధిని కలిగించు సూక్ష్మజీవి నీరునిలిచిబురదగానుండు పల్లపు ప్రదేశములలోనుండును. అట్టిప్రదేశములలో మొలచిన గడ్డి మేయుటవలనగాని, నిలిచియున్న నీరు త్రాగుటవలన గాని ఈరోగము శరీరములో ప్రవేశించును. కాబట్టి తరచుగా ఈవ్యాధి వర్షాకాలములో ఆరంభమై శీతాకాలము వరకుండును. అనగా శ్రావణమాసము మొదలు మార్గశిరమాసము మధ్యవరకు కనబడును. ఈరోగము తరచుగా లేతవయసులోనున్న పశువులకు తీవ్రముగాసోకును.

లక్షణములు:—వ్యాధితగిలినపశువు మిగిలినవానితో నుండక, ప్రత్యేకస్థలమందుండును. పశువు మేతమేయక మందముగా నుండును. నడచునపుడు కొంచెము కుంటును. జాగ్రత్తగాచూచినచో, ముందుజబ్బలమీదగాని, వెనుకతొడలమీదగాని, ఇంకను శరీరమునేభాగమునందైననుగాని, కొంచెము వాపుపుట్టును. ఆవాపు ఎక్కువ వేడిగానుండును. అదిత్వరలో చుట్టును వృద్ధిపొంది పశువును కదలకుండునట్లు చేయును.

మరికొంతసేపటికి ఆ వాపు పైకి పొంగినట్లు కనపడును. అప్పుడు ఆవాపుమీద చేతితో తట్టినయెడల బురబురలాడును. వాచిన ప్రదేశముయొక్క చర్మముక్రింద గాలియున్నట్లు స్పష్టముగా తెలియును. కోసి చూచినయెడల అచ్చటి మాంసమంతయు క్రుళ్ళియుండును. పులిసిన నురుగువంటి ద్రవము కారును. ఈ వాపునుబట్టియే జబ్బవాపు అని పేరు కలిగినది. పశువు వణకుచుండుట, పేడ ఉండలుండలుగా వేయుట, పైచర్మము బిగిసియుండుట, నీరు త్రాగకుండుట, ఊపిరి వడిగా విడుచుట, జంతువు మూలుగుట, వాపు పసిమివర్ణముగా నుండుట మొదలగు లక్షణములతో కూడుకొని యుండును. వాపే ఈ వ్యాధియొక్క ముఖ్యలక్షణము.

చికిత్స

(1) కార్బాలిక్ ఆసిడ్ — ⅛ తు
వరిగంజి — పావుసేరు
కలిపి త్రాగించవలెను.

పరా:— వాచిన ప్రదేశమును కత్తితో కోసి క్రుళ్ళిన మాంసమును తీసివేసి కర్పూరతైలము రాయవలెను. కొంచెము కర్బాలిక్ లోషనుతో కడుగవచ్చును. కాని సాధారణముగా ఈ వ్యాధితగిలిన పశువుయొక్క రోగము తిరుగుట బహు కష్టతరము. అందుచే ఎక్కువ చికిత్సలవల్ల ఉపయోగము లేదు.

"జీవధన రక్షణి" నుండి

(1) జిల్లేడాకు పసరు — పావుసేరు
దుష్టపాకుపసరు — పావుసేరు
కలిపి లోపలికి పోయుము.

వాపు పైకి కనపడిన యెడల జిల్లేడుపాలు, ఆముదము, కలిపి ఆవాపుపైనరాచి సారముల్లుతోగాని, పేనాకత్తితోగాని ఆవాపుమధ్యగా చీల్చవలయును. తరువాత పైరెండు పసరులు కావలసినంతవరకు తీసికొని తడిసున్నము ఎక్కువగా దానిలో కలిపి పశువుదేహమంతటను పూయవలెను.

ఇతర చికిత్సలు.

(1) పుట్టమన్ను
వావిలాకు పసరు
కలిపి ఆవాపుమీద రాయుము.

లేక

(2) దుష్టపాకు పసరు శరీరమునకు పూతపూసి ఆకాడలు కంబె లాగున మెడకుచుట్టుము.

లేక

(3) ఉమ్మెత్తాకు పసరు బాగుగా వాపులకుపట్టించుము.

"సహదేవ శాస్త్రము" నుండి

(1) మేకపాలులో పసుపు పొడిచేర్చి పశువునకు త్రాగించిన వెంటనే రోగమునశించును.

లేక

2) దుష్టపుతీగె, గాడిద ఎముక తెచ్చి మూసలోకట్టి ఎడమ వైపున పిడికి బూడిద రుద్దవలెను.

లేక

(3) దుష్టపుకూరరసము — పావుసేరు
సారాయి — రెండు డ్రాములు
కలిపి త్రాగించవలెను.

గురకరోగము.

దీనినే గొంతుకవాపు, గొంతుమాద, కంఠమాద, గొంతురోగము అని పలువిధములుగా చెప్పుదురు.

స్వభావము, వ్యాపకము:— ఇదియొక అంటువ్యాధి. ఇదియొకవిధమైన సూక్ష్మజీవులచే కలుగుచున్నది. ఈసూక్ష్మజీవి పల్లములగను, అనారోగ్యములగను, తేమగనుండునట్టి వరినేలలలో కాన్పించును. అట్టిప్రదేశములో మొలచు గడ్డిలోగాని, త్రాగునీటిలోగాని యుండి పశువుయొక్క శరీరములో ప్రవేశించును. ఈవ్యాధి ముఖ్యముగా గేదెలకును, దున్నలకును, లెగులును. అందువలన దీనిని దున్నల ప్లేగని చెప్పుదురు. వర్షాకాల ప్రారంభములోనే ఈవ్యాధికనపడును.

లక్షణములు:— పశువునకు తీవ్రమైన జ్వరము (106, 107 డిగ్రీలవరకు) వచ్చును. మేతమానును. మందమతిగానుండును. ఊపిరియాడుట కష్టముగానుండును. గొంతుకవద్ద

కొంచెమెక్కువ వేడిగానుండి స్వల్పమైన వాపుకనుబడును. ఆ వాపు త్వరలోనే హెచ్చును. వాపుహెచ్చినకొలది పశువునకు ఊపిరి యాడుట కష్టముగానుండును. ఈబాధవలన పశువు త్వరలో చనిపోవును. ఈవాపు గొంతుకవద్ద కలుగుటవల్ల ఈ రోగమునకు గొంతుకమాదయనియు ఊపిరి యాడకపోవుటవల్లగురకరోగమనియుచెప్పుదురు. ఈవ్యాధియందుకొన్ని పశువులకు ప్రేగులు తీవ్రముగా కందిపోయి, మలద్వారమున నెత్తురు కూడ బయలువెడలును.

మరా;— వ్యాధితగిలినపశువును ఆరోగ్యముతో నున్న పశువులతోనుంచక దూరముగానుంచు ప్రత్యేకస్థలము లందుంచుట శ్రేయస్కరము.

చికిత్సలు.

ఈరోగము సామాన్యముగా చికిత్సకులొంగదు. ఈవ్యాధి ఆరంభించిన త్వరలోనే పశువు చనిపోవును.

అవకాశము కలిగినపుడు

(1) కార్బాలిక్ ఆసిడ్ — అరతులం
వరి గంజి — పావుసేరు
కలిపి వెంటనే త్రాగించవలెను.

అది దొరకనియెడల

(2) పొటాసియం పర్మాంగనేటు — 1½ తులం
నీరు — అర్థసేరు

కలిపి వెంటనే త్రాగించవలెను.

ఇదియును దొరకనియెడల

(3) ఫినైల్ (ఇంగ్లీషు మందు) — 3 తు
గంజి పావుసేరు

కలిపి పశువుయొక్క వయస్సునుబట్టి మోతాదు ఇయ్యవలెను.

పారుడు ఎక్కువై నీరసస్థితిలోనున్న పక్షమున

సారాయి	— 10 తు
సొంటిపొడి	— 1½ తు
నల్లమిరియాల పొడి	— ¾ తు
నూకల జావ	— 10 చటాకులు

కలిపి అవసరమున్నయెడల 4-గంటల వ్యవధిలో ఇయ్యవచ్చును.

ప. రా :—పచ్చిమేతవేయువలెను. మేతమేయని స్థితిలో నూకలజావకాచి దానిలో కొంచెము ఉప్పు కలిపి పెట్టవలెను.

మరియొక చికిత్స.

ఆరంభములోనే ఎర్రగా కాలిన యినుప కొడవలితో గొంతుక దగ్గరనుండే వాపుమీద మూడు వాతలు వేయుటవలన అప్పుడప్పుడును మనదేశములో కొన్ని పశువులకు వ్యాధి కుదురుచున్నది.

గాళ్లు.

(Foot and Mouth diseases)

కాలికుంటు, కాలిగాళ్ళు, నోటిగాళ్ళు, లేక కాలినోటి గాళ్ళు అని చెప్పుదురు.

స్వభావము, వ్యాపకము:—ఇది అంటు జాడ్యమై యున్నది. ఈరోగము దేశమంతట వ్యాపించి యుండును. ఈజాడ్య సంబంధమగు విషము మేత, నీరు, గాలిమూలముగా దేహములో ప్రవేశించి మూడుదినములు దాగియుండి నాల్గవనాడు బయలుబడును. ఈవ్యాధి కొన్ని పశువులకు కాళ్ళకుగాని, నోటికిగాని రావచ్చును. మరికొన్నిటికి నోటికి, పొదుగునకు, కాళ్ళకుగూడ రావచ్చును.

దీనివలన పశువునకు ప్రాణాపాయములేదుగాని చాల బాధపడును. సేద్యపుపనులకు ఆటంకము కలుగజేయును. రోగము తగిలిన గొడ్లను పనిచేయించుట తగదు. అట్లుచేయించినచో కాళ్లయొక్క గొరిజలూడిపోయి పనికిమాలినదగును.

లక్షణములు:—రోగము తగిలిన పశువులకు ప్రథమములో నోరు కొంచెము వెచ్చగానుండును. నోటిలోని చర్మము కందినట్లుండును. నోటినుండి నురుగుకట్టిన చొంగ కారును. చిన్నచిన్నపొక్కులు ప్రారంభమై ఎదిగి కలిసి పెద్ద పుండ్లుగా మారును. కాలిగిట్టల మధ్యనుగూడ ఈపొక్కు లుండును. ఈ రెండు లక్షణములను బట్టియే ఈవ్యాధికి పేరు

గలిగివుండి. నోటిలో పుండ్లుండుటవలన మేత నమలకుండును. కాలి గిట్టలలోని పుండ్లవలన నడువలేను. కొమ్ములోపల పుండ్లున్నయెడల కొమ్ములు వాలిపోవచ్చును. పాడిపశువుల పొదుగులమీద చన్నులమీదగూడ ఈపొక్కులు బయలుదేరును. అట్టి పశువులు పాలీయవు. అజాగ్రత్తగా నుండుటచేతను ఆహారము సరిగా పెట్టకపోవుటచేతను, చచ్చిపోవచ్చునుగాని, ప్రత్యేకముగా ఈవ్యాధివలనమాత్రము చావవు. కాలిగిట్టల మధ్యనున్న పుండు జాగ్రత్తగా చూడకపోయిన గిట్టలు రాలిపోవును.

చికిత్సలు

(1) పెట్లుప్పు — $\frac{1}{3}$ తు
ఉప్పు ... $2\frac{1}{2}$ తు
వేలవేము ... $2\frac{1}{2}$ తు
మంచి బెల్లం ... 10 తు

కలిపి జ్వరము తగ్గువరకు దినమునకు ఒకసారివంతున ఇయ్యవలెను. అవసరమైనయెడల రెండవసారి ఇయ్యవలెను.

(2) పటిక లేక వెలిగారపు పొడి ... $1\frac{1}{3}$ తు
వేడినీరు ... 50 తు

కలిపి దినమునకు రెండుసార్లు నోటిపుండ్లు కడుగవలెను.

వరా:— కాలిపుండ్లకు స్వదేశవైద్యులు రాతిచెక్క, తుమ్మచెక్క తెచ్చి నీటిలోవలచుకాగించి గోరువెచ్చనీటితో కాళ్లు పూటలకడిగించెదరు. ఇదియును మంచి పద్ధతియే యైయున్నది.

కాలిపుండ్లకు

(1) మైలతుత్తపుపొడి ... $\frac{1}{3}$ తు
వేడినీరు ... 50 తు
కలిపి కడుగవలెను.

లేక

(2) ఫినైలు — 1 భాగము
నీరు ... 100 భాగములు
కలిపి కడుగవలెను.

కడిగినతరువాత

మైలతుత్తము — 1 భాగము
తారు — 100 భాగములు

కలిపి పుండ్లమీద రాయవలెను. అట్లు రాచినయెడల ఈగలు మొదలయినవి వ్రాలవు.

వరా:— నోటిలోను కాళ్ళలోను ఉండు పుండ్లమీద ఈగలువాలి పురుగులు పట్టును. కాబట్టి ఈగలు వాలకుండ చూచుట ముఖ్యమైనపని. నోటిలోనిపుండ్లవలన పశువు మేతమేయక క్రమముగా కృశించును. కాబట్టి బలము తగ్గకుండుటకు మెత్తని ఇచ్చిగడ్డి వేయవలెను. ఆగడ్డి తిననియెడల బియ్యపునూకల గంజి కాది దానిలో వుప్పువేసి త్రాగింపవలెను. అట్లుత్రాగని యెడల కొంచెము లోపలికి గొట్టముతో పోయవలయును.

"జీవధనరక్షిణి" నుండి

జ్వరము నివారించుటకై

సురేకారపు ఉప్పు — 1½ తు
సముద్రపు ఉప్పు — 2½ తు
నేలవేము పొడి — 2½ తు
బెల్లము — 10 తు
వేడినీరు — అర్థ సేరు

కలిపి రెండువేళల జ్వరము తగ్గువరకు త్రాగించవలెను.

పొదుగుమీద, గిట్టలసందున, నోటిలోని పుండ్లకు

పటిక — 1¼ తు
వేడినీరు — అర్థ సేరు

కలిపి కడుగవలెను.

ఈగల బాధ ఎక్కువగానున్నచో

కిరసనాయిల్
మంచినూనె

సమానముగా కలిపి పుండ్లమీద పూయవలెను.

"స్వదేశ వైద్యుల" చికిత్స.

పచ్చజొన్నలు — కుంచెడు
మంచి నూనె — వీసెడు

తెచ్చి జొన్నలు తోప (సంకటి)గావండి దానిలో ఈ నూనె కలిపి ముద్దలుచేసి వారము దినములు పెట్టవలెను. దీనినే మనవారు యద్దికూడు అందురు.

కాళ్ళ జెక్కలకు

తుమ్మచెక్క, రావిచెక్క, తెచ్చి నీళ్ళలో వేసి నల నల కాగనిచ్చి, గోరు వెచ్చగానుండు వరకు ఆరబెట్టిన తర్వాత ఆ నీటితో పుండ్లను ఉదయ సాయంకాలములందు కడుగవలెను. కడిగిన పిదప పుండ్లకు ఆముదము, పసుపు కలిపి రాచినయెడల నెమ్మదించును.

మరియొక చికిత్స.

ఒకటి రెండు పశువులకు వ్యాధి తగిలిన వెంటనే, వ్యాధి తగలని పశువులకును ఈ దిగువ నుదహరించు చికిత్స చేయవలెను. వ్యాధిలేని పశువులకు వ్యాధి రాకుండ జేయును. వ్యాధి గ్రస్తమగు పశువులకు వ్యాధి నివారణ చేయును.

ఆవుమజ్జిగ — పావు సేరు
మంచినూనె ... నవటాకు

తెచ్చి సోలెడు లేక అరసోలెడు బియ్యపు అన్నములో గాని, ఆరిగ అన్నములోగాని కలిపి రెండు గొట్టములు పోసిన శాంతించును. పశువుల పుండ్లలో బడిన పురుగులుతీసివేసి సీతాఫలపు ఆకు రసముగాని, కర్పూర తైలముగాని, రాసిన పోవును.

లేక గాడిద గడపాకు సైంధవలవణము మిరియముల పొడి కలిపి రాయుము. లేక క్రొత్త సున్నము, ఆముదము కలిపిరాయవచ్చును. లేక నీలిమందు, వేపనూనె కలిపి రాయవచ్చును.

మరియొక చికిత్స

పశువుల కాళ్ళకు గాలితగిలినపుడు వానిని బురదలో

నడిపించి తీసికొనివచ్చి పశువుల గిట్టలకు పొడిమట్టి కొట్టుట మంచిది.

పురుగులను తీసివేసి వేడినీళ్ళతో కడిగి పుండ్లయందు బాడిదాకు, కరిదూపము, సీతాఫలపుఆకు, హారతికర్పూరము, వీనిని సమభాగములుగా తెచ్చి నూరి పట్టించి కట్టవలెను.

బొబ్బలతెగులు లేక మశూచి

(*Variola Sheep*)

స్వభావము; వ్యాపకము;—ఇదియొక విధమైన అంటువ్యాధి. సాధారణముగా అన్నిరకములైన జంతువులకు వచ్చును. ఈవ్యాధి మనుష్యులకు అంటినపుడు మశూచి అనియు లేక స్ఫోటకమనియు చెప్పుదురు. ఈవ్యాధియే పశువులనుండి మనుష్యులకు వ్యాపించును. ఈరోగముల పశువులతో మంచిపశువులు కలియుటవలనను పశుల కాపరులు, పాలుపితుకువారు, జబ్బుపశువులను తాకివచ్చి మంచిపశువులను తాకుటవలనను ఈరోగము వ్యాపించును.

లక్షణములు:—జ్వరము కొంచెము వచ్చును. కండ్లనుండి, నోటనుండి నీరుగారును. మేతమేయకుండును. పాలిచ్చు పశువుల పొదుగుమీదను, చన్నులమీదను, దూడల మూతిమీదను, ఎద్దుల తొడలమధ్యను, వెండ్రుకలు లేనిచోట్లను, పొక్కులులేచి క్రమముగా బఠానిగింజలంతై పక్వమై పలుచ

బారి పగిలి ఒకవిధమైన రసి కారును. వీనినే రసికుండలందురు. మనుష్యులకు వేయు టీకాలరసము ఈరసికుండలనుండియే తయారుచేయుదురు. కండ్లలో పొక్కులు లేచినచో దృష్టిపోవును ఈవ్యాధిగొర్రెలకు కనుపడునపుడు వానిదేహముమీద పొక్కులు నాలుగైదు వంతున కలిసిపోయి పెద్దపుండ్లగును. ఈస్థితిలో కొన్ని చచ్చుటయు కలదు. ఈవ్యాధి తగిలి నెమ్మదియైనతర్వాత సాధారణముగా మరల వ్యాధిరాదు.

చికిత్స

పేడ సరిగా వేయని యెడల

ఖేదిఉప్పు — 30 తు

సొంటి పొడి — $1\frac{1}{8}$ తు

నీరు — అర్థ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

పుండ్లకు

కర్పూరము — 1 భాగము

కొబ్బరినూనె — 4 భాగములు

కలిపి రాసిన తరువాత

వెలిగారపు పొడి

బొగ్గు పొడి

సొంటి పొడి

మైలతుత్తపు పొడి

కలిపి ఆపుండ్లకు అంటించిన యెడల వెంటనే మానును.

మరా ;—రోగము ప్రారంభించిన తరువాత పచ్చిమేత కుత్తనిదివేయవలెను. ఆ మేత తిననియెడల జావవంటి పదార్థము ఇవ్వవలెను.

రక్తమూత్రము (Red Water)

దీనినే గోమారులవల్ల గలుగు జ్వరమందురు.

స్వభావము; వ్యాపకము:—ఇది రక్త సంబంధమగు నొక అంటు వ్యాధి. ఒక జాతి గోమారులవల్ల ఈవ్యాధి ఒక పశువునుండి మరియొక పశువునకు సంక్రమించును. ఈగోమారులొకవిధమైన విషపదార్థము కలిగియుండును. ఈ రోగము తగిలిన పశువుయొక్క చర్మముమీద ఆగోమారులు పాకి గాయపరచి ఆ విషపదార్థము ఈగాయములో వదలివేయును. ఈ వ్యాధివల్ల పశువు నాటనేచావక క్రమముగా బలహీనతచెంది కొన్ని నాళ్ళకు చనిపోవును.

లక్షణములు :—తాపజ్వరముండును. పశువు గజ గజ వణకును. మేతమానును. దేహము ముడుచుకొనును. మూత్రము నెత్తురువలె ఎఱ్ఱగనుండును. మొదట మలబద్ధకమునుండి తరువాత పలుచగా పారుకొనును. రెండు మూడు దినములలోనే పశువు బలహీనమై పోవును. నాలుగైదు దినములైన తరువాత చనిపోవును.

ఈవ్యాధి దీర్ఘముగానున్న యెడల కొంచెము జ్వరముండును. అరమేత మేయును. మందముగానుండును. మలబద్ధకే

మేర్పడును. ఒకప్పుడు మూత్రము కొంచెముయెరుపు రంగుగా నుండును. మధ్య మధ్య పశువు అస్వస్థతగా నుండును. కొద్ది కాలములో పశువు బలహీనమై పోవును.

చికిత్స

దీనికి "ట్రిపాన్ బ్లూ" అను ఇంగ్లీషుమందులోపలికి ఇంజెక్షన్ చేయుటయే చికిత్స. ఈపనిని మనరైతులు నేర్చుకొనజాలరు. కనుక పశువును పోషించుటయే మనముఖ్యకర్తవ్యము.

తేలిక విరేచనమగుటకు

ఎప్సమ్ సాల్ట్సు — 80 తు
సొంటిపొడి — $1\frac{1}{3}$ తు
నీరు — $\frac{1}{2}$ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

బలమునకు మందు

అన్నభేది — $1\frac{1}{3}$ తు
ముసిడి విత్తులపొడి — $\frac{1}{3}$ తు
నేలవేము పొడి — $2\frac{1}{2}$ తు
జావ — $\frac{1}{2}$ సేరు

కలిపియివ్వవలెను

వరా:—సీమ అవిసెగింజలు నలుగగొట్టి రెండుసేర్ల నీటిలో కలిపి, కాచి త్రాగుటకు ఇయ్యవలెను. లేనియెడల బార్లిగింజలు నీటిలో వేసి జావకాచి త్రాగించవలెను. గడ్డితినని యెడల నూకలజావపెట్టవలెను.

తదితర చికిత్సలు

(1) నేరేడుచెక్కఊట ___ ½ సేరు
నువ్వులనూనె ... ¼ సేరు
కలిపి మూడుపూటల పెట్టవలెను.

లేక

(2) మోదుగపువ్వు ... 5 తు
కలినీరు ... ½ సేరు
కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(3) పెసర గుగ్గిళ్ళు — సోలెడు
పేరిన నెయ్యి — అర్ధసేరు
కలిపి మూడుపూటలు పెట్టవలెను.

లేక

(4) సారాయి ... 2½ తు
అల్లం ... 5 తు
నల్లమిరియాలు ... ½ తు
నీరు — అర్ధసేరు
కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(5) వేపచెక్క ... 2½ తు
లవంగపట్ట ... 2½ తు
నూరి పెట్టవలెను.

లేక

(6) కావిరాయి అరగదీసి మూడుగొట్టములు పోయవలెను.

క్షయ (*Tuberculosis*)

స్వభావము ; వ్యాపకము:—ఇదియొకవిధమైన అంటువ్యాధి. ఈ వ్యాధి వివిధమగు జంతువులలోను వ్యాపించును. ఈవ్యాధికి ముఖ్యమగు కారణము సూక్ష్మజీవియే. ఆహారపదార్థముల మూలముననను, గాలిమూలముననను ఈసూక్ష్మజీవి పశువుయొక్క శరీరములో ప్రవేశించును. వ్యాధితగిలిన పశువుయొక్క చొంగలోను, కళ్లెలోను, మలమూత్రములలోను పాలలోను రక్తములోను ఈసూక్ష్మజీవి కన్పడవచ్చును. జబ్బుపశువులు మంచిపశువులతో కలసియుండుటచే ఈవ్యాధి విచ్చలవిడిగా విజృంభించును. కనుక జబ్బుపశువులను వేఱుపఱచి ప్రత్యేకస్థలమునందు ఉంచవలెను. ఈసూక్ష్మజీవికి పశువుశరీరము వెలుపలకూడ జీవించుశక్తిగలదు. పశువులకొట్టములు అనారోగ్యకరముగను, అపరిశుభ్రముగను ఉండుటచేత ఈరోగము పెంపొందును. ఈవ్యాధి కొన్నిదినములుగాని, వారములుగాని, యు

<u>లక్షణములు</u> :— ఈ వ్యాధి ముఖ్యముగా శ్వాసకోశములలో వృద్ధిపొందును. దగ్గు ముఖ్యలక్షణము. ఆదగ్గు మొదట కొద్దిగానుండి క్రమముగా హెచ్చును. పని చేసినపుడు ఎక్కువ ఆయాసముగా నుండును. శరీరము శుష్కించును. జీర్ణశక్తి తగ్గును. అందుచే ఆహారము నెంతపెట్టినను నీరసముగా నుండి కృశించును. నీరసము, దగ్గు, ఆయాసము, క్రమముగా నెక్కువై మృతినొందును. జ్వరముకూడ అప్పుడప్పుడు ఉండుటకలదు. ఈవ్యాధి తగిలిన పశువు చచ్చిపోవుటకు కొంత కాలముపట్టును. పైనవ్రాసినట్లు శ్వాసకోశములయందేగాక జీర్ణకోశమందు గూడ అభివృద్ధినొందును. అప్పుడు పలుచగా పేడ వేయుట, మేత జీర్ణము చేసికొనలేకపోవుట మొదలగు లక్షణములు కనపడును. పాడిపశువైనయెడల పొదుగు గట్టిపడి వాచియుండును. ఆపొదుగులో పాలు పలుచగను, నీరువలెనుండి ఒకవిధమైన పచ్చసి రంగుకలిగి యుండును. పొదుగు పూర్తిగా చెడినప్పుడు పాలేమియునుండవు. ఈవ్యాధి ముదిరినకొలది ఎముకలు, కీళ్లు ఉబ్బుపడుట, బలహీనతచెందుట నడచునపుడు కుంటుట మొదలగు లక్షణములు కనుపడును.

చికిత్స

ఈవ్యాధి నిర్ధారణచేయుట బహుదుర్లభము. అందు కొరకు ప్రత్యేకముగా తయారుచేయబడిన 'ట్యూబర్కులిన్' అను ఇంగ్లీషు మందొకటి కలదు. అది శరీరములో ఇంజెక్షను చేసినందుచే శరీరమునందు కలుగు మార్పులనుబట్టి ఈవ్యాధిని కనిపెట్టవచ్చును.

అట్టి పనిని మనవారు చేయజాలరుగాన దానిని గురించి సవిస్తరముగా వ్రాయలేదు. ఈ వ్యాధి గుర్తించిన తరువాత తగు చికిత్సలేదుగాని వ్యాధినిగురించి జాగ్రత్త తీసికొనకపోయిన యెడల చాలా నష్టము సంభవించును. ఎందుచేత ననగా ఒక పశువునుండి మరియొక పశువునకు వ్యాపించుటయేగాక, ఈ వ్యాధి తగిలిన పాడిపశువు (ఆవు, గేదె) పాలు ఉపయోగించుటవలన మనుష్యులకును, ముఖ్యముగా చంటి బిడ్డలకును ఈ వ్యాధి తగిలి వారికపాయము కలిగించును. ఇదియే మనము ముఖ్యముగా గమనింపవలసిన విషయము. ఈ సంగతి తెలియజెప్పుటకొరకే ఈరోగమును గురించి యింతశ్రద్ధగా వ్రాయవలసివచ్చినది. కాబట్టి ఈ వ్యాధి తగిలినపశువులను ఇతర పశువులతో కలియనీయక దూరముగానుండు ప్రత్యేకస్థలము నందుంచవలెను.

పొదుగువాపు (Garget)

దీని చేపాలనేర్లు, నాలుకనేర్లు అని చెప్పుదురు

<u>స్వభావము : వ్యాపకము</u> :— ఈవ్యాధి అంటు సంబంధమైన సూక్ష్మజీవులచే కలుగును ఈ వ్యాధి పాడిపశువులకే తగులును. సాధారణముగా పాలు పితుకునపుడు వానిచేతికి పదునైన గోరునుండి అవి గ్రుచ్చుకొనుటచేతను, దూడలు పాలు త్రాగునపుడు కరచుటచేత కలిగెడి గాయములవలనను, లేక పాల ద్వారములవలనను, ఈ సూక్ష్మజీవులు పొదుగులో

ప్రవేశించును. ఏచన్నులో ప్రవేశించునో, ఆప్రక్కనంతటను వ్యాధికలుగును. ఇంకను పశువులయందు కొట్టములు మొదలగునవి అశుభ్రతగానుంచుటవలనను, పాలుపితుకువాని చేతులు శుచిగా లేకపోవుట చేతను ఈసూక్ష్మజీవులు పొదుగులో ప్రవేశించును. కొన్ని జంతువులకు పాలు నిలవకట్టుటవలనను, చలిగాలిలోనుంచుటవలనను ఈవ్యాధి రావచ్చును. ఈనినజంతువుల పొదుగునుండి పాలు తీయనియెడల ఈవ్యాధి తటస్థించును. ఇది అంటురోగమువలనకూడ కలుగవచ్చును. అందు ముఖ్యముగా క్షయరోగము వలన కలుగును.

<u>లక్షణములు:</u>—జంతువునకు తీవ్రముగా వ్యాధి తగిలినయెడల శరీరమునకు ఎక్కువ జ్వరముకలుగును. మేత, నెమరుమానును. పొదుగు ఎర్రగా కంది చన్నులలో ఒకటిగాని, ఎక్కువగాని, గట్టిపడి, పాలువచ్చుట కష్టముగా నుండును. క్రమముగా పాలు తగ్గును. పాలు పితుకునప్పుడు మొదట కొంచెము పసుపువర్ణముగానుండి తరువాత రక్తపుజీరకలిగియుండును. ఇంకను రోగము హెచ్చినపిదప పాలు చీముగా మారవచ్చును. అప్పుడు పొదుగు కుళ్లి కురుపు ఏర్పడినదని తెలిసికొనవలెను. ఈస్థితిలో పొదుగుయొక్క వేడిమి తగ్గి, చల్లగానుండి, ఆకుపచ్చరంగుగా కనబడును. ఇంకను ఈవ్యాధి ఎక్కువగా ముదిరిన యెడల చచ్చిపోవచ్చును. కొన్నిపశువులలో ఈవ్యాధి అంతతీవ్రముగా నుండక పశువుమేతమేయుచు ఆరోగ్యముగానే యుండునట్లుండును. కాని పొదుగు మాత్రము కొంచెము గట్టిగానుండి మామూలుకన్న కొంచెము పాలుతగ్గుచుండును. కొన్నినాళ్ళకు తిరిగి మనవారు చేయువ

వైద్యము వల్లనైనను మామూలు స్థితికి వచ్చుటయు కలదు. ఈవ్యాధి దీర్ఘముగా నున్నయెడల పొదుగంతయు క్రమముగా చెడిపోయి ఒకటి, రెండు లేక నాలుగు చన్నులనుండియు పాలు రాక ఒక విధమైన పసుపు పచ్చగా పేరిన ఉండలవలెనుండు పదార్థము రావచ్చును. కొద్దికాలమునకు చన్నులవెంబడి ద్రవము కారును. పొదుగు ఎండిపోయి గట్టిగానుండును.

చికిత్స

<u>జ్వరము తీవ్రముగానుండి పేడవేయనిచో</u>

భేది ఉప్పు	—	30 తు
సొంటి పొడి	—	$1\frac{1}{3}$ తు
నీరు	—	అర్ధశేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

<u>పశువు మేత మేయక నీరసముగా నున్నచో</u>

నాటుసారాయి	—	10 తు
నల్ల మిరియాలపొడి	—	$1\frac{1}{3}$ తు
నూకల జావ	—	$1\frac{1}{4}$ తు

కలిపి త్రాగించవలెను.

షరా:—నీటిని ఆవిరి వచ్చునంతవరకు మరుగగ్రాగనిచ్చి ఒక కంబళి గుడ్డనందుముంచి నీళ్ళుపోవునట్లుగా పిండి ఆ గుడ్డతో పొదుగునకును, చన్నులకును ఒక అరగంటసేపు కాపు తీయవలెను.

పాలురాతి చన్నులు గట్టిపడినపుడు పాలగొట్టము (ఇది పశువుల హాస్పత్రిలో నుండును) పెట్టి చన్నులలోనుండు మలిన పదార్థములు తీయవచ్చును. ఇట్టిపనిని మనవారు చేయజాలరు. పొదుగు చీము పట్టినయెడల పొదుగుకోసి మందు వేయవలసి యుండును. ఇట్లు చేయుట మనకు సాధ్యముకాదు. ఇట్టి ప్రమాదకరమగు వ్యాధులు వచ్చినపుడు పశువులను హాస్పత్రులలోనికి తీసికొని పోవుటయే మిక్కిలియుక్తము.

అయొడిన్ తైలమును (Iodine ointment) పొదుగునకు మర్దనచేయవలెను. లేక ఉమ్మెత్తాకులు నీటిలో మరగించి పొదుగునకు వేడికాపు తీయవలెను. ఈరోగము తగిలినపశువును దూరముగానుండు ప్రత్యేకస్థలమున నుంచవలెను. రోగముతగిలినపాడిపశువు పాలుపితికి వెంటనే మందుద్రావకముతో చేతులు శుభ్రపఱచుకొనవలెను. అట్లుచేయక ఆచేతులతోడనే ఆరోగ్యముగానుండు పశువుల పాలుపితికిన యెడల వానికి నిష్కారణముగా ఈవ్యాధి సంభవించును. ఈసమయము నందెన్నడును ఏమఱియుండగూడదు.

"సహదేవశాస్త్రము" నుండి.

పొదుగు పుచ్చినతోడనే పాలుపిండి ఎండలోచూపి పారబోయవలెను.

తరువాత

మిరియాలు — ½ తు
సముద్రపుఉప్పు — ½ తు

వెల్లుల్లి — 1 పాయ
ఉత్తరేణియాకు — ½ పిడికెడు
తెచ్చిమెత్తగానూరి పుండునకు పూయుము.

పరా: — ముఖ్యముగ పుండ్లను కాకులు పొడువగూడదు. పుండ్లమీద ఈగను ముసరనీయగూడదు. ఆపశువును నాకనీయగూడదు. ఇట్లు జరుగుచో పుండ్లు శీఘ్రముగా మానిపోవును.

మనవారు ఈపొదుగువాపునే దృష్టిదోషమని యెంచి వేపచిగుళ్ళు, ప్రత్తిగింజలు, ఉప్పు తెచ్చికలిపి, పశువునకు ముమ్మారు దిగదుడిచి నిప్పులయందు వేసినయెడల ఆపశువునకు దృష్టి దోషము తొలగి పోవుననియు తరువాతనుండి చక్కగా పాలిచ్చుననియు చెప్పుదురు.

లేక

నెయ్యి, ఉప్పు, మెత్తగానూరి చూర్ణముచేసి ఆగాయముమీద చల్లి, కొంతసేపుంచిన తరువాత మనుష్యుని నీరుడుతోగాని, వేపాకు కాచిన నీటితోగాని ఆ గాయమును కడుగవలెను.

నోటిపూత

స్వభావము :— ఇది నాలుగు విధములుగా కలుగుచున్నది. మొదటిది సామాన్యమైనదిగా నుండును. రెండవది

నోరంతయు పెద్ద పెద్ద పుండ్లుగా నగును. మూడవది యొక విధమైన పురుగువల్ల కలుగును. నాల్గవది పాదరసము మొదలగు విషపదార్థములు తినుటచేత రావచ్చును.

లక్షణములు:— నోటిలోపల పలుచని పొరలూడిపోయి పుండ్లు పడును. పశువు చొంగ నెక్కువగా కార్చును.

చికిత్సలు

నోటిపూత సామాన్యముగా నున్నను, నోటియందంతటను పెద్ద పెద్ద పుండ్లు పడినను వెలిగారముగాని, లేక బోరిక్ ఆసిడ్ అను ఇంగ్లీషు మందుగాని, లేదా పొటాసియం క్లోరేట్ యనునది గాని తేనెలో కలిపి నోటికి పూయవలెను.

పురుగు సంబాధమైన నోటి పూత అప్పుడప్పుడు చిన్న దూడలకు కలుగును. దీనికి వెలిగారము తెచ్చి తేనెతో లేహ్యమువలె కొంచెము గట్టిగా నుండునట్లు కలిపి నోటికి పూయవలెను.

పాదరస సంబంధమైన నోటిపూత విస్తారముగా, పాదరసమును నోటిలో పెట్టుటవలన కలుగును. దీనికి పొటాసియంక్లోరేట్ కలిపిన నీళ్ళతో కడుగవలెను.

పథ్యము:— ఈ వ్యాధిముఖ్యముగా ఆహారవిషయములో కడుజాగ్రత్త తీసికొనవలెను. బార్లిధాన్యము దొరకనియెడల

నెమరుపొట్టఅజీర్ణాహారముతో దట్టమైయుండుట.

(Impaction of the ruman)

స్వభావము:— పశువునకు జీర్ణము కాని మేతతినుటచే ఈ వ్యాధి కలుగును. ఆ మేత నెమరుతిత్తిలో నిలిచియుండుటచే, తిత్తియొక్క చర్మపు బిగువు చెడిపోవును. ప్రతిదినము మేతదొరకక పోవుటవలనను, దొరకిననాడు మితిమీరి తినుటవలనను, ఈ వ్యాధి రావచ్చును. పశువు మేతమేసిన తరువాత కావలసినన్ని నీళ్ళు దొరకనియెడల ఈ వ్యాధి రావచ్చును.

లక్షణములు;— పశువు మేత, నెమరు మానును. దేహము ముడుచుకొని యుండును. ఎడమప్రక్క డొక్క ఉబ్బినట్లుండును. అచ్చట వ్రేలుతో నొక్కిన యెడల మెత్తగాగుంట యేర్పడును. ఒక్కొక్కపుడు ఆడొక్క రాయివలె గట్టిగా నుండును. పేడవేయదు. ఊపిరి ఆయాసముగా విడుచును. కొన్ని జంతువులు గట్టిగా మూలుగును. జీర్ణముకాని ఆహారము మేతతిత్తిలో పులిసిన యెడల గాలిపుట్టి ఆయెడమప్రక్కడొక్క పొంగును. వెంటనే తగిన చికిత్సచేయనియెడల ఊపిరి తిరుగక వెంటనే చనిపోవును.

చికిత్స

ఈ వ్యాధికి ముఖ్యముగా విరేచనములకు మందియ్యవలెను.

(1) భేదిఉప్పు — 40 తు

సొంటిపొడి — $\frac{1}{3}$ తు

వేడినీరు — $\frac{3}{4}$ సేరు

కలిపి నోటనే త్రాగించవలెను.

పైమందిచ్చిన రెండుగంటల తరువాత

కర్పూరతైలము — $2\frac{1}{2}$ తు

(2) సీమఅవిసెనూనె — 50 తు

కలిపి ఇయ్యవలెను.

విరేచనము కానియెడల పైఔషధము మరునాడు ఇయ్యవలెను.

పేడ బాగుగా వేయనియెడల

(3) నాటుసారాయి ... 10 తు

సొంటి పొడి ... $1\frac{1}{3}$ తు

నల్ల మిరియాల పొడి ... $\frac{1}{3}$ తు

తెచ్చి వరిగంజిలో కలిపి ఇయ్యవలెను.

లేక

నవాసాగరము ... $1\frac{1}{3}$ తు

సొంటి పొడి ... $1\frac{1}{4}$ తు

ముసిడివిత్తుల పొడి ... $\frac{1}{3}$ తు

వరిగంజిలో కలిపి త్రాగించవలెను.

షరా:— అవసరమునుబట్టి నాలుగైదుగంటల వ్యవధిగా ఈయవచ్చును. పేడవేసి కొంచెము నెమరు వేయుట ప్రా

రంభించిన తర్వాత మెత్తని పచ్చిగడ్డి వేసి, కాచిననీరు త్రాగించవలెను.

తర్వాత క్రమముగా జీర్ణశక్తి వృద్ధిపరచుటకు

ఈ దిగువమందియ్యవలయు.

(5) పెట్లుప్పు — $1\frac{1}{3}$ తు

వాము — $1\frac{1}{3}$ తు

నేలవేము — $2\frac{1}{2}$ తు

ముసిడి విత్తుల పొడి — $\frac{1}{3}$ తు

తెచ్చి పొడిచేసి వరిగంజిలో కలిపి దినమున కొకసారి వంతున కొన్నిదినములవరకు ఇయ్యవలెను.

"జీవధనరక్షిణి" నుండి

(1) బొగ్గు పొడి — 3 తు

మిరపకాయల పొడి — $1\frac{1}{2}$ తు

సారాయి ... 2 డ్రాములు

సున్నపు తేట ... అర్ధ సేరు

కలిపి మూడుగంటలకొకసారి ఇయ్యవలెను.

నొప్పి తగ్గినతరువాత

(2) ఆముదము ... అరసీసా

ఉప్పు ... 4 తు

వేడి నీరు ... అర్ధ సేరు

తెచ్చి ఉప్పును వేడినీటిలో కరగించి ఆముదము చేర్చి ఇయ్యవలెను.

దీర్ఘకాలపు అజీర్ణమైన యెడల

(౩) చికిరని చెక్కఊట — అర్ధసేరు
సున్నపుతేట — అర్ధసేరు
కలిపి రెండువేళల ఇయ్యవలెను.

దీనివలన నెమ్మది లేనియెడల ఎడమ డొక్కమీది నుండి, బొడ్డు క్రిందుగా కుడి డొక్కమీదికి వాతవేయవలెను. ఆ వాతలు చక్రాకారముగనుండవలెను.

పెద్దపొట్ట బలహీనమైనందుకు

(౪) సొంటి ... 1 తు
మిరియాలు ... 1 తు
కురాసాని వాము ... 1 తు
మైసాక్షి ... 1 తు
వావిలి చిగుళ్ళు ... 1 తు
సారాయి ... 2 డ్రాములు
తెచ్చి కలిపి రెండువేళల త్రాగించవలెను.

రెండు దినములైన తరువాత సారాయి తగ్గించి తక్కిన వస్తువుల నిచ్చుచుండవలెను.

పథ్యము :— మెత్తని సారవంతమైన మేత పెట్టవలెను.

కడుపుబ్బ

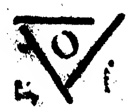
(*Tympanitis*)

స్వభావము :— జీర్ణముకాని పదార్థములు నెమరు పొట్టలో నిలవయుండుటవలన అవి పులిసి ఒకవిధమైన గాలి

పుట్టి కడుపు పొంగును. పశువు మేతలేక దూరప్రయాణము చేసి, వెంటనే నేద్రైన మేత తిని తర్వాత కుడితి మొదలగు పదార్థములు త్రాగుటవలనను, ఎక్కువగా ఉలవలు చిట్టు మొదలగునవి తినుటవలనను, ఆహారము గొట్టములో తాటి పండ్లు, ఎముకలు మొదలగునవి అడ్డుపడుటవలనను ఈవ్యాధి రావచ్చును.

లక్షణములు :— ఎడమడొక్క ఉబ్బియుండును. ఆ ఉబ్బుమీద వ్రేళ్ళతో తట్టినయెడల గాలియున్న తిత్తివలె మ్రోగును. సకాలములో తగు చికిత్స చేయకపోయినచో తలకు నెత్తురు ఎక్కువగా వ్యాపించును. అప్పుడు ముఖము మీది రక్తనాళములు ఉబ్బును. కన్నులు కనబడవు. కాళ్ళు స్వాధీనములేక తూలుచు నేలబడి ఊపిరియాడక మూల్గుచు పశువుచచ్చిపోవును. ఈవ్యాధి కొన్నిటికి దీర్ఘముగా నుండును. అట్లుండుటకు అజీర్ణమే కారణము. అట్టిస్థితిలో పశువునకు ప్రాణాపాయము కలుగదు.

చికిత్స

కడుపు విస్తారముగా పొంగి, శ్వాస ఆడక మూలుగు ఎక్కువగానుండినయెడల ఎడమప్రక్క నడుమ ఎముక, కడపటి ప్రక్క ఎముక, తొంటిఎముక, ఈమూడు ఎముకలకుమధ్య

ఆకారముగానుండు భాగములో అనగా రమారమి గుంటగానుండు ఎడమడొక్కకు మధ్యస్థానమున యేదైన

పదనుగల ఒక చిన్న చాకువంటి కత్తితో గ్రుచ్చి పావు అంగుళముకంటె ఎక్కువగను, అరంగుళముకంటె తక్కువగను ఉండెడి రంధ్రముగల ఒక గొట్టమును ఆకత్తితో గ్రుచ్చిన బెజ్జములోనుండి, కడుపులోనికి త్రోసివేసి, అది లోపలికి పోకుండునట్లు పైన చేతితో పట్టుకొనియుండవలెను. అట్లు చేసినయెడల కడుపులోనుండు గాలి, గొట్టమునుండి బయటికి పోవును. అందువలన పశువుయొక్క బాధ చాలవఱకు నివర్తియగును. తరువాత గొట్టము తీసివేయవలెను.

తరువాత

కర్పూర తైలము	—	3½ తు
ముసిడివిత్తుల పొడి	—	$\frac{1}{3}$ తు
అవిసెనూనె	—	50 తు

కలిపి లోపలికి పోయుము.

దీనివలన కొంతవరకు విరేచనము కావచ్చును. అట్లు కానియెడల

భేదిఉప్పు	—	20 తు
శొంటిపొడి	—	2½ తు
ముసిడివిత్తుల పొడి	—	¼ తు
వేడినీరు	—	½ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

పై వస్తువులు దొరకనియెడల

మిరియపుకాయల పొడి	—	1 తు

సొంటిపొడి	—	1 తు
సారాయి	—	10 తు

కలిపి ఇయ్యవలెను.

ఈ వ్యాధి తగిలిన తరువాత పశువుయొక్క జీర్ణశక్తి సరి చేయుటకుగాను :—

(1)

పెల్లుప్పుపొడి	—	1 తు
వాము పొడి	—	1 తు
సొంటి పొడి	—	1 తు
మూసిడి విత్తులపొడి	—	$\frac{1}{3}$ తు
నీరు	—	అర్ధ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

పరా :—వ్యాధి కొంచెము తగ్గిన సమయములో బియ్యపు నూకల గంజి, జావ మొదలగునవి పెట్టవలెను. బాగుగా తగ్గినతరువాత పచ్చిగడ్డి పెట్టవలయును.

"జీవధన రక్షణి"నుండి

ముఖము మీది రక్తనాళములు ఉబ్బి పశువునకు శ్వాస కష్టతరముగా నున్నయెడల పదనుగల ఒక పేనా కత్తితో నాళములను నిలువునకు ఒక అంగుళము పొడుగున చీల్చి నెత్తురు తీసివేసినయెడల పశువునకు నెమ్మది కలుగును. రక్తము విశేషించి వచ్చుచున్న యెడల మెత్తని బూడిద గాయమునకు పట్టించవలెను.

తరువాత

(1) బొగ్గు పొడి — 3 తు
మిరెపకాయలు — $1\frac{1}{2}$ తు
సారాయి — 2 డ్రాములు
సున్నపు తేట — $\frac{1}{2}$ సేరు
మూడుగంటల కొకపర్యాయము ఇయ్యవలెను.

నొప్పి తగ్గిన తరువాత

(2) ఆముదము — $\frac{1}{2}$ బుడ్డి
ఉప్పు — 4 తు
వేడి నీరు — $\frac{1}{2}$ సేరు

తెచ్చి ముందు ఉప్పును వేడినీటిలో కరగించి ఆముదముతో చేర్చి ఇయ్యవలెను భేదిమూలముగా కడుపులోని మైల పోవును.

"సహదేవశాస్త్రము" నుండి

పాతజొన్నదంటులు కాల్చి మసిచేసి ఆముపిని నీళ్ళలో కలిపి త్రాగించినయెడల తగ్గును. లేక కడుపు బాగుగా ఉబ్బినయెడల వేకువజామున పక్షులు వేయు రెట్టలను తెచ్చి నీటిలో కలిపి మూడు గొట్టములు త్రాగించినయెడల తగ్గును.

తదితర చికిత్సలు.

కొబ్బరినూనె- సవాసేరు
తెచ్చి గొట్టముతో లోపలికి పోయుము.

కుప్పలు నూర్చునప్పుడు పశువులు ధాన్యపుకంకులు తినినయెడల నాలుగైదు వంకాయలు పెట్టుదురు. ఈ చికిత్స

అంత తృప్తికరమైనది కాదు.

లేక

(2) శొంటిపొడి $1\frac{1}{3}$ తు
మిరియాలపొడి $\frac{3}{4}$ తు
మెంతులపొడి $1\frac{1}{3}$ తు
కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(3) సోపుపొడి $1\frac{1}{3}$ తు
జీలకర్ర $1\frac{1}{3}$ తు
ఇంగువ $\frac{6}{4}$ తు
నీరు $\frac{1}{2}$ సేరు
కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(4) మెంతులపొడి $1\frac{1}{3}$ తు
ఓమము $\frac{3}{4}$ తు
ధనియాలపొడి $1\frac{1}{3}$ తు
నీరు $\frac{1}{2}$ సేరు
కలిపి త్రాగించవలెను.

అజీర్తి

(*Indigestion*)

స్వభావము ;— జీర్ణకోశములు చెడుటచే అజీర్తి యేర్పడును. నెమరువేయు ప్రతిజంతువునకు నాలుగు పొట్టలుగలవు.

కావున అజీర్తి యేర్పడినపుడు నాలుగు పొట్టలలోను జబ్బు యేర్పడవచ్చును లేదా ఒకటి రెండు పొట్టలలో మాత్రమే జబ్బు కలుగవచ్చును. వ్యాధిలక్షణములను బట్టి నాలుగు కోశములలో ఏకోశము చెడిపోయినదియు నూహింపవచ్చును. గడ్డి, చెట్లకొమ్మలు, కల్లుదుబ్బులు, మొదలగువానిని పశువులు తినుటచే, వానిలోని నారవంటి పదార్థములు జీర్ణముకాక క్రమముగా జీర్ణకోశములు చెడిపోవును. ఇట్లు జీర్ణకోశములు చెడుటచే అజీర్తి వ్యాధి కలుగుచున్నది,

లక్షణములు ;—ఆకలి తగ్గును. అరమేత మేయును. చక్కగా నెమరు వేయదు. పేడ సరిగా వేయదు. కడుపు వెన్ననంటియుండును. క్రమముగా మేతమేయుట, నెమరు వేయుట, పూర్తిగా తగ్గిపోవును. చర్మము నల్లకప్పు వేయును. నోరు దుర్వాసన గలిగియుండును. పశువు నీరసపడి పని చేయలేదు. నీరసమిట్లు నానాటికి హెచ్చి చివరకు పశువు చచ్చిపోవును.

చికిత్స

మరా ;—పూర్తిగా మేత మానినయెడల బియ్యపునూకలగంజిగాని లేక సీమ అవిసెగింజల జావగాని త్రాగించవలెను. రాతిఉప్పు దొరికినయెడల పశువునకు తరచుగా పెట్టవలెను. మలబద్ధకమెక్కువగా నున్నయెడల విరేచనమునకు మాదియ్యవలెను,

పశువులను జాగ్రత్తగా మేపుచుండవలెను. పశువులకు

వేయుమేత బలమైనదిగను, మెత్తనిదిగను, సులభముగా జీర్ణమగునదిగను ఉండవలెను.

(1) భేదిఉప్పు ... 20 తు

సాంటిపొడి ... 1 తు

వేడిసిరు ... 1/2 సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

జీర్ణకోశములను బలపరచుటకు

(2) సోడాఉప్పు ... 1 తు

అన్నభేది ... 1/8 తు

నేలవేము పొడి ... 1 1/2 తు

సాంటిపొడి ... 1 1/2 తు

వాముపొడి ... 1 1/4 తు

పెట్లుప్పు పొడి — 3/4 తు

నవాసాగరము ... 1/10 తు

కలిపి రెండువారములు పెట్టవలెను,

"జీవధనరక్షిణి" నుండి

(3) రేప్పాల ఇగుళ్లు 1 పిడికెడు

పుల్లజెముడు ఇగుళ్ళు 1 పిడికెడు

తెల్లగడ్డలు 1 తు

విషకంటకాలు 1 తు

ఆవుపంచితము 1/2 సేరు

నూరి ఆవుపంచితములో కలిపి ప్రతిదినము ఉదయ[illegible]

[illegible] దినములు పెట్టవలెను.

తదితర చికిత్సలు

(4) సొంటిపొడి $1\frac{1}{3}$ తు
మిరియాలపొడి $\frac{3}{4}$ తు
మెంతులపొడి $1\frac{1}{8}$ తు
నీరు $\frac{1}{2}$ సేరు
కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(5) సోపుపొడి — $1\frac{1}{8}$ తు
జీలకర్ర — $1\frac{1}{2}$ తు
ఇంగువ — $\frac{3}{4}$ తు
నీరు — $\frac{1}{2}$ సేరు
కలిపి ఇయ్యవలెను.

లేక

(6) మెంతులపొడి — $1\frac{1}{8}$ తు
ఓమము — $\frac{3}{4}$ తు
ధనియాలపొడి — $1\frac{1}{3}$ తు
నీరు — అర్థ సేరు
కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(7) సీమసున్నము — $2\frac{1}{2}$ తు
కవిరి — $1\frac{1}{4}$ తు
వాము — $1\frac{1}{4}$ తు
వరిగంజి — అర్థ సేరు
కలిపి రెండుపూటలు పెట్టవలెను.

లేక

(8) సున్నపు తేటయైనను
కొబ్బరినూనెయైనను
ఒకటి లేక రెండు గొట్టములు త్రాగించుము.

లేక

(9) పచ్చి కొబ్బరికాయ తెచ్చి ముక్కలుచేసి తరిగి నీళ్లతో త్రొక్కి మూడుసోలలు పాలుతీసి, మిగిలిన పిప్పికూడ అందులో వేసి త్రాగించవలెను.

"సహదేవ శాస్త్రము" నుండి

(10) కల్లుప్పు — 1 తు
మజ్జిగ — అర్థ సేరు
ఆవపిండి — 1 తు
ఉల్లగడ్డలు — 2 తు

పశువునుబట్టి మోతాదు దినమునకు ఒక గొట్టము వంతున 15 దినములు పోసిన అజీర్ణిపోవును.

కడుపునొప్పి (*Colic*)

స్వభావము:__పశువులు ఎండుగడ్డి, పచ్చిగడ్డి, వెంట వెంటనే మేయుటచేతను, ఆతురతతో నోటికందిన ముండ్లచెట్లు మొదలగునవి తినుటచేతను, మిక్కిలి చల్లనినీళ్ళు త్రాగుట

చేతను, ఈ వ్యాధి కలుగుచుండును. పశువు పొరుకొనుచుండె నేని నొప్పి చాలవరకు తక్కువగానుండును. మలబద్ధక మెక్కువగా నున్నచో నొప్పి తక్కువగానుండును.

లక్షణములు :— పశువు మేతమానును. నెమరు వేయదు. ఏమియు తోచక పండుకొనును. పండుకొని కాళ్ళు చాపి గిలగిల తన్నుకొనును. మూలుగు పెట్టును. పండ్లుకొరకును.

చికిత్స

(1) సీమ అవిసెనూనె ... 50 తు
కర్పూరతైలము ... $8\frac{1}{2}$ తు
తెచ్చి పశువుయొక్క బాధ ననుసరించి మోతాదు ఇయ్యవలెను.

"జీవధన రక్షిణి" నుండి
(పొరుకొనుచుండిన యెడల)

(2) మిరెపకాయలు ... 6 తు
తెచ్చి ఒక పడి నీటిలో ఉడికించి పిసికి తేట వంచుకొని, ఆ తేట ఒక అర్ధసేరును, సారాయి రెండు డ్రాములు కలిపి ఇయ్యవలెను.

విరేచనము కానియెడల

(3) మిరెపకాయల తేట ... అర్థ సేరు

చేదుబీరాకు పసరు ... అర్థ సేరు
కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(4) విషకంటగాలపొడి ... 4 తు
(6) మిరెపకాయల పొడి — 1 తు
వేడినీటిలో కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(5) ఊడగచెక్క వేడినీళ్ళతో రోటవేసి దంచిన రసము పావుసేరు, సురేకారపు ఉప్పు 2 తు। కలిపి ఒకపూట మాత్రమే పెట్టవలెను.

"సహదేవ పశుశాస్త్రము" నుండి

పశువు కడుపునొప్పివలన క్రిందపడుచు, లేచుచుండిన యెడల రోకలితో మూడు లేక నాలుగు మారులు చక్కగా అదిమి దొర్లించినచో నొప్పి మానును.

లేక

(1) జిల్లేడు పువ్వులు — పిడికెడు
ఎండుమిరెపకాయలు — 1 తు
నీరు — అర్థ సేరు
నూరి త్రాగించవలెను.

లేక

(2) వావిలాకు పసరు — పావు సేరు
దిరిసెనాకుపసరు — పావు సేరు
తంగేడాకు పసరు — పావు సేరు

వేపాకు పసరు	—	పావు సేరు
ఆముదము	—	1 సేరు
నెయ్యి	—	1 సేరు
నూనె	—	1 సేరు

తెచ్చి కాచి పొంగురాగానే దింపి చల్లార్చి దినమునకు తవ్వెడువంతున ఇయ్యవలెను.

లేక

(3) పొగాకు	...	2 తు
ఆముదము	...	1 సేరు
ఇంగువ	...	1 తు

నూరి ఈయవలెను.

తదితర చికిత్సలు.

(4) తమలపాకులు	...	5 తు
మిరియాల	...	$\frac{3}{4}$ తు
పొగాకు	...	$\frac{3}{4}$ తు

నూరి ముద్దచేసి పెట్టవలెను.

లేక

(5) ఉమ్మెత్తాకులు	...	5 తు
మిరియాలు	...	1 తు
వెల్లుల్లిపాయలు	...	1 తు

కలిపి ముద్దచేసి పెట్టుము.

లేక

(6) పొగాకు	...	$2\frac{1}{2}$ తు
ఆముదపు వేరు	...	$2\frac{1}{2}$ తు
మిరపకాయలు	...	$2\frac{1}{2}$ తు
ఇంగువ	...	1 తు

కలిపి రెండు భాగములుచేసి, గంటగంటకు మూడు పర్యాయములు ఇయ్యవలెను.

లేక

(7) వాము	...	2 తు
చేదుజీలకర్ర	...	2 తు
ఉప్పు	...	2 తు

తెచ్చి వేడినీటితోగాని, కలితోగాని పోయవలెను.

లేక

(8) దుష్టపాకు రసము	...	1 మానెడు
పులికలినీరు	...	1 సేరు

కలిపి పోయుము.

(9) పెండలపు వేళ్ళ రసము	...	పావు సేరు
కలినీరు	...	పావు సేరు

కలిపి త్రాగించుము.

భేదులు (*Diarrhoea*)

(విరేచనములు)

స్వభావము :—ఈ వ్యాధి మితిలేని భోజనమువలన

కలుగును. కొన్ని సమయములలో ఈ వ్యాధియే పారుడు రోగము, పెద్దరోగము, క్షయ, మొదలగు అంటువ్యాధులకు గల లక్షణములలో రావచ్చును. లేతదూడలకు కడుపులో ఒక విధమైన నులిపురుగు లుండుటవలన ఈ వ్యాధి కలుగును. వర్షముకురిసిన తరువాత నేలమీదపట్టు లేత పచ్చికను ఎక్కువగా తినుటవలనకూడ కలుగును.

లక్షణములు :—పలుచని పేడ వేయుటయే ఈవ్యాధికి ముఖ్యలక్షణము. కడుపునొప్పి యుండును. కొన్ని సమయములలో ఆపేడలో ఒక విధమైన దుర్వాసన యుండును. పారుటకొనుట ప్రారంభించిన వెంటనే ఈ దిగువమందియ్యవలెను.

(1) భేదిఉప్పు — 20 తు
వేడినీరు — 1 సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

దీనివలన కడుపులో జీర్ణము కాకుండనుండు పదార్థము పోవును.

తరువాత

(2) కవిరి — $1\frac{1}{2}$ తు
వాముపొడి — $2\frac{1}{2}$ తు
నూకలజావ — అర్థశేరు

కలిపి ఇయ్యవలెను.

విరేచనములు వాసన యున్న యెడల

(3) పొడిచేసిన మైలతుత్తము — $\frac{1}{8}$ తు

పైమందులో కలిపి త్రాగించవలెను.

అప్పటికిని విరేచనములు తగ్గక నీరసపడుచున్న యెడల

(4) నల్లమందుపొడి — $\frac{1}{2}$ తు
ఇంగువపొడి — $\frac{1}{2}$ తు
సొంటిపొడి — $\frac{1}{2}$ తు
హారతికర్పూరము — $\frac{1}{4}$ తు
నాటుసారాయి — 10 తు

కలిపి ఇయ్యవలెను.

పథ్యం :—మేత తినని యెడల నూకలజావ మొదలైనవి పెట్టవలెను. నీరు నొకేసారి త్రాగినంత ఇయ్యక కొద్ది కొద్దిగా దాహము తీరునట్లు పెట్టవలెను.

లేతదూడలకు విరేచనములు ప్రారంభమైన వెంటనే

ఆముదము — 5 తు మొదలు 10 తు వరకు

దూడ వయస్సునుబట్టి ఇయ్యవలెను. తర్వాత పైన పేర్కొనబడిన మందులు మోతాదులు తగ్గించి దూడలకు వాడవలెను. పైన పేర్కొనబడిన మోతాదులలో నాల్గవవంతు చాలును.

„జీవధన రక్షణి” నుండి

తుత్తురాకు — 2 పిడికెళ్ళు
తీండ్రకొనలు — 2 పిడికెళ్ళు
పైడి తంగేడుకొనలు — 1 పిడికెడు
ఎఱ్ఱగడ్డలు — 1 పిడికెడు
కరక్కాయ — 1

పథ్యము :—లింగ్రదొండలు ముదురువి తెచ్చి నీళ్లలో వేసి కాచి ఆనీరు చల్లారనిచ్చి పెట్టవలెను.

లేక

సీమసున్నము	...	1 తు
ఇంగువ	...	1 తు
నేలవేము	...	1 తు
బెల్లము	...	2 తు

తెచ్చి పిడుచచేసి అర్ధసేరు పులినీళ్ళలో కలిపి పెట్టవలెను.

తదితర చికిత్సలు

(1)

కాచు	—	$\frac{3}{4}$ తు
నేలవేము	—	$1\frac{1}{2}$ తు
మెంతులు	—	$1\frac{1}{2}$ తు
వరిగంజి	—	అర్థసేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(2)

కవిరి	—	$\frac{3}{4}$ తు
కర్పూరము	—	$\frac{3}{4}$ తు
మారేడుపండ్లపొడి	—	$1\frac{1}{2}$ తు

కలిపి త్రాగించుము.

లేక

(3)

మాచికాయ పొడి	—	$\frac{3}{4}$ తు
సీమసున్నము	—	$1\frac{1}{2}$ తు
నల్లమందు	—	$\frac{1}{8}$ తు
గంజి	—	$\frac{1}{8}$ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(4) దానిమ్మకాయల తొక్కలు తెచ్చి కషాయముకాచి ఇయ్యవలెను.

లేక

(5)

వాము	—	2 తు
కాచు	—	1 తు
సోపు	=	$2\frac{1}{2}$ తు

నూరి ఇయ్యవలెను.

లేక

(6) రోగము వచ్చిన మొదటిపూటనే ఎండు ఖర్జూరకాయలు పెట్టి

తరువాత

(7)

కవిరి (కాచు)	—	3 తు
సీమసున్నము	—	3 తు
మాచికాయలు	—	3 తు
గంజి	—	అర్ధ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(7) సొంటి — 2 తు
పిప్పలి — 1 తు
మిరియములు — 2 తు
మజ్జిగ — అర్ధసేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(8) కాచిన మజ్జిగలో పైడిపర్తి ఆకు నూరి కలిపి పోయుము.

రక్తవిరేచనములు (*Dysentery*)

స్వభావము ;— పశువులు క్రొత్తగడ్డి తినునపుడు, క్రొత్త కాల్వల నీరు త్రాగునపుడు, సాధారణముగా ఈ వ్యాధి కలుగును. అప్పుడు వాని పేడ పరీక్షించి చూచిన తినిన పదార్థము మరుగక దానిలో కన్పించును. కొన్ని సమయములలో అతి దారుణముచేసి విరేచనములందు రక్తమెక్కువగా పడును. జీర్ణముకాని పదార్థములు జీర్ణకోశములో నిలువయుండుట వలనను, ఒకవిధమైన పురుగులు జీర్ణకోశములోను, ప్రేగులలోను ఉండుటవలనను ఈ వ్యాధి కలుగును

లక్షణములు:—ఇది ఆకస్మికముగా కలుగును. పశువునకు చల తగులును. మలముతోవెంట చీము, నెత్తురు, బంక పడును. ముడ్డి తీపు పుట్టును. కడుపునొప్పి బాధచే పండ్లు కొరుకును. పశువు ఆయాసముతో నుండి మూల్గును.

చికిత్స

"జీవధన రక్షణి"నుండి

తుత్తురాకు ... 5 పిడికెళ్ళు
తంగేడు చెక్క ... 5 పిడికెళ్ళు
నల్లపులుగుడు చిగుళ్ళు ... 5 పిడికెళ్ళు
కందులు ... పావు సేరు
నీరు ... 3 పళ్ళు

వేసి కాచి ఆరాత్రి నిలువయుంచి ఉదయమున పై తేటను ఇయ్యవలయును.

తదితర చికిత్సలు

1) మోదుగపువ్వు ... 5 తు
కలినీరు ... ½ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(2) పెసరగుగ్గిళ్ళు ... సోలెడు
పేరిన నెయ్యి ... ½ సేరు

కలిపి మూడుపూటలు పెట్టవలెను.

లేక

(3) మాచికాయలు ... ½ తు
నీమసున్నము ... 1½ తు
నల్లమందు ... ⅛ తు
గంజి ... ½ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను

లేక

(4)	ఉడకబెట్టిన నీరుల్లిపాయలు	...	5 తు
	కవిరి	...	1 తు
	నల్లమందు	...	½ తు

నూరి ముద్దచేసి పెట్టవలెను.

లేక

(5)	ఉప్పు	...	5 తు
	ఆవిసెవిత్తులు	...	½ సోలెడు
	బియ్యము	...	½ సోలెడు

కలిపి నూరి మూడుగంటల కొకసారి పెట్టవలెను.

కార్జమునకు ఒకవిధమైన పురుగు వల్ల కలుగు వ్యాధి.

(LIVER RAT)

స్వభావము:—ఈవ్యాధి పల్లపు ప్రదేశములలోను, వట్టినేలలలోను, మేయు పశువులకు ముఖ్యముగా కలుగును. జబ్బుపడిన జంతువుయొక్క కార్జములో నొకవిధమగు(Flukes) పురుగులుండుటచే ఈవ్యాధి యేర్పడును. ఈవ్యాధి ఎక్కువగా చిన్న పశువులకు వచ్చుచుండును.

లక్షణములు:—ఇది మిక్కిలి దొంగరోగము. దీనిని మొదట కనిపెట్టుట కష్టము. జబ్బుపడిన జంతువుయొక్క నడుముమీద చెయిపెటి నొక్కినయెడల చర్మముక్రింద పెటపెట

మను శబ్దము కలుగును. కన్ను, నోరు, ముక్కు వీనిలోని మృదువగు పొరలు పాలిపోవును. పైబొచ్చు రాలిపోవును. కండ్లదృష్టి తగ్గవచ్చును. గొంతుకలో నీరుపట్టి ఉబ్బు కనబడవచ్చును. పెద్దపొట్ట విస్తరించును. విరేచనములు ప్రారంభమగును. పశువు నీరసపడి మృతినొందవచ్చును.

చికిత్స

ఈరోగమునకు మందులవలన అంతగా లాభము కనుపడదు.

కాని ఈదిగువమందియ్యవచ్చును.

(1)	అన్నభేది	...	¾ తు
	సొంటిపొడి	...	1¼ తు
	నేలవేము పొడి	...	½ తు
	వేడినీరు	...	అర్థ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(2)	నవాసాగరము	—	10 తు
	వాముపొడి	—	1 తు
	నీరు	—	1½ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

పరా:—చాలినంత ఎండినమేతను బాగుగా ఉప్పుతో కలిపి పెట్టవలెను.

„జీవధన రక్షణి" నుండి

(1) అత్తిచెక్క
ఇప్పచెక్క
నేరేడుచెక్క

సమభాగములుగా తెచ్చి పులినీటిలో ఊరవేసి యుంచవలెను. ఆయూట అర్ధసేరు వంచుకొని తరువాత

(2) నల్లజీలకర్ర	...	$1\frac{1}{2}$ తు
వస	...	$1\frac{1}{2}$ తు
తాటిబెల్లము	...	6 తు

పొడిగొట్టి ఆయూటలో కలిపి గొట్టముతో పెట్టవలెను. ఈవిధముగా మూడుదినములు చేయవలెను. దినమునకు రెండు పర్యాయములు ఇయ్యవచ్చును.

లేక

ఉదయమున బెల్లపుపానకము చేసి పోయవలెను కొంచెము సేపుండి ఒకసేరు సున్నపుతేటను యిమ్ము; సాయంకాలము మఱియొకసారి ఒకసేరు సున్నపుతేటను త్రాగించుము. ఇట్లు మూడుదినములు యిచ్చినచో కార్జమునందుగల పురుగులు చచ్చి మలమువెంట పడిపోవును.

మలబద్ధకము (*Constipation*)

స్వభావము:—ఈవ్యాధి అనేక కారణములవల్ల

రావచ్చును. ఆహారము సరియైనది కాకపోవుటచేతను, వేళకు నీళ్ళు పెట్టకపోవుటచేతను రావచ్చును.

లక్షణములు:—పశువు నాలుకపై ఒక విధమైన పొర క్రమ్మును. ఊపిరి విడుచుగాలి దుర్వాసనగా నుండును. పేగులలోని పేడ ఉండలుగా కట్టి బైటికి వచ్చుటకు అడ్డు కలుగుచున్నది. ఒకవేళ వచ్చినప్పటికిని పెంటికలుగా వచ్చును. వానికి బంక చుట్టుకొని యుండును. కొన్ని సమయములలో నెత్తురు కూడ కలసియుండును. బలిసియున్న పశువులకు పెంట పేగులో ముద్దలు ముద్దలుగా క్రొవ్వుచేరి మలమును పూర్తిగా అడ్డగించును.

చికిత్స

(1) ఉప్పు	...	8 చటాకులు
తంగేడుచెక్క	...	$\frac{1}{4}$ తు
వరిగంజి	...	అర్ధ సేరు

కలిపి త్రాగించుము.

లేక

(2) ఆముదము	—	50 తు
గంధకపుపొడి	—	10 తు
సారాయి	—	$7\frac{1}{2}$ తు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

(3) చింతపండుపులుసు — పావు సేరు

ఉప్పు — చేరెడు

కలిపి త్రాగించవలెను.

పథ్యం:— మామూలుగా పశువుతినెడు మేత మార్చి మెత్తని మేత వేయవలెను.

అర్లు పెరుగుట.

(*Pharyngeal Polypus*)

దీనినే కప్పవాలుక, అంగిటిముండ్లందురు. అంగిటిలో ఒకవిధమైన బంకపొరయుండును. ఆహారమే కారణముచేతనైన చిట్లి ఒకవిధమైన ముండ్లేర్పడును. అనాప్పిచే గొంతుక వాచును. మేత తినలేక క్రక్కును.

చికిత్స.

గొంతుక వాచినయెడల గాంముండ్లు తెచ్చి ఆవాపుమీద ఆడిముప్పట్టి రెండువాతలు వేయవలెను.

లేక

అంగిటిలో ఉన్నముండ్లు కత్తిరించవలెను. తర్వాత వడ్లు దంపి చేటలోవేసి చెరగకుండ కొంచెము ఉప్పుకలిపి మూడు పూటలుంగోమిన నెమ్మది యగును.

కామాల. (*Jaundice*)

స్వభావము:— పిత్తరసము, పిత్తాశయము (*Galt Bladder*) నుండి మొదటిపేగులోనికి జారక అదిరక్తములో ప్రవేశించుటచే, ఈవ్యాధి యేర్పడుచున్నది.

లక్షణములు:— నోటిలోపలిభాగము, కన్నులు మొద [illegible]

ని ఉండును. విరేచనబద్ధకము కలుగును. నీరుడు నల్లజేగురురంగుగానుండును. కన్నులువాచి నీరుగారుచుండును.

(1) నవాసాగరము — 8 తు

నీరు ... $\frac{1}{2}$ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

"జీవధనరక్షణి" నుండి.

(1) ఊడగపట్టవేరు రసము — 3 తు

మజ్జిగ ... $\frac{1}{2}$ సేరు

కలిపి త్రాగించుము.

"సహదేవ పశుశాస్త్రము" నుండి

పిప్పలి ... $\frac{1}{4}$ తు

మిరియాలు ... $\frac{1}{4}$ తు

తెచ్చి నూరి కన్నులకు తగినంత పెట్టిన నీరు కారుట మానును.

లేక

గుంటగలిజేరాకు రసము కాటుకగాచేసి కండ్లకు వారము దినములు పెట్టుము.

రొంప (*Catarrah*)

స్వభావము:— పశువులను బహిరంగ ప్రదేశములో కట్టుటవలనను, గాలి, వెలుతురు లేక ఇరుకుగానుండునట్టి కొట్టములలో పశువుల పెక్కింటిని కట్టుటవలనను, వానికి మంచు.

చలిగాలి తగులుటవలనను, అధికశ్రమ కలుగునట్లు పనిచేయించుటవలనను ఈవ్యాధి కలుగును.

లక్షణములు:—ముక్కురంధ్రములలోని పలుచనిపొరకు నెత్తురు ఎక్కువగా చేరుటవలన ఆపొర ఎఱ్ఱబడును. ఆముక్కు రంధ్రములవెంబడి పలుచని ద్రవముకారును. లేదా ముక్కురంధ్రములవెంబడివచ్చు ద్రవపదార్థము చిక్కబడి ముద్దగట్టును. ఈస్థితిలో పశువునకు కొంచెము జ్వరమువచ్చును. మేత తిన్నగా మేయకుండును. కొంచెము దగ్గుకలిగియుండును. ఇంకను అశ్రద్ధచేసినయెడల శ్వాసకోశములలోనికి వ్యాధివ్యాపించి దగ్గు, జ్వరము ఎక్కువై పశువు చాలబాధపడును. శ్వాసకోశములుచెడి వ్యాధిహెచ్చినయెడల పశువునకు ఆరోగ్యము కుదురుట మిక్కిలి కష్టముగనుక మొదటనే జాగ్రత్తపడి తగిన చికిత్స చేయుట మంచిది.

చికిత్స

ఎక్కువగా చలిగాలి తగలని ప్రదేశములో పశువునుంచవలెను. తర్వాత కొంచెము యూకలిప్టసు ఆయిలుగాని, కర్పూరతైలముగాని బాగుగా బుడగలువచ్చునట్లుగా కాగిననీటిలో వేసి ఆనీటినుండివచ్చు ఆవిరిని పశువు ముక్కురంధ్రములలోనికి వెళ్ళునట్లుగా మూతియొద్దపెట్టి తలమీద నొకగుడ్డ కప్పవలెను. పశువును వెంటనే పనిచేయించుట మాన్పవలెను. దగ్గు స్థిరముగానుండి మింగుటకు కష్టముగానున్నయెడల కుత్తుకద్ద కొంచెము ఆవాలపట్టు వేయవలెను.

తరువాత

పొటాసియంక్లోరేట్	...	10	తు
కర్పూరము	...	$2\frac{1}{2}$	తు
మంచిబెల్లము	...	20	తు

తెచ్చి లేహ్యముగాచేసి దినమునకు 2 తులములవంతున నాలుకమీద రాసి నాకించవలెను.

జ్వరము ఎక్కువగానున్నయెడల

భేది ఉప్పు	...	15	తు
సురేకారము	...	1	తు
నవాసాగరము	...	1	తు

పొడిచేసి త్రాగునీటిలోచేర్చి ఈయవలెను.

మరి;—పశువునకు బలవంతముగా మందును లోపలికి పోయరాదు. మేత బాగుగా తిననియెడల బార్లిబియ్యముగాని అవిసెగింజలుగాని నీటిలోవేసి జావగా కాచి పెట్టవలెను.

తదితర చికిత్సలు.

నల్లమందు	...	$\frac{1}{3}$	తు
కర్పూరము	—	$\frac{3}{4}$	తు
కర్పూర తైలము	—	$2\frac{1}{2}$	తు
నీరు	—	1	సేరు

కలిపి త్రాగించుము.

లేక

బెల్లము	—	2	సేర్లు
అల్లము	—	2	సేర్లు

తెచ్చి వెలగకాయంత ముద్దలుచేసి వారము దినములు పెట్టుము.

దగ్గు (Cough)

స్వభావము :— ఇది ఊపిరిగొట్టములోని పొరకందుట వలనగాని, లేక ఊపిరితిత్తులలోనుండు పొర కందుటవలనగాని ఈవ్యాధి కలుగవచ్చును. పశువునకు చలిగాలి, మంచు తగులుటవలనను, మిక్కిలి అలసిపోవునటుల పనిచేయించుటవలనను, అలసియున్నపుడు వర్షమునకు మంచునకు తడియుట వలనను ఈవ్యాధి రావచ్చును. ఇదికూడ రెండు విధములుగా నుండును. అందు మొదటిది ఊపిరిగొట్టములోని పొర కందుటవలన కలుగును. రెండవది ఊపిరి తిత్తులలోని పొర కందుట వలన కలుగును. ఈ రెండు విధములుగాక ఊపిరి గొట్టములో ఒకవిధమైన పురుగులుండును. వా వలన ముఖ్యముగా లేత దూడలకు దగ్గు సంభవించును.

లక్షణములు :— దేనిచేవచ్చినను ప్రారంభములో లక్షణములన్నియును ఒకేవిధముగానుండును. అందుచే జాగ్రత్తగా కారణమును కనిపెట్టవలెను. పశువు దగ్గుట, మేత మేయక పోవుట, పని చేయలేక అలసిపోవుట, మొదలగునవి కనుపడవచ్చును. ఊపిరి గొట్టములోకలిగిన వ్యాధికన్న ఊపిరితిత్తులో కలిగిన వ్యాధి ఎక్కువ భయంకరముగా నుండును. దానికంటె పురుగులవలన కలిగినవ్యాధి ఎక్కువ కఠినతరముగా నుండును. ముందటచెప్పిన కారణమేగాక మిగిలిన రెండు కారణములవలనను జ్వరముకూడ నుండవచ్చును.

చికిత్స

రొంపకువలెనే దీనికిని మందువేసి ఆవిరి పట్టవలయును. ఈవ్యాధికి రొంపతగ్గుటకు వాడెడు లేహ్యముకూడ పెట్టవచ్చును. కాని పురుగులవలన కలిగినపుడు మాత్రము పశువుల డాక్టరుగారికి చూపించవలెను. ఒక పశువునుండి మరియొక పశువునకు ఈవ్యాధి వ్యాపించి కొన్ని పశువులు చెడిపోవచ్చును డాక్టరుగారి దగ్గరకు వెళ్ళుట తటస్థించని యెడల జబ్బుతగిలిన దూడలను ఒక గదిలోనుంచి గంధకము పొగవేసి పీల్చునట్లు చేయవలెను.

"సహదేవశాస్త్రము" నుండి

(1) రావిచెక్క — 2 తు
పచ్చిపాలు — $\frac{1}{4}$ సేరు
మిరియాలు — 2 తు

తెచ్చి కలిపి దినమునకు ఒక గొట్టమువంతున నాలుగు దినములు పోయుము.

లేక

(2) దిరిసెనచెక్కరసము — $\frac{1}{4}$ సే
మిరియాలు — 2 తు

కలిపి ఎడమచెవిలో నాలుగుపూటలు పోయుము.

లేక

(3) సొంటి — 15 తు
నల్లమందు — 1 తు

నూరి మూడు ముద్దలుచేసి పూటకు ఒకటివంతున తినిపించవలెను.

లేక

(4) వాయువిడంగములు — 1 తు
వాడిదచెక్క — 2 తు
వాడిసపుఆకు — 20 తు
సైంధవలవణము — 1 తు
సొంటి — 1 తు
కుంకుమపువ్వు — ½ తు

తేనెతో వారముదినములు తినిపించవలెను.

లేక

ఆవాలు ... 1 సేరు
వెల్లుల్లిపాయలు — 1 సేరు
జిల్లేడు పువ్వు — ఒకటి
నేలవాకుడు చెట్టు — ఒకటి

తెచ్చి ముందు జిల్లేడుపువ్వును వెచ్చపచ్చిగా వేయించి, తరువాత వాకుడుచెట్టు బాగుగా వేయించి, వెల్లుల్లిపాయలు మెత్తగానూరి నిమ్మకాయంత ఉండలుచేసి ఉలవగుగ్గిళ్లతో కలిపి పెట్టవలెను.

లేక

(5) కటకరోహిణి — ½ తు
మిరియాలు — ½ తు
అల్లము — 1 తు
తమలపాకులు — 2 తు

నూరి ముద్దలుగాచేసి ఇయ్యవలెను.

లేక

జీలకర్రను జిల్లేడాకు పసరులోనానవేసి తినిపించవలెను.

లేక

నీరుల్లిపాయలు — ¼ సేరు
నీరు — 1 సేరు

నీరుల్లిపాయలు నలుగగొట్టి నీటిలోకలిపి దాహమునకు ఇయ్యవలెను.

లేక

పెన్నేరుదుంపలపొట్టు — ¼ సేరు
పుల్లని చల్ల — ½ కుంచము

కలిపి వారముదినములు పెట్టుము.

కసిమిరి (*Asthma*)

దీనినే ఉబ్బసము, వగర్పు అని చెప్పుదురు.

స్వభావము:—ఇది శ్వాసకోశములలో చిన్నతిత్తులు పెద్దవి యగుటవలన కలుగును. పశువులకు సారము తక్కువైన పిప్పివంటి, జీర్ణముకాని పదార్థముల మేపుటవలనను, కొన్ని పనిలేక సోమరితనముగా నుండుటవలనను, మరికొన్ని విస్తారముగ మేతమేయుస్వభావముగలవిగా నుండుటవలనను, ఈరోగము ఉత్పత్తి యగుచున్నది. కాని, నోటిగాళ్ళు తగిలి నెమ్మదించినపశువులకు తరచుగా ఈవ్యాధి కనుపడు

లక్షణములు :—పశువునకు స్థిరమైన దగ్గుండును. పశువు పనిచేయునపుడు విస్తారముగా శ్వాసవిడుచును. శరీరము మీఁది వెంట్రుకలు సులభముగా రాలిపోవును. రాలిపోఁగా మిగిలిన వెంట్రుకలు బాగుగా పెరిగి నిక్కబొడుచును. పశువు బలహీనముగా నుండును. ఎటువంటి మేత మేపినను త్వరలో పుష్టిచేరదు.

చికిత్స.

వ్యాధికలిగిన పశువు పూర్తిగా ఆరోగ్యము చెందుట కష్టము. అందుచే పశువునకుపెట్టు మేత శుభ్రమైనదిగను, బలము కలుగజేయునదిగను, సులభముగా జీర్ణమగునట్టిదిగ నుండు ఆహారము చూచి పెట్టవలెను. ఆహారము తగ్గించి పెట్టవలెను. పనిచేయించుటకుముందు కొన్నిగంటల వ్యవధి యుండునట్లుగా జేసి మేత తగినంత మేపి పని చేయించవలెను. ఈవ్యాధిగల పశువుచే విస్తారముగా ఎండలో పనిచేయించక ఉదయ, సాయంకాలములందు మాత్రము తేలికగా పని చేయించవలెను. పరుగెత్తించరాదు.

పాషాణసంబంధమైన అరకు	—	1 తు
పొటాసియం అయొడైడ్	—	1/2 తు
ముసిడివిత్తుల పొడి	—	1/16 తు

కలిపి ఉదయమున కొకసారివంతున వారము దినములిచ్చి మధ్య ఒకవారముమాని మరల ఒకవారము వరకు ఇయ్యవలెను.

ఆయాసము విస్తారముగానున్న మొదల కర్పూరం తైలము

గాని, యూకలిప్టసు ఆయిల్ గాని వేసిన వేడినీళ్ళతో ఆవిరి పట్టవలెను.

పరా:—ఈరోగముగల పశువును నియమితకాలము నందుమాత్రమే పనిచేయించవలెను.

"సహదేవ పశుశాస్త్రము"నుండి

(1) వెదురాకు — 5 తు

తెచ్చి పదిసార్లు తినిపించవలెను.

లేక

(2) వెంపలియాకు రసము — 1/8 సేరు
కలిపీరు — 1/4 సేరు

కలిపి ముక్కులలో పోయుము.

లేక

(3) మోదుగాకు పసరు — 1/4 సేరు
కలినీరు — 1/2 సేరు

కలిపి లోపలికి పోయుము.

తదితర చికిత్సలు.

(4) సొంటి — 15 తు
నల్లమందు ... 1 తు

నూరి మూడు ముద్దలుచేసి మూడుపూటలు పెట్టుము.

లేక

(5) మంచిబెల్లము — 2 సేర్లు
అల్లము — 2 సేర్లు

తెచ్చి దంచి వెలగ కాయంత ముద్దలుచేసి వారముదిన
ములు తినిపించవలెను.

లేక

గంటెలు తెచ్చి మడ్డికూడుగావండి అందులో మంచినూ
నెకలిపి దినమునకు తవ్వెడు లేక మానెడువంతున 40 దినములు
పెట్టినచో హరించును.

లేక

6)

సబ్బు	—	1	తు
నల్లమందు	—	1	తు
గుగ్గిలము	—	1	తు
తాటిబెల్లము	—	1	తు
మిరియాలు	=	1	తు

మొత్తగానూరి దినమునకొక ఉండవంతున వారము దిన
ములు పెట్టును.

న్యూమోనియా (*Pneumonia*)

(ఊపిరితిత్తులవాపు)

స్వభావము:— ఇది శ్వాసకోశములకు తగులును. ఈ
వ్యాధి తరచుగా చలిగాలి సోకుటవలనను, వర్షమునకుతడియు
టవలనను రావచ్చును. కొన్నిటికి అంటుసంబంధమైన వ్యాధిగా
సంక్రమించును. ఈ వ్యాధికి ఒకవిధమైన పురుగులే కార
ణము. దీనిని మనరైతులు కనిపెట్టుట కష్టము. పశువు
డొందమీాద ఒకవిధమైన పరిముట్టుపెట్టి లోపలనుండు శ్వాస
కోశములనుండి వచ్చుధ్వనినిబట్టి ఈరోగము గుర్తించవలెను.

లక్షణములు:— ఊపిరితిత్తులు కందియుండుటవల్ల శ్వాస
మిక్కిలి ఆయాసముగా నుండును. కొన్నిటికి జ్వర ముండును.
మేత, నీరు, మానును. పశువు పనిచేయజాలదు. అంటుసం
బంధమైన వ్యాధిమైనయెడల దీర్ఘకాలముండును. ప్రారంభ
ములో ఎక్కువలక్షణములు కనుపడవు. పనిచేయుచున్నను
పశువు అలసిపోవును. తదితరపశువులతోనుండక విడిగానుండు
ను. శ్వాసకోశములు కుళ్ళినయెడల ఊపిరి వాసనకొట్టును.

చికిత్స

దీనికి మనవారు చికిత్స చేయుట బహుకష్టము. కొన్ని
మందులు ఇంజెక్షన్ చేయవలసియుండును. అందుచే ఇట్టి
లక్షణములుకలిగిన పశువును వెంటనే పశువైద్యశాలకు తీసి
కొనిపోవుట మంచిది.

అట్లు చేయుటకు వీలులేనిచో, నీరు ఒక పాత్రములో
మరిగించి కర్పూరతైలముగాని, యూకలిప్టస్ అయిల్ గాని
వేసి దానినుండి వచ్చు ఆవిరిని ముక్కు రంధ్రములలోనికి
పట్టించవలెను.

కొందరు ఆవాలునూరి పట్టువేయుదురు. ఎక్కు
వగా వేసినయెడల అపకారము చేయునుగాన [illegible] పట్టు
మాత్రమె వేయవలెను. కొందరు ఆవిరివచ్చు [illegible] గుడ్డ
ముంచి పిండి, ఆగుడ్డను రొమ్ముమీాద కాచెదరు. ఆ గుడ్డకు
కూడ నెంతమాత్రము నీరున్నను మోసము చేయును.

మరా:— వ్యాధి తగిలిన పశువును శుద్ధిమైన స్థల

ములోనుంచి పరిశుభ్రమైనగాలి తగులునట్లు చేయవలెను. రొమ్మునకు చలిగాలి తగలకుండ వెచ్చని ఉన్నిబట్టలు, గొంగడి, కంబళి మొదలగునవి కప్పవలెను. మెత్త మేతలను బలవంతముగా పెట్టరాదు. దైవసంబంధమైన పదార్థము లేమియు త్రాగింపరాదు. ఏమైనను లేహ్యము క్రింద నాలుకకు రాయవలెను బార్లిగంజిగాని, నాకలగంజిగాని పెట్టవలెను. పేడ సరిగా వేయనియెడల విరేచనమునకు మందియ్యవలెను

ముక్కుబంతి (*Catarrh*)

దీనినే ముక్కుబంతి, మొగబంతి, అందురు.

స్వభావము :— ఈవ్యాధి రెండు విధములుగానున్నది.

(1) ముక్కు రంధ్రముల లోపలి పై భాగమున ఒక విధమైన మాంసకండ ఒకగుండ్రని కోలగానుండు కాయవలె పెరుగును. అది ముక్కురంధ్రములలో నుండు శ్లేష్మపు పొరకు ఒకసన్నని కాడవంటిదాని నంటుకొనియుండును.

(2) ముక్కురంధ్రముల పొడుగున అనగా పైనుండి క్రిందివరకు చిన్న చిన్న గుండ్రబిళ్ళలవలెగాని, ఉండలవలె గాని దుర్మాంసము పెరిగియుండును.

లక్షణములు :— మొదటి విధమైన వ్యాధిగల పశువు దగ్గును. ఉండగాని, కాయగాని గొంతువద్ద అడ్డుపడుటవలన

శ్వాససరిగా ఆడకతన్నుకొనును. ఎక్కువగా తుమ్మును.

రెండవ విధమైన దానిలో దుర్మాంసము పెరిగిన బిళ్ళలుగాని, ఉండలుగాని చిటికియుండుట, నల్లగా క్రుళ్ళుట, ముక్కు రంధ్రముల వెంబడి చీమువంటి పదార్థము కారుట, శ్వాసతీసికొను సమయములలో విస్తారము శబ్దము కలుగుట, మొదలగు లక్షణములు కనుపడును.

చికిత్స

మొదటివిధమైన రోగమునకు ఒకదారము జారుముడి వేసి ఒకసన్నని చివరమొద్దుగానుండెడి పుల్లతోగాని, లేక సన్నని తీగతోగాని, ఆముడిలోపలికి తీసికొనివెళ్లి జాగ్రత్తగా సన్నని కాడవలెనుండుచోట తగిలించి ముడిబిగలాగిన యెడల ఆకాడ తెగిపోయి ఉండ బైటికివచ్చును. దీనినే ముక్కుబంతియని చెప్పుదురు. ఈప్రకారము సాధ్యము కానిచో పశువైద్యశాలకు తీసికొనిపోయినయెడలవారు ఒకవిధమైన పనిముట్టు తీసివేయుదురు.

రెండవదానికి మనవారిలో కొంతమంది పశువుముక్కులలో బిళ్ళలవలెనుండుదానికి మైలతుత్తము, కొన్ని పసరులు మున్నగునవి రాయుదురు. కాని వీనివలన లాభము లేదు. వ్యాధియొక విధమైన సూక్ష్మజీవివలన కలుగుచున్నదని ఇప్పటి ఆంగ్లేయశాస్త్రజ్ఞులు చెప్పుచున్నారు.

"జీవధనరక్షణి" నుండి

పశువు శరీరము నాకికొనుటచే అబొచ్చు పెద్దపొట్టలో

చేసి ఉండకట్టును. దగ్గునప్పుడు ఆకాయ నేలబడును. దీనినే ముగబంతికాయ యందురు. ఈకాయను ఆవుపంచితములో కొంత సేపు ఊరవేసి సాంబ్రాణి పొగవేసి జబ్బుపశువు ముక్కు రంధ్రములదగ్గర కొంచెము సేపుంచి తరువాత పశువునకు ముద్మారు దిగదుడిచి వేయుదురు. ఇదొక డాంబికచికిత్స యేగాని పశువునకు, ఈరోగమువలన ప్రమాదములేదు. మూడుదినములుండి శాంతించును.

“సహదేవ పశుశాస్త్రము” నుండి

పిల్లిపీచరగడ్డ తెచ్చి పొడిచేసి పశువు ముక్కురంధ్రములలో పెట్టి పీల్పించవలెను.

శ్లో క

(1) నీరుల్లిపాయలు ... 3

రసముతీసి ముక్కురంధ్రములలో పోయుము.

శ్లో క

(2) కుందేలుపెంటికలను కాల్చి పొగ వేసినయెడల నెమ్మదియగును.

ఇతర చికిత్స

స్నానముచేయునప్పుడు పురుషులు పెట్టుకొను గోచి గుడ్డ తడిపి ఆనీరుపిండి ఆగుడ్డకు సాంబ్రాణి పొగవేసి ముక్కు దగ్గరపెట్టి పీల్పించవలెను.

రెండవ భాగము.

సంపూర్ణము.

పశువైద్యచింతామణి

మూడవ భాగము.

(Rheumatism)

వాతము.

స్వభావము:— ఈవ్యాధి కల్లపు ప్రదేశములందును, పల్లపునేలలందును, బురదగానుండు ప్రదేశములందును ప్రబలియుండును. ఇది పెద్దజాతువులకు తరచుగావచ్చుచుండును. ఈ సినపశువులకు చలిగాలితగులుటచేతగాని, తదితర వ్యాధులవల్లగాని రావచ్చును. పాడిపశువులను చెమ్మగల ప్రదేశములందు కట్టుటచేత నీవ్యాధి వానికి తగులవచ్చును. వాతము వివిధములుగా నుండును.

లక్షణములు:— పశువు కల్లకట్టు వేయును. మేతసరిగా తినదు. కాళ్ళువాచును. ఈవాపు కొన్నిటికి లేక అన్నిటికి రావచ్చును. చర్మముపైన పులుసువాసనగల చెమటపట్టును.

చికిత్స

పశువు నాల్గుకాళ్ళు వాచినయెడల వాపుదగ్గర కొంచెము రకము చాకుతో చీల్చి తీసివేయవలెను.

తరువాత

రావిచెక్క	...	2 తు
దిరిసెనచెక్క	...	2 తు
ఓమము	...	1 తు
వస	...	1 తు
పసుపు	...	1 తు

కలిపి మెత్తగానూరి మనుష్యుని నీరుడుతో తడిపి నిలువయుంచి మరునాటి ఉదయమున ఇయ్యవలెను.

లేక

పుట్టమన్ను	...	2 పిడికెళ్లు
ఆవాలు	...	$\frac{1}{4}$ తు
నీరుల్లిపాయలు	...	1 తు

తెచ్చి వావిలాకుపసరుతో నుసుకబెట్టి వాపుగల స్థలమునకు రాచి యిటుకరాతి పొడుములో కాచవలెను.

తరువాత

టాకలాకు నీరుల్లిపాయలు ఓమము	} సమాన భాగములు.

తెచ్చి మెత్తగానూరి అవుపేడతో కలిపి వారముదినములు పెట్టవలెను

"జీవధనరక్షిణి" నుండి

అడవిజెముడు	తులసివేర్లు
[illegible]	[illegible]

కప్పరెల్లిఆకు	వారంగి
పసుపు	ఓమము
మగలింగపట్ట	ఆవాలు
తెల్లగడ్డలు	అరటిపూత

సమానభాగములుగా తెచ్చి రోటవేసి దంచి మూడు పిడుచలుచేసి తినిపింపవలెను.

తదితర చికిత్సలు.

అడ్డసరాకులు తెచ్చి వానికి ఉప్పు బాగుగా రాచి రాత్రి మంచులో నానవేసి మరునాడుదయమున తినిపించవలెను. ఇట్లు నాలుగుదినములు పెట్టవలెను.

లేక

పెండలపువేళ్ల రసము	...	పావుసేరు
కల్లునీరు లేక సున్నపుతేట	...	పావుసేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

ఏగుపెసరాకు	...	సవాసేరు
చేరాణిదాకు (నేగర్త్రాకు)	...	సవాసేరు

ఒక అడ్డెడు నీటిలో వేసి పసరుతీసి

ఆవాలు	...	2 తు
వెల్లుల్లిపాయలు	...	4 తు
జీలకర్ర	...	2 తు
చేదుజీలకర్ర	...	2 తు

మిరియములు ... 1 తు
సొంటి ... 1 తు
ఇంగువ ... 1 తు
ధనియాలు ... ½ సేరు

తెచ్చి పొడిచేసి వైపసరులో కలిపి, అరవీసెడు మంచి నూనె తెచ్చి ఆపసరులో వేసి ఒకకాపు కాచి దినమున కొక సారివంతున 8, 10 దినములు పెట్టిన ఈ వ్యాధి నిర్మూల మగును.

లేని మొదల

వావిలాకు — పావుసేరు
వాడితాకు — పావుసేరు
జరిసెనాకు — పావుసేరు
తంగేడాకు — పావుసేరు
వేపాకు ... పావుసేరు

తెచ్చి పసరుతీసి దానిలో

ఆముదము ... 1 సేరు
నెయ్యి ... 1 సేరు
నూనె ... 1 సేరు

తెచ్చి కలిపికాచి చల్లార్చి దినమునకు తప్పేటు పంతున ఇయ్యవలెను.

లేక

కుప్పింటాకు పసరు ... పావుసేరు

సున్నపునీటి ... పావుసేరు
కలిపి లోపలికిచ్చిన వాతము హరించును.

లేక

సొంటి 1 తు
కరక్కాయలు 1 తు
నేలవేము 1 తు
పిప్పళ్ళు 1 తు
ఓమము 1 తు
కోష్టు 1 తు
వావిలాకు పిడికెడు

తెచ్చి మూత్రగానూరి అందులో గుల్కంద కలిపి తినిపించవలెను.

తరువాత పుట్టమన్ను, మేక పంచితముతో కలిపి ఉడకబెట్టి, ఆ వాపు పైన నాలుగు దినములు రాచి కాచవలెను.

పక్షవాతము (*Paralysis*)

స్వభావము :—విషవస్తువులు తినుటచేతను, నడుము మీద ఆకస్మికముగా దెబ్బ తగులుటచేతను, ఎండలోను, వానలోను, ఎక్కువగా పనిచేయించుట చేతను, మోయలేని బరువులు మోయించుటచేతను, బూజువంటి పదార్థములు తినుటచేతను ఈవ్యాధి రావచ్చును.

లక్షణములు:— ఈరోగము వచ్చినపశువు తనకాళ్ళను గాని, తదితర యవయవములనుగాని కదలింపజాలదు. దాని వెన్నెముక పటుత్వము తప్పియుండును. జబ్బుగానుండు భాగమును చేతితో తాకినప్పుడు పశువునకు తాకినట్లు తెలియదు. తరచుగా ఈజాడ్యము వెనుకటికాళ్ళకు సంభవించును. ఈవ్యాధి తగిలిన భాగమునకు చికిత్సచేయక వదలినచో, ఆభాగము సరిగారాకుండును. చూడిపశువులకు ఈవ్యాధి కనబడినచో, ఈనిన తర్వాతగాని నెమ్మదించదు.

చికిత్స

ఈవ్యాధి కుదురుట చాల కష్టము.

నేలవేము	—	$2\frac{1}{2}$ తు
ముసిడివిత్తుల పొడి	—	$\frac{1}{2}$ తు
అన్నభేది	—	1 తు
జావ	—	$\frac{1}{2}$ సేరు

కలిపి 10, 20 దినములు ఇయ్యవలెను.

జబ్బుచ్చిన అవయవమునకు ఆవాలు, వెల్లుల్లిపాయలు మెత్తగానూరి సూక్ష్మముగా పట్టు వేయవలెను. దీనికి వేడి కాపులుకూడ తీయవలెను.

లేక

చేరొణితాకు (సేగుర్తాకు) మంచినూనె కలిపి ప్రొక్కి ఇరువది దినములు పెట్టి తరువాత వాతలు వేయునది

క్రీళ్ళవాతము *Rheumatism*

స్వభావము:— పశువులు చలిగాలికిగుఱియగుటచేతను చెమ్మనేలలయందు తిరుగుటచేతను, ఎండవానలకు తడియుటచేతను, వేళకు సరియైన ఆహారము తినకపోవుటచేతను ఈవ్యాధి రావచ్చును.

లక్షణములు:— ఇది ముఖ్యముగా మోకాళ్ళకువచ్చును పెద్దకాళ్ళలో ఒక దానికి బాధప్రారంభమై ఆభాగమువాచి, కదలించుటకు వీలులేక మిక్కిలి బాధ కలిగించును. ఈ వాపు కీళ్ళ కన్నిటికిగాని, కొన్నికీళ్ళకుగాని రావచ్చును. జ్వరము, చెమటయునుండవచ్చును.

చికిత్స

పైడి ప్రత్తిగింజలుగాని, గోరింతాకుగాని తెచ్చి ఆవాపు మీదవేసి కట్టినచో, వాపుబాధ తగ్గిపోవును. నెమ్మదిలేనిచో వాతలు వేయవలసివచ్చును.

అవయవములు లాగుచుండినయెడల

నల్ల ఉమ్మెత్తాకు రసము	—	2 తు
నల్లమందు	—	$\frac{1}{4}$ తు
వస	—	$\frac{1}{8}$ తు

కలిపి ఇయ్యవలెను.

తరువాత వేడికాపులు తీసి

కర్పూరము — 1 తు

కొబ్బరినూనె లేక మంచినూనె — $\frac{1}{4}$ సేరు

కలిపి మోకాళ్ళకు మర్దన చేయవలెను.

తీట వాతము

ఈ వ్యాధి వాతమువల్ల కలుగును. అపరిమితమగు దురద అన్ని అవయవములకు కలుగును. పశువు విచారముగా నుండును ఈ వాతసంబంధమైన గుణములు సామాన్యముగా తెలిసికొనవచ్చును.

చికిత్స

బూరుగబంక — 4 తు

నువ్వుపువ్వులు — పిడికెడు

తెచ్చి కలిసిటిలో వేసి కాచి పశువునకు త్రాగించవలెను.

లేక

నేపాళపు విత్తులు మెత్తగానూరి పెరుగులో కలిపి తీటకు రాచి ఒక గంటసేపుంచి తరువాత కడుగవలెను.

లేక

గానుగాకు, జొన్ననూక సమానముగా తెచ్చి ఆవు

[illegible]

శరీరమునకు విషువకుండ రాసి నాల్గవదినమున కడుగవలెను.

నక్కవాతము

పశువు దేహముపైన పొడుగైన పెండ్రుకలు పుట్టును. ఎండయనిన చాల భయముగా నుండును. సిడకొరకు చూచు చుండును. నొప్పికి తాళలేక నెత్తిచూపులు చూచును. తన కాళ్ళను ముడుచుకొనుచు చాపుకొనుచుండును.

చికిత్స

చేకొణితాకు పసరు — $\frac{1}{4}$ సేరు

మంచినూనె — $\frac{1}{4}$ సేరు

సియ్యాలు — 2 తు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

తామరదుంపలు — 4 తు

పసుపు — 4 తు

బెండవేళ్ళు — 4 తు

పంచదార — 4 తు

తెచ్చికలిపి పందికొతిలో వండి గోమూత్రపాలతో కలిపి 15 దినములు పెట్టవలెను.

లేక

కటకరోహిణి — 5 తు

గంటుబారంగి	—	5 తు
సొంటి	—	5 తు
పొంగించిన వెలిగారము	—	5 తు
నల్లజీలకఱ్ఱ	—	5 తు
ఇంగువ	...	5 తు
పిప్పళ్ళు	...	5 తు
గ్రంథబీడు	...	5 తు
కొడిసెపాలవిత్తులు	...	5 తు
కస్తూరిపసుపు	...	5 తు
గుగ్గిలము	...	5 తు
కోష్టు	...	5 తు
తమలపాకులవేళ్ళు	...	5 తు

తెచ్చి మెత్తగాదంచి మునగవేళ్ళ రసముతో కలిపి నిమ్మకాయంత మద్దలుచేసి రెండువేళల తినిపించవలెను.

ధనుర్వాయువు *Tetanus*

ఈవ్యాధి నరముల బలహీనతవలన కలుగును. పశువు మూతి ఉబ్బును. కనురెప్పలువాచును. తోకపైకెత్తును. మనుష్యులు దగ్గరకు వెళ్ళునపుడెల్ల మిక్కిలి దీనముగాచూచును. ఊపిరి బాగుగా విడుచును. మలబద్ధకముండును. నాడి చురుకుగా కొట్టుకొనుచుండును.

ఉప్పు	—	30 తు

వాము	—	$1\frac{1}{4}$ తు
వేడినీరు	—	$\frac{1}{2}$ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

నరములు లాగినచో

నల్లమందు	—	$\frac{1}{4}$ తు
ఉమ్మెత్త	...	$\frac{1}{8}$ తు
వస	...	$\frac{1}{16}$ తు

కలిపి ఇయ్యవలెను.

పరా:—పశువును దూరముగానుండు ప్రత్యేకస్థలమందుంచవలెను.

పీనస రోగము
(Motbid growths in the Nasal Chamber)

ముక్కు రంధ్రములలో ఒక విధమైన చీముతో కుళ్ళిన కుతపలుగానుండు రోగము. ఈ కుతపలు బాగుగా పెరిగి పగిలి చీముకారును. అవి పెద్దవైనప్పుడు ఉచ్ఛ్వాస నిశ్వాసములను ఆటంకపరచును ముక్కు పరీక్షించి చూచిన రొండల కుతపలు ప్రత్యక్షముగా కనపడును.

చికిత్స

అవిసె పువ్వులు రెండును, ఆవునెయ్యి నిమ్మకాయంత, పది ఉప్పరిగిల్లులు, తెచ్చి నిప్పుమీదకాచి, ఆ చమురు ముక్కులో పుట్టలు ఎక్కువగానున్న యెడల అర తులము రస కర్పూరము పైతైలములో కలిపిపోయవలెను

"జీవధనరక్షిణి" నుండి

వావిలి కాయలు తెచ్చి దంచి ఒకగుడ్డలో వేసి ముక్కు రంధ్రములలో పిండినయెడల తుమ్ములు వచ్చును. ఆ తుమ్ములతో మైలతెగి పోవును.

ఊర్ధ్వశ్వాసరోగము

చలి, వానలలో త్రిప్పుటచేతను, మితముగా బండి కట్టి తోలుటచేతను, ఊపిరి తిత్తులలో నీవ్యాధి కలుగును.

వణకు చుండును. చెవులు వాల్చును. శరీరము వేడిగా నుండును. ఊపిరి యాడుట కష్టముగా నుండును.

చికిత్స

కర్పూరము	—	$\frac{1}{2}$ తు
సురేకారము	—	$\frac{1}{2}$ తు
ముసాంబ్రము	—	$\frac{1}{2}$ తు
నల్లమందు	—	$\frac{1}{2}$ తు

కలిపి ముద్దచేసి తేనెతో కలిపి ఇయ్యవలెను.

తుమ్ములరోగము (*Catarrh*)

పశువులకు జలుబుచేయుటచేత తుమ్ములు రావచ్చును. లేక కపాలములో ఒకవిధమైన రోగముపుట్టి రావచ్చును. చూడిగానున్న పశువులకు పెద్దజంతువులకు ఇవి రావచ్చును.

చికిత్స

నల్లమందు	—	$\frac{1}{4}$ తు
కర్పూరము	—	$\frac{1}{2}$ తు
కర్పూరతైలము	...	2 $\frac{1}{2}$ తు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

నెంపలియాకురసము కలిపి ముక్కులలో పోయుము.

లేక

నీరుల్లిపాయలరసము ముక్కులలో పోయుము.

నీరుచురుకు (*Stranguary*)

దీనినే మూత్రాశ్మరి రోగమందురు.

ఉప్పుబుడ్డ వాచుటచేతగాని, దానిలో రాయి ఉండుట చేతగాని, ఈవ్యాధి కలుగును. చిరుకప్పలు కరచుటచేత గూడ ఈవ్యాధి కలుగునని కొందఱు చెప్పుదురు. మూత్రము బొట్లు బొట్లుగా పడును. చురుకుగానుండును కడుపు బిగబట్టును. మూత్రము విడుచునపుడు చెడ్డబాధ కలుగును.

చికిత్స.

మరా:—నీరు బాగుగా త్రాగించవలెను. వేడి కాపులు తీయవలెను

తరువాత

నీరు — 1 సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

సురేకారము — 1 తు
గుగ్గిలము — 1 తు
కర్పూరతైలము — 50 తు

కలిపిత్రాగించవలెను.

లేక

దూసరాకు — 2 పిడికెళ్ళు
తాటిబెల్లము — $\frac{1}{2}$ సేరు
మంచిబెల్లము — $\frac{1}{2}$ సేరు

కలిపి ఈయవలెను.

మలమూత్రబంధరోగము

ఈవ్యాధిఅనేక కారణములవల్ల రావచ్చును. ఊపిరిధారాళముగా పీల్చకుండుట, అమితమైన బాధకలిగియుండుట దములగు లక్షణములుండును.

చికిత్స

వెంటనే విరేచనమునకు మందియ్యవలెను.

ఉప్పు — 80 తు
వాము — $1\frac{1}{4}$ తు
వేడినీరు — 1 సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

గురువిందాకుపసరు — $\frac{1}{8}$ సేరు
కలినీరు — $\frac{1}{3}$ సేరు

కలిపి పశువుయొక్క వయస్సునుబట్టి త్రాగించవలెనుగాని ఎక్కువగాపోసినయెడల ప్రేగులకు అపాయము కలుగును.

లేక

తంగేడుచిగుళ్ళు — పిడికెడు
కలినీరు — $\frac{1}{2}$ సేరు

కలిపిత్రాగించవలెను.

లేక

కట్టివిడిసినగుడ్డనీరు, వేడినీరు, రాజనపు పిండ, వస్త్రకాళితము చేసిన పిడకబూడిద, ఇవికలిపి దీనిలో పాచినీరుపోసి పశువునకు పోసినయెడల ఈవ్యాధికుదురును.

పశువు తన గంజరము త్రాగుచుండిన యెడల

ముసాంబ్రము తెచ్చి మెత్తగానూరి నూనెలోకలిపి బొద్దుకు రాసినయెడల గంజరముత్రాగదు.

లేక

ఉప్పు మెత్తగానూరి నాలుకకు అప్పుడప్పుడు రాయుచుండవలెను.

శేరుమూద (Cystitis)

పశువు అంగముమీద ఒక విధమైన కురుపులోపడ

యేర్పడివాచును. పశువునకు చాల బాధగానుండును.

చికిత్స

తీవ్రముగా వాచిన యెడల శస్త్రచికిత్స చేయించవలెను.

సామాన్యముగా నుండిన

కసింధాకు	...	పిడికెడు
నల్లజీలకర్ర	—	3 తు

కలిపి నూరి ప్రతిదినము వాపుమీద రాయవలెను.

పశువు మూత్రము పోయనిచో

సురేకారము	—	1 తు
గోరోజనము	—	1 తు
కర్పూరతైలము	—	3 తు
నీరు	—	10 తు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

గుంటగలిజేరాకు పసరు	—	1/4 సేరు
ఎర్రజొన్నలు	—	1/8 తు
కలినీరు	—	1/2 సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

సొంటి, పిప్పలి, మిరియాలు పొడిచేసి కలికము వేయుము.

ఉంగిడి (*Sorghum Poisoning*)

లేత జొన్నమొక్కలుగాని, ఆముదపు ఆకుగాని

పశువు తినుటవల్ల ఈవ్యాధి తరచుగా వచ్చుచుండును. వానిలో నామువంటి ఒగరుపదార్థముండును. ఆవిషపదార్థము తినుటచే నీవ్యాధి వచ్చును. వెంటనే తగినచికిత్స చేయకపోయినచో అపాయముకలుగును.

చికిత్స

వావిలాకు రసముగాని, ఉంకుడుగాయ నురుగుగాని ముక్కు రంధ్రములలో పోయుము.

లేక

20 తులముల నిమ్మరసముగాని, 20తు పాతచింతపండు పులుసుగాని లోపలికి ఇయ్యవలెను. తరువాత కొంచెము ఆముదము ఇయ్యవలెను.

లేక

నల్లేరుకొనలు ముద్దచేసి నోటిలో పెట్టుము.

గంగడోలుకిందవాపు *Anasarca*

ఇది పెడపురుగు కుట్టుటవలన వచ్చునని కొందరుతలంచెదరు. పైవాపుయొక్క చర్మముక్రిందనుండు జల్లిపొరలో ఒకవిధమైన వాతపు నీరుండును. గొంతు మొదలు గంగడోలువరకును, ముందుకాళ్ళవరకు వాచి చర్మము వ్రేలాడుచుండును.

చికిత్స

ఆవాపుపై సారములతో గీచి ఉడికించిన పేడరసమును ఆవాపుమీద చీపురుకట్టతో కొట్టవలయును.

లేక

మిరియాలు	—	1 తు
తాళిసపత్రి	—	1 తు
పెట్లుప్పు	—	$\frac{1}{2}$ తు
హారతికర్పూరము	—	$\frac{1}{2}$ తు
వేడిగంజి	—	$\frac{1}{2}$ సేరు

కలిపి రెండువేళల త్రాగించవలెను.

పథ్యం:— సారముగల పచ్చిమేత పెట్టవలెను.

అరువాపు (Yoke Galls)

బరువులు ఎక్కువగా మోయుటవలనను, బురదనేలలో బండ్లుతోలుటవలనను, విసుగువిరామము లేక రాత్రింబవళ్ళు బండిపనిచేయుట వల్లనను, మెడమీద కాడి నునుపులేక గరకుగానుండుటవలనను బండి ముందు బరువుగాని, వెనుకబరువుగాగాని ఉండుటచేతను ఈఅరువాపు కలుగును

చికిత్స

ద్రాక్షాతీవ పసరుపావుసేరు వాపుమీద రాయుము.

లేక

నాచిపలుకులు కట్టినమెడల ఒకదూదియేకును ఉముదములో ముంచి ఆయేకును వెలిగించగా పడుచుక్కలు ఆపలుకులపై పడునటుల చేయవలెను.

లేక

దుష్టుపాకుపసరు, రాతిసున్నము కలపి రాయుము.

లేక

రేగడబురద తీసికొనివచ్చి వాపుమీదపూయుము.

ప్రేగులవాపు

పశువు శరీరమునకు చలిగాలి తగులుటచేతను, ప్రేవులపైని దెబ్బలు తగులుటచేతను, పదార్థము లేవియైనను ప్రేగులలో చిక్కుకొనుటచేతను, ఈవాపుయేర్పడును.

పొత్తికడుపు త్రిప్పును. ముఖము వాడిపోవును. మూత్రపురంగు మారును. ప్రేగులలో ఒకవిధమైన మంటపుట్టును. కొమ్ములు, కాళ్ళు నల్లబడును. కన్నులు లొట్టలుపోవును.

చికిత్స

నల్లమందు	—	$\frac{1}{2}$ తు
నెయ్యి	—	1 సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

ఈవ్యాధికి ముఖ్యముగా వేడినీటితో కాపులు తీయుట మంచి చికిత్స.

దిట్టుకుట్టు వ్యాధి

ఈవ్యాధియు ప్రేగులకు సంబంధించే యుండును. కొంచెము కడుపునొప్పి యుండును. మేత తినదు. నీరుత్రాగదు. మందమతిగానుండును.

చికిత్స.

సొంటికషాయము	...	[illegible]
ఆముదము	...	1[illegible]

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

లేత కొబ్బరికాయలోనుండు నీటిని, దానిలోనుండు లేత కొబ్బరితో కలిపి దినమునకొక గొట్టమువంతున మూడుదినము లు పోయుము.

కల్లవాపులు. *Glanders*

ఈ వ్యాధి కొన్ని సూక్ష్మజీవులవల్ల కలుగుచున్నది. ఈ వాపు మూడుదినములు మొదలు పదునాలుగు దినములవరకు ఉండవచ్చును. లేక వెంటనే తగ్గవచ్చును.

చికిత్స

వాపులున్న వాత వేసి ఆవుపేడ, పాలుకలిపి వాపు లకు పూయవలెను.

లేక

వావిలాకు పసరులో పుట్టమన్ను కలిపి శరీరమునకు పూయవలెను.

లేక

మిరియాలు	...	1 తు
చేదు జీలకర్ర	...	1 తు
శొంఠి	...	1 తు

తెచ్చి నూరి ఉమ్మెత్తాకు రసములో కలిపి వాపులకు రాయవలెను.

లేక

దుష్టపాకు పసరు ఆవాపుకు పూసి లోపలికి కొంచెము ఇయ్యవలెను.

లేక

నిలువుగాను, అడ్డముగాను వాతలువేసి, గలిజేరు గాడిదగడపాకు రసము ఒక పావుసేరు త్రాగించవలెను.

మెడమీదిపుండు *Abrasions*

దీనినే కంతియందురు. రైతుల పశువులకీ కంతి సాధారణముగ బుట్టుచుండును. ఇది మిగుల సూక్ష్మముగ బయలు దేరునుగాని, యీక్రింది సలహాప్రకారము నడిపిన యెడల చాలవరకు అపాయము కలుగకుండ చేయవచ్చును. కంతి ప్రారంభము మెడమీద గీచుకొని పోయినట్లగును. కాడిరాపిడివలన దుమ్ము చర్మములోనికి జొచ్చి కంతిని బుట్టించును గనుక పశువుల మూపుమీద గాయము కలుగకుండునట్లు కాడిని రెండు ప్రక్కలను సమానముగ నుండునట్లు కట్టవలెను. ఒకవైపున బరువుతక్కువగను, ఒకవైపున యధికముగను నుండరాదు. కాడికి మన్ను మొదలగునవేవియు లేకుండ పరిశుభ్రముగ నుండవలెను. ఎద్దుమూపుమీదకూడ నెట్టి మలిన ముండగూడదు. ఇట్లుంచిన యెడల సాధారణముగ కంతులు పుట్టకుండును.

ఎట్టి జాగ్రత్తపుచ్చుకొనినను, ఏ కారణము చేతనైననేమియివి పుట్టుచుండును. కంతిపుట్టినపశువులచే నెట్టిపనిజేయింపక వానికి పూర్తిగ విశ్రాంతి యొసగవలెను. గాయముపూర్తిగ మాను వరకు పనిచేయింపకుండుట యుత్తమము. లేదా కాడికట్టవలసిన అవసరములేనిపని యేదైన అనగా కుప్పనూర్పులు మొదలగు పనులలో పెట్టవలెను. కాడిమెడమీద నున్నంతకాలము పుండు బాగుపడుట దుర్లభము. మెడమీద కాడినిలుచు ప్రదేశమున మంట, నెప్పితో కూడినదద్దురు వల్లను, అక్కడనుండు వెంట్రుకలు ఊడిపోవుట వల్లను, ఈజబ్బుప్రారంభమని తెలిసికొనవలెను. అప్పుడు జంతువుతో పనిచేయింపరాదు. పుండును శుభ్రముగ కడిగి దినమునకు రెండుపర్యాయములు (ఒకగంటసేపు) చన్నీళ్ళ ధారను విడువవలెను. తరువాత ఆభాగము బాగుగా ఆరినతరువాత హారతికర్పూరము కలిపిన మంచి నూనెగాని, కొబ్బరినూనెగాని నొప్పిపోయి తిరిగి వెంట్రుకలు వచ్చువరకు బాగుగా పుండుకు రాయవలెను.

పుండుపడిన పిమ్మట మరల పశువుతో పనిచేయించిన యెడల అపుండు వాచి చాలాపెద్దదై, యెక్కువ బాధపెట్టును. మూడు పాళ్ళు ఆవపిండియు, నొకపాలు మిరెపకాయల పొడి నీళ్ళతో కలిపి వేయుట చాలమంచిదని తెలియుచున్నది. ఇట్లు చేయుచున్నను కంతిచీముతో వాచియున్నయెడల పగిలిరసి నొప్పి వేయును. లేక వాపుచు హరించును. వాపుపగిలినయెడల దానికి మామూలుపుండుకు చేయుచికిత్సయే పుండుమాను వరకు చేయవలెను. వాపుహరించినయెడల చిన్నకాయవలె మూపుపైని నిలిచియుండును. ఇదిపశువునకు చాల చిక్కుగ

నుండును. కాడికట్టి పనిచేయించినపుడెల్ల నిదితిరిగి వాచి పెద్దదై బాధపెట్టుచుండును. పనిచేయించిన కొలది పెద్దదగుచుండును. కనుక వైద్యునిచే శస్త్రము చేయించుటతప్ప దీనికి మరియొక చికిత్సయేమియు గానరాదు. కనుక మొదటిలోనే చికిత్స చేయుట చాలమంచిది.

తదితర చికిత్స

తడిబూడిదగాని, ఎండిన అరటియాకు చూర్ణము, వెన్నపూస కలిపిగాని రాయవలెను.

ఉన్మాదము *Mania or Insanity*

పిచ్చికుక్క, నక్క, తోడేలు, మొదలగునవి కరచినపుడు పశువులకు ఈవ్యాధికలుగును. నాడిచురుకుగా నుండును. చిక్కని వుమ్మియేర్పడును. పశువు దాహము కలిగియుండును. గొంతుక బాధగానుండును. మనుష్యులుగాని, తదితర జంతువులుగాని దగ్గరకువచ్చినపుడు కరవబోవును.

చికిత్స

ఈవ్యాధిగలపశువునకు చికిత్సవలన యేమియు ప్రయోజనము లేదు. కానికరచిన గాయముమీద కరిగెతోగాని, ఇనుపకడ్డీతోగాని, వెంటనే కాల్చవలెను. వీలులేనిచో పశువుల డాక్టరుగారికి చూపించవలెను.

తలతిరుగుడురోగము (Gid)

ఈవ్యాధి వచ్చిన పశువు తక్కెసలాడును. వెర్రిచూపులు చూచును. కాళ్ళు నిగడదన్నును. నడువలేదు. మేత, నెమరుమానును.

చికిత్స

కరిదూపము	—	చేరెడు
శొంటి	—	నవటాకు
మిరియాలు	—	2 తు
పిప్పలి	—	1 తు

తెచ్చి కషాయము కాచి తరువాత దానిలో బీరాకు పసరు, నెయ్యి కలిపి ఒక తవ్వెడు వంతున త్రాగించవలెను. నెమ్మదిగానిచో తలచుట్టు వాతలు వేయవలెను.

నల్లకప్పు వేయుట

పశువు ఎండలో నిత్యము పనిచేసినపుడు శరీరము ఉడుకెత్తును తలకు వేడి తగులును. ముఖము పాలిపోవును. దేహము కృశించి నల్లగానుండును సరిగా మేతతినక మందమతిగానుండును.

ఈ వ్యాధికి తృప్తికరమైన చికిత్సలేదు. కాని మోదుగపువ్వు 8 తులములు తెచ్చి సన్నికలమీద బాగుగా నూరి అర్థసేరు కల్లుతో కలిపిపెట్టవలెను.

లేక

వెదురాకు	...	పిడికెడు
నేలవేము	...	½ తు
నల్లేరు	...	½ తు
అడ్డసరాకులు	...	పిడికెడు
ఆవపిండి	...	½ తు
గుమ్మడి పండు	...	1

తెచ్చి వీటిని కడుగుతో నూరి తినిపించిన, నల్లకప్పు పోవును.

నల్లతెవులు

ఇది బురదచేలలోని తుంగ మొదలగు గడ్డి పదార్థములు తినుటచేత రావచ్చును. ఇదియును ఒకవిధమైన అంటువ్యాధి. నెత్తురులో పుట్టిన వ్యాధియగుటచే శరీరమంతయు వ్యాపించును. చర్మముక్రింద గడ్డలు లేచును. అవి తాకిచూచినచో బురబురలాడును. ఈ వ్యాధి తగిలిన పశువులు వెంటనే చనిపోవును.

చికిత్స.

ముసాంబ్రము	—	2½ తు
శొంటిపొడి	—	2½ తు
భేదిఉప్పు	—	30 తు
నీళ్ళు	—	1 సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

దిరిసెనచెక్క రసము	—	½ సేరు
మనుష్యుల మూత్రము	—	½ సేరు

కలిపి దినమునకు మూనెడు వంతున 9 దినములు త్రాగించవలెను.

పరా :— వ్యాధి తగిలిన పశువును ప్రత్యేకముగా నుంచవలెను.

ఎండురోగము

ఈరోగము వాతమువల్ల కలుగును. శరీరతత్వము చెడిపోవును. ఒకవిధమైన ఎండురోగమారంభమై కాళ్ళు, దేహము సన్నగిలి క్రమక్రమముగా బలహీనమైపోవుచుండును.

చికిత్స

చేకొండితాకు పసరు — $\frac{1}{4}$ సే
పాలు — $\frac{1}{4}$ సే

కలిపి కాలునకు 20 దినములు తోమవలెను.

పథ్యం:— వారమునకొకసారి విరేచనమునకు మందియ్యవలెను. మంచి మేత మేపవలెను.

అవిరి (Ophthalmia)

కండ్లకు అదురు దెబ్బలు తగులుటవలనను, మనుష్యులు రాళ్ళు మొదలగునవి పశువులమీద విసరునపుడు కంటికి తగులుటవలనను, లేక కంటిలో ఇసుక మొదలగు వస్తువులు పడుటవలనను, అతివేడివలనను ఈవ్యాధి వచ్చును.

చికిత్స

రెప్పలలోను, కంటిలోను ఉండు మలిన పదార్థములు తీసివేసి వేడినీటితో కడుగవలెను.

వెంటిపొడి — $\frac{1}{2}$ తు
వేరినెయ్యి — $\frac{1}{2}$ తు
అంటిదుంపరసము — $\frac{1}{2}$ తు

కలిపి 5 దినములు రాత్రిలందు కలికము వేయవలెను.

లేక

ఆరటియాకు రసము కంటిలో పిండుము.

కంటిలోని పువ్వులు
(*Diseases of the eyes*)

కంటిలో పువ్వులు వేసినయెడల కనుగ్రుడ్డునందు ఒక తెల్లని మచ్చయుండును. వెలుతురును చూచుట కష్టముగానుండి కండ్లనుండి నీరుకారును. తగు చికిత్స చేయనియెడల అంధత్వము కలుగును.

చికిత్స

దొండాకు పసరు ... కొద్ది
మిరియాలగింజలు ... 2

నూరి కండ్లలో పెట్టవలెను.

లేక

ముంతపసుపుకొమ్ము ... 1
సున్నపుగల్లు ... 1
మిరియము ... 1

తెచ్చి కాకరాకు పసరుతో అరగదీసి కంటిలో పొయ్యవలెను.

లేక

వృగాకు, ఉప్పు, గోటిలో వేసి మెత్తగా నూరి తెల్లని గుడ్డలో వేసి కంటిలో పిండవలెను.

లేక

కసిబాలుర మూత్రము తెచ్చి వారముదినములు కండ్లలో పెట్టిన నెమ్మదించును.

లేక

దిరిసెన చెక్కరసము, మిరియాలు, తగినంత తెచ్చి నూరి రెండు దినములు కుడి కంటిలో పువ్వు ఉన్నయెడల ఎడమ చెవిలోను, ఎడమకంటిలో పువ్వుఉన్నయెడల కుడి చెవిలోను పోయవలెను.

లేక

పిప్పళ్ళు, సాటి, సమానముగా తెచ్చి తేనెతో నూరి కంటికి పెట్టవలెను.

లేక

సబ్బు, చీనా పంచదార మెత్తగానూరి కంటిలో పెట్టుము.

కంటి తెలుపులకు

కనుగ్రుడ్డునకు దెబ్బ తగులుటవలనగాని, జలుబువల్లగాని, రావచ్చును. ఇవి నీటి కాసులందురు.

చికిత్స

మిరియాలు — 1 తు
అక్కలకర్ర [illegible] తు

లవంగాలు — ½ తు
ఉప్పుడుబియ్యము — 1 తు

సమానముగా తెచ్చి నిమ్మకాయ రసములో కలిపి కోడి ఈకతో రాయవలెను.

కన్నులు పుసికట్టుట

పశువులకు నీరసస్థితివలనను, అతి వేడివలనను, కంటికి జబ్బుచేయుటవలనను, కంటికి దెబ్బతగులుటవలనను ఈ వ్యాధి కలుగును.

చికిత్స

పటిక వేసిన వేడినీటితో పుసులు కడుగవలెను. ముఖ్యముగా వంట ఆముదము కాది పశువు యొక్క [illegible] నాలుగైదు దినములు పెట్టవలెను.

లేక

మైలతుత్తము వేసిన వేడినీటితో కండ్లు కడుగవలెను.

లేక

పసుపుగాని, కుంకుమగాని కంటికి పెట్టుము.

లేక

పారచేప తలలోని రాయి, ఖర్జూరపు గింజ చనుబాలతో అరగదీసి కంటిలో పెట్టిన పుసులు నెమ్మదించును.

మరి:— పశువును [illegible] వచ్చుస్థలమునందు మాత్రము కట్టవలెను. మేత [illegible] కంటె తగ్గించి పెట్టవలెను.

కన్ను తెల్లబారినందుకు

చిల్లగింజ, చింతగింజ, మైలతుత్తము, సాలామిశ్రి, తగినంత తెచ్చి ఒకసానమీద అరగదీసి ఆ గంధము కంటిలో వేయవలెను.

గోగువేరు, పులుగుడు మూలము తెచ్చి కొంచెము నీటితో సానమీద అరగదీసి కంటికి పెట్టవలెను.

కంటిపొరలు

కంటికి మొదట కొంచెము పొర వేయును. తరువాత ఎక్కువై కన్ను తెల్లబడును. ఈపొరలో ఒకవిధమైన పురుగు తిరుగుచుండును. పొరలు ఎక్కువగా నున్నయెడల శస్త్రచికిత్స చేయవలయును.

చికిత్స

బొన్నజెముడుపాలు తెచ్చి కోడిఈకతో కంటికి ఒకదినము రాసి మరునాడుగాక మూడవ దినమున వెన్న, నీరుల్లిపాయరసము, దొండాకు పసరు కలిపి కంటికి పెట్టవలెను.

లేక

సబ్బు, పటికబెల్లము, తగినంత తెచ్చి మెత్తగా నూరి కండ్లలో పెట్టవలెను.

లేక

వాకుడాకు పసరులో పటిక బెల్లపు పొడి మెత్తగా కలిపి కంటిలో వారము దినములు పెట్టవలెను.

కండ్లదృష్టి తగ్గినయెడల

పది మిరియాలు పొడిచేసి తుండిలపాకు రసములో కలిపి కంటిలో పెట్టవలెను.

లేక

సొరచేప మలము పది దినములు కంటిలో పెట్టవలెను.

రేచీకటి

పసువులకు రాత్రులందు దృష్టి కన్పించక తక్కెసలాడును.

చికిత్స

చేపక్రొవ్వు, తేనె కలిపి కంటిలో పెట్టవలెను.

లేక

ఆవువెన్న కంటిలో పెట్టి చన్నీళ్ళు మూడుదినములు కొట్టవలెను.

చెవిపుండ్లు

(*Diseases of the ears*)

చెవిగూబలోగాని, లోపలిభాగమునగాని కురుపులు, వ్రణములు మొదలగునవి లేచి చెవిచెడిపోవును.

చికిత్స

మంజిష్ట	—	¼ తు
ఇంగువ	—	½ తు

సైంధవ లవణము	—	¼ తు
వెల్లుల్లిపాయలు	—	3 తు

తెచ్చి కలిపి కాచి చెవులో పోయవలెను.

లేక

ఆవుపాలు	—	4 తు
సైంధవ లవణము	—	½ తు
తేనె	—	4 తు

కలిపి చెవిలో పోయుము.

లేక

వేపనూనెగాని, గవ్వసున్నము, నిమ్మరసముకలిపిగాని చెవిలో పోసి చెవిని కొమ్ములకు కట్టవలెను.

చెవిలో చీము

వావిలాకుపసరు	—	2 తు
మంచినూనె	—	4 తు

కలిపి చెవులలోపోసి, చెవులను కొమ్ములకు కట్టవలెను.

దంతరోగములు
Irregular and ugly teeth

దంతముల ప్రక్కనరములు చెడుటవలనను, పుట్టకొక్కు జాతి సంబంధమైన పురుగులు లోపలిభాగపు పంటిని తినుట వలనను, ప్రక్కదంతములు సమానముగా లేక పోవుటవలనను, దాప పండ్లు, మునిపండ్లు కదలుటవలనను, పశువు మేతమేయు [illegible]ను, నెమరు వేయునపుడు నొప్పి కలుగును.

చికిత్స

దంతములు సరిగా లేనియెడల ఆకురాతితో అరగ దీయవలెను.

ఎముకలు విరుగుట (*Fractures*)

ఒక అవయవముయొక్క పెద్ద ఎముకలలో నేదైన సాంతముగ విరిగి నపుడట్టి విరిగిన ప్రదేశమునకు క్రిందనున్న భాగము నిరాధారమై వ్రేలాడును. అట్టి అవయవము పయిన యేమైన భారము మోపుటకా జంతువున కవకాశము లేదు. ఎముకమాత్రమే విరిగి చర్మముపైన గాయము కానియెడల విరిగిన యెముకల అంచులను దగ్గరకు చేర్చి, యెల్లప్పుడు నొక స్థితిలోనుండునట్లు బద్దలువేసి కట్టు కట్టవలెను. వెదురు బద్దలు చీల్చి యొక్కొక్కటి రెండంగుళముల వెడల్పుగల ముక్కలు జంతువుకాయనకు తగినట్లుచేయవలెను. విరిగిన చోటున కారంగుళములు పైనుంచి యారంగుళముల క్రిందకు వచ్చునంత పొడుగుండునట్లు బద్దలు చీల్చవలెను బద్దలువేసికట్టుటకు పూర్వము విరిగిన భాగమునకు గుడ్డ చుట్టవలెను. లేనియెడల బద్దలు చర్మమును చీల్చును. ఒకసారి బద్దలువేసి కట్టిన పిమ్మట నాలుగు వారములవరకు కట్టు విప్పగూడదు.

తదితర చికిత్సలు.

మొదట చింతగింజల పొడుము ఉబ్బి జిగురు వచ్చునట్లు ఉడకబెట్టి ఒక ముతక గుడ్డ పట్టీగాచింపి ఆజిగురు బాగుగా [illegible]

ముందుగా విరిగిన ఎముకను స్వస్థానములో చేర్చిపైన ఆవట్టీ గుడ్డను వేసి దానిమీద మరియొక గుడ్డను వేసి సన్నగా చెక్కిన బద్దలు, పైనవేసికట్టి 15 దినములుంచిన తరువాత కట్టుపైనున్న బద్దలు తీసివేసిన యెడల నొప్పిమానును. చింతబెందు దారకంచో కుమ్మరమట్టితో పట్టీ వేయవచ్చును.

వావిలాకు పసరు	—	4 తు
గలిజేరాకు పసరు	—	4 తు
మిరియాలు	—	2 తు
మినపపిండి	—	2 తు
వెన్న	—	2 తు
పాలు	...	¼ సేరు

తెచ్చి వారముదినములు విరిగినభాగమందు కట్టవలెను.

బెణుకుట (*Sprain*)

పశువు కాలుయొక్క ప్రతికీలు రెండుగాని, యంతకు పైనగాని యెముకలతో కూడి నారత్రాళ్ళవంటి వానితో చేర్చబడియుండును. జంతువు కాలుజారినయెడలగాని, తప్పటడుగులు వేసినందునగాని, యధిక వేగముగా పోవుటవలనగాని, లేదా యధిక బరువులాగుటవలనగాని, యీ పీచుత్రాళ్ళు విశేషముగా లాగబడుటయైన, తెగిపోవుటయైన సంభవించును. ఈ [illegible] సంభవించినపుడు కీలు (బెణికినదని) యిరుకు పట్టినదని తెలిసికొనవలెను. పశువులలో నతి సామాన్యముగ

యిరుకుపట్టు కీళ్ళు యేవనగా యేమన ములుగు, చిన్నముణుకు (మణికట్టు లేక గుత్తి) జబ్బ మొదలగునవి. బెణికిన కీలుపైన చేయివైచి చూచినయెడల అది వేడియై, బాధకరముగనుండి వాపుకలిగి యుండును. ఇరుకుపట్టిన కీలుకు చాల వేడియైన నీటితో కాపుతీసి పిమ్మట

కర్పూరము	—	1 తు
కొబ్బరినూనె	—	¼ సేరు

కలిపి పూయవలెను.

రెండువారములైన పిమ్మట కుంటున్నయెడల

వర్ణావాలు (సానుపులు)	—	3 భాగములు
మిరపకాయలు	—	1 భాగము

తెచ్చి నీటితోకలిపి ముద్దచేసి యిరుకుపట్టినచోట నైదు నిమిషములు బాగుగ చికిత్స చేయువలెను.

తదితరచికిత్సలు

కర్పూరము	—	1⅛ తు
సబ్బు	—	2½ తు
కర్పూరతైలము	=	10 తు

కలిపి నొప్పిగలచోట మర్దనచేయువలెను.

లేక

ఆవాలపొడి	—	10 తు
కర్పూరతైలము	—	15 తు
కొబ్బరినూనె	—	15 తు

కలిపి బెణికినచోట మర్దనచేయువలెను.

రేక

పచ్చిజెముడుపాలచెక్కను త్రొక్కి మూడు దినములు బెణికినచోట కట్టు కట్టవలెను.

రేక

నేపాళనూనె — 1 పాలు
కర్పూరతైలము — 3 పాళ్ళు
కలిపి నొప్పిగలచోట్లయందు తోమవలెను.

కుంటుట

పనిచేయు జంతువులకు పాదములలో సాధారణముగా కుంటు కలుగవచ్చును. కనుక ముందు పాదములను పరీక్షించవలెను. పశువులకు డెక్కల (గొరిసెల) సందులలో రాళ్ళుగాని, యితరములైన గట్టివస్తువులేమైనగాని చిక్కియున్నవాయని చూడవలెను. అట్లేదైన చిక్కియున్న, నవి తీసివేసినయెడల కుంటు నిలుచును. గొరిసె సందులలో నేమియు లేనపుడు సుత్తెతో నెమ్మదిగా పాదములమీద నంతటను కొట్టి చూడవలెను. అట్లు నొక్కినపుడు నొప్పియున్నయెడల పాదమును లాగికొనుటకు జంతువు ప్రయత్నించును నొప్పియున్నయెడల కాలుకు లాడములు తీసివేసి తౌడుకు నీటితో కలిపి గోనె సంచిలో వేసి కుంటుపోవువరకు దినమునకొకసారివంతున కాలుకు కట్టు కట్టవలెను.

జెబ్బ కుడక జారుట

కొల్లెలయందుండు పశువులకే, ప్రమాదము సామాన్యముగ తటస్థించును. ఎత్తుస్థలములనుంచి పల్లమునకు గెంటుటవలనగాని, తప్పటడుగు వేయుటవలనగాని, కాలు జారుటవలనగాని, యిది తటస్థించును. కుడక జారినకాలు, పైన భారమేమియు మోపలేదు గనుక మూడుకాళ్ళతో నడచును. జారినట్టి కీలును పట్టిచూచినయెడల యెముకయొక్క దివర భాగము మామూలు స్థలమునుంచి వెలుపలకువచ్చి చేతికి గట్టిగ తగులును. ఈస్థితి వెంటనే తెలిసికొని కీలు సరిచేసిననో నట్టి యవయవము బాగుపడుట కెక్కువ యవకాశములు లదు. దగ్గరలోనైన చెరువుగాని కాలువగాని యున్నయెడల దానిలో జంతువును ఈతకొట్టించవలెను. అందువలన కీలు సర్దుకొవచ్చును. లేనియెడల మంచప్రక్కను పడద్రోసి జబ్బకాలును, చిన్నమోకును మీదుగ త్రాడుగట్టి యొకరు దానిని ముందుకు నెమ్మదిగను, బలముతోను, లాగుచుండగా పైకివచ్చిన యెముక కొనను సాధకుడు తన యరచేతితో మామూలు స్థలములోనికి త్రోయుటకు ప్రయత్నించవలెను. ఇట్లు త్రోసిన "టుక్కు" మని యెముకలోనికి పోవును. పిమ్మట కుంటు చిహ్నములు పోయేవరకు నాజంతువును నెమ్మదిగ నుంచవలెను.

మెడనరము పట్టుట Sprain

సాధారణముగా రైతులు ఎద్దులతో పందెములు వేసికొని బండ్లమీద ధాన్యముగాని, గడ్డిగాని, బరువుగాని, వేసి బురదగానుండు కాలువలో లాగించెదరు. అటువంటి సమయములలో పశువునకు మెడనరము సాగి ఒకవిధమైన నొప్పిని కలిగించును. అప్పుడు పశువుమెడ నటునిటు త్రిప్పుకొనలేక బాధపడును.

చికిత్స

పశువును మెత్తని స్థలమందు పడవేసి, నాలుగుకాళ్ళనుకట్టి, కొమ్ములకుగట్టి కగ్గమునుకట్టి ఒకజత ఎద్దులచే ఈడ్పించి కాళ్ళకట్లు విప్పుటకుముందే మెడకు ఇరుప్రక్కల వాతలు వేయవలెను.

లేక

కొమ్ములసందు మొదలుకొని తోకమొదవరకు ఒక దారముతో కొలతతీసి ఆదారమును మడతవేయవలెను. మడచిన దారమును మరల కొమ్ములసందునుంచి వెన్నుమీదికి కొలతవేయగా మొదటి కొలతలో సగము అగును. ఆచోట గుర్తుపెట్టికొని వెన్నుకు అడ్డముగా ఆగుర్తుమీద వాత వేయవలెను.

మందగుది (Stringhault)

ఈ వ్యాధిగల పశువును రైతులెన్నడును కొనజాలరు. ఇది వాతమువలన కలుగు వ్యాధి. ఇట్టి పశువు పట్టిపట్టి నడచును. ఒక్కొక్కప్పుడు కాలుపైకి లాగుకొని నడవలేక పోవును.

చికిత్స

ఈరోగమునకు సరియైన చికిత్స లేదు. కాని పశువైద్యశాలకు తీసికొనిపోయిన అచ్చటివారు ఒకవిధమైన మందును లోపలికి ఇంజెక్షన్ చేయుదురు. అట్లు చేయుటవలన ఒక సంవత్సరమువరకు ఆరోగము రాదనియు మరల యథాప్రకారముగా వచ్చుననియు చెప్పుదురు.

మలిమిడికుంటు (Sprain)

ఒకవిధమైన చమురువంటి పదార్థము కీళ్ళు కలియు భాగములలో పుట్టి పైకుబుకుచుండును.

చికిత్స

నూనె కడియును కాలుకు వేయుటమంచిది.

లేక

చిత్రమూలమును, ఆముదము కలిపి పెట్టవలెను.

లేక

సొంటి, పిప్పళ్లు, మిరియములు నీటితో నూరి ఉడికించి పుండునకు మర్దన చేయవలెను.

లేక

మైలతుత్తము	...	½ తు
ముర్దారుసింగు	...	½ తు
హారతికర్పూరము	...	½ తు
కారుఇంగువ	...	½ తు

తగినంత తెచ్చి నేతిలో కలిపి రాయవలెను.

లేక

మిరియపుగింజలు	...	20
దుష్టుపాకులు	...	7

నూరి ఆరసమును ముక్కులలో పిండవలెను.

ఏనుగకాలు *Elephantiasis*

ఈ వ్యాధిగల పశువును దోమకాటువేసి, మరియొక పశువును అది కుట్టుటచే సూక్ష్మజీవులు పశువు నెత్తురులో ప్రవేశించి రక్తప్రసారమునకు ఆటంకము కలిగించును. అందువలన కాలు లావై, మెత్తనై ఏనుగుకాలువలె నగును. నడవజాలకుండును

చికిత్స.

ఈ వ్యాధికి సరియైన మందులు లేవు. కాని కాలునకు రెండువైపులను 6 అంగుళముల పొడవున వాతలు వేయవలెను.

మెత్తగాళ్లు *laminitis*

రాతినేలలందును, కంకరరోడ్లమీదను, పశువులను బండ్లుకట్టి తోలుటచేతను, దీర్ఘప్రయాణములు చేయించుటచేతను, సరియైన నాళములు డెక్కలను అడుగుభాగమున కట్టించక పోవుటచేతను, పశువుల గిట్టలు అరిగిపోవుటచేతను ఈ వ్యాధి కలుగును.

గిట్టలచుట్టు వాపుండును. ఆ వాపు పెద్దదైనయెడల గిట్టలూడిపోవును.

చికిత్స

ఈ వ్యాధినాపుటకు నాళములు కట్టించుటయే ముఖ్యమైన పని.

లేక

కరక్కాయపొడి	...	1 తు
క్రొత్తసున్నము	...	1 తు
పటికబెల్లము	...	1 తు

మెత్తగానూరి కాళ్ళను క్రిందభాగమందు రాచి ఉప్పు నీటితో కాచవలెను.

లేక

ముళ్లతోటకూర ఆకును తెచ్చి ఉడికించి [illegible] కట్టవలెను.

లేక

తెల్లబాడిదచెక్క రసమును మజ్జిగతో కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

తవుడు, నీరు చిక్కగా కలిపి ఉడికించి దినమునకొక సారి కట్టించవలెను.

పరా:--డొక్కలు గట్టిపడువరకు జంతువుతో పనిచేయించరాదు.

కొడుపుండు *Foul*

పశువులు తిరుగునపుడు వాని గొరిజలచుట్టు మైలవంటి పదార్థము పేరుకొనును. ఆమైలను పరిశుభ్రము చేయక పోయినచో ఈవ్యాధి రావచ్చును. గోరిజలు వాచియుండును. త్వరలో చూడకపోయినయెడల పుండు చీముపట్టి మానుట కష్టముగానుండును.

చికిత్స

పొటాసియము పర్మాంగనేట్ అను లోషనుతోగాని, పటికనీటితోగాని, వేడినీటితోగాని పరిశుభ్రముగా కడిగి తరువాత వెచ్చని ముద్దతో టపూరను ఉదయ సాయంకాలము లందు కట్టవలెను.

కొమ్ములు విరుగుట *Fractures*

పశువుల కొమ్ములు కదలుట, తొడుగూడుట, విరు

గుట, కలుగుచుండును. దీనికి కారణము కొమ్ములకు కాడి కొట్టుకొనుచుండుటయు, ఇతరపశువులతో పోట్లాడుటయు నైయున్నది. పల్లపు ప్రదేశములలో బండ్లను వడిగా తోలి నప్పుడు కొమ్ములకు తగిలి హానికలుగుచుండును. కొమ్ము కదలి నప్పుడును, పైతొడుగూడినప్పుడును పైభాగము ఎఱ్ఱగ గానుపించుచుండును అట్టివానికి క్రిందిచికిత్స చేయవలెను.

ప్రతిదినము ఫినైలు ద్రావకముతోగాని, కాచి చల్లార్చిన శుభ్రమైన నీటితోగాని, ఆభాగమును గడిగి తుడిచి తారును బూయుచుండవలెను. క్రొత్తతొడుగు బట్టువరకు పసువును కాడికట్టి పనిచేయింపరాదు.

తదితర చికిత్స

పైతొడుగూడినచో డల వేడినీటితో గడిగి వెంట్రుకలు బలపాకుపసరులో ముంచి కొమ్మూడిపోయిన భాగమందు గట్టిగాచుట్టి కట్టుకట్టవలెను.

కొమ్ము అడుగుభాగమువరకు విరిగిన మిగుల హాని కరము. కొమ్ముక్రిందనుండు పుఱ్ఱె రంధ్రములలోనికి రక్తము విశేషముగా పోయి అపాయము చేయును. కొమ్ములు మొదట్లోనికి విరిగినప్పుడును, అంతయు విరిగినప్పుడును కొమ్మును మాత్రము కలిసికొనిపోవునట్లు చేయుట యుత్తమము. విరిగిన పిమ్మట సాధ్యమైనంతత్వరలో ఆభాగమును దగ్గరకు చేర్ప వలెను. కట్టు చేర్చుటకుముందు ఫినైలు ద్రావకముతోగాని, కాచి చల్లార్చిన నీటితోగాని శుభ్రముగ గడిగివేయవలెను. పిమ్మట విరిగిన భాగమును దగ్గరగచేర్చి కట్టు కట్టవలెను. అక

ట్టుపై తారు రాచి దానిపై గట్టిగ మరియొక గుడ్డను చుట్టవలెను. ఈకట్లను మూడువారములవరకు నుంచవలెను. ఈకాలములో పశువుచే పనిచేయింపరాదు. కొమ్ము ఎంతమందముండునో అంతయు విరిగి తోడుగున్నో వల్లలాడుచుండిన యెడల దానిని బాగుచేయ ప్రయత్నించుట నిష్ఫలము. విరిగినంతవరకు వాడియైన కత్తితో గోసివేయవలెను. అప్పుడు రక్తము విశేషము స్రవించును. దీనినాపుటకు చన్నీటితో దడిపిన కొన్ని గుడ్డలు గట్టిగ చుట్టవలెను. తరువాత మామూలు పుండ్లకు జేయుచికిత్సయే చేయవలెను. లోపలిభాగము కుళ్ళకుండ పరిశుభ్రముగ నుండునట్లు జాగ్రత్త పుచ్చుకొనుచుండవలెను.

కొమ్ము డొల్ల

ఈవ్యాధి వాతమువల్లగాని, మరియే యితరవ్యాధులవల్లగాని, తలలో ఒకవిధమైన పురుగులు పుట్టి కొమ్ము డొల్ల చేయును. ముక్కులనుండి చీమిడి కారును. కొమ్ము కొట్టిచూచినగా డొల్లవిధాన మ్రోగును. ఈవ్యాధిపుట్టిన వారము దినములకే పశువు క్షీణించును.

చికిత్స

వస	—	[illegible] తు
రసకర్పూరము	—	8 తు
పొగాకు	—	7 తు
మంచిగంధము	—	8 తు

తెల్లసున్నపుతేటలో కలిపి చెవిలో పోయవలెను.

లేక

మిరియాలు	—	1 తు
పెద్దజీలకర్ర	—	1 తు
ఆవాలు	—	2 తు
వెల్లుల్లిపాయలు	—	$1\frac{1}{2}$ తు

తెచ్చి నూరి చెవిలో పోయుము.

లేక

పొగాకురసములో నీరుసున్నము కలిపిగాని, లేక ఒక అరతులము పాదరసమునుగాని తెచ్చి పశువుయొక్క కొమ్మునకు బరమతో బెజ్జములువేసి, ఆబెజ్జములయందు పైమందు పోసి గుడ్డపీలికలు పెట్టవలెను.

లేక

పొగాకుడాకు పసరుతీసి చెవులలో పోసి, చెవులు కొమ్ములకు కట్టవలెను.

కొమ్ము మూద Actynomicosis

తలలో కురుపులు లేచి క్రమముగా పెరిగి కొమ్ముల లోపలి భాగమును తినుచుండును. ముక్కులనుండి చీము, నెత్తురు కారుటవలన పశువు బాధపడుచుండును. దీనికి సరియైన చికిత్స లేదు.

చికిత్స

ఎండిన మిరపఆకులు తెచ్చి నూరి నీటితో రసముతీసి ముక్కులలో పోయుము.

లేక

వాయింటాకు	—	3 గుప్పిళ్ళు
నీరుల్లిపాయలు	—	1½ తు
వస	—	1½ తు

తెచ్చి నూరి రసము తీసి యేప్రక్క కొమ్ము వాలినదో ఆప్రక్క ముక్కురంధ్రములో పోయుము.

గాయములు
(Cuts and wounds)

గాయములు కొన్ని పెద్దవిగను, కొన్ని చిన్నవిగను, అనేకరీతులుగను నుండును కాని అన్నిటికి చికిత్స యొకటేవిధము. పుండ్లను పరిశుభ్రముగ నుంచుట యెక్కువముఖ్యము. మొట్టమొదట గాయముల విషయములో చేయవలసిన పనియేదన వానిని ఫినైలువంటి ద్రావకములో శుభ్రముగ గడుగుట. ద్రావకము లేకయు లభింపనియెడల పరిశుభ్రమగు వేడినీటితో కడుగవలయును. ఇట్లు కడుగుటచేత పుండ్లపై నుండు మాలిన్యము పోవుటయేగాక పుండులో పురుగులు మొదలైనవి యున్నయెడల వానిని స్పష్టముగ జూడవచ్చును. అట్టివి యున్నయెడల వానిని తీసివేయవలెను.

గర్భమునందు గాయము పుట్టినయెడల లోపలికండ కొంత బయటకువచ్చును. దానిని శుభ్రముగ కడిగివైచి, లోపలికి దోసి కట్టివేయవలెను. ఒక్కొకప్పుడు రక్తనాళములు తెగును. రక్తము విస్తారముగా స్రవించుచున్నయెడల దీనిని గ్రహించ

వచ్చును. ఈరక్తము నాపుటకు మెత్తటి పీచుతోగాని గుడ్డతోగాని గాయముయొక్క రంధ్రమును మూసి గాయముయొక్క అంచుల చర్మమును కుట్టవలెను. సామాన్యముగా అస్థినాళ్యాదులకు గట్టిగా కట్టు కట్టినయెడల రక్తము వచ్చుట మానును. కాళ్ళు మొదలగు ప్రదేశముల పుండ్లకు కుట్టనక్కరలేకుండ బాగుగ కట్టవచ్చును. చాల గాయములను కుట్టనవసరములేకనే మాన్పవచ్చును. పరిశుభ్రముగ నుంచిన యెడల త్వరగనే మానును. గాయముచుట్టునుండు వెండ్రుకలను కత్తిరించివేసిన యెడల గాయము త్వరగా మానగలదు. గాయము ప్రతిదినము ఫినైలువంటి ద్రావకముతోగాని, వేడినీళ్ళతోగాని పొటాసియము పర్మాంగనేట్ లోషనుతోగాని కడుగవలయును. దుమ్ము పడకూడదు, ఈగలు మొదలగు పురుగులు వ్రాలకుండగను గాయముచుట్టును గుడ్డనుచుట్టుట మంచిది. లేక వేపనూనె పుండుమీద రాచినయెడల ఈగల బాధ యుండదు. పుండ్లను వెంటనే చికిత్సచేయక ఆలస్యము చేసినయెడల క్రుళ్ళి పురుగులు పట్టును. పురుగులు పట్టిన పుండ్లను కూడ పైవిధముననే శుభ్రముగా కడిగి పిమ్మట శ్రావణముతో పురుగులను లాగివేయవలెను. తరువాత పుండుమీద కర్పూరతైలమును వేయవలెను. దీనివలన తీసివేయగా మిగిలిన పురుగులుకూడ చనిపోవును. పురుగులనిటు చంపిన తరువాత నీటిలో ఉప్పును గలిపి యాద్రావకముతో పుండును గడిగి వేపనూనెను రాయవలెను. దుర్వాసనను వెడలిన యెడల మైలతుత్తపు ముక్కతో దుర్వాసనమంతయు పోవునటుల రాయు

చుండవలెను. అటుతర్వాత గాయమునకు పైనూదిరిగానే చికిత్స చేయవలయును.

తదితర చికిత్సలు

పటిక	...	2½ తు
వేడినీరు	...	15 తు

కలిపిగాని, పొటాసియము పర్మాంగనేట్ అను ఎర్రని పొడి వేడినీటిలో వేసిగాని, గాయము కడుగవలెను.

తరువాత

వెలిగారపు పొడి
మసిబొగ్గు పొడి
పటిక పొడి
మైలతుత్తపుపొడి
} సమభాగములు.

తెచ్చి కలిపి ఆగాయముమీద చల్లవలెను.

లేక

మామిడికాయపొడి	—	½ తు
కాచుపొడి	—	½ తు

తెచ్చి గాయముమీద చల్లవలెను.

వరా:—ఆగాయముపై ఈగలు వాలరాదు. అట్లు వాలకుండుటకు

కర్పూరతైలము	—	1 భాగము
మంచినూనె	—	4 భాగములు

కలిపి కాలిపైన రాసిన యీగలు ముసురవు.

లేక

మైలతుత్తము	—	¼ తు
అన్నభేది	—	¼ తు
పటిక	—	1½ తు
వేడినీరు	—	½ సే

కలిపి రక్తము కారునపుడు ఉపయోగించవలెను.

లేక

జీడివిత్తులు	—	¼ తు
వస	—	¼ తు
మైలతుత్తము	—	½ తు
కారుఇంగువ	—	¼ తు
మంచినూనె	—	8 తు

కలిపి గాయముమీద రాయుము.

వరా:—వేపాకు, చింతాకువేసి కాచిననీటితో గాయము కడుగుము.

పురుగులుపడి దుర్వాసనవేయు గాయములకు

కర్పూరతైలము	—	2 పాళ్ళు
కర్పూరము	—	1 పాలు
పొగాకుపొడి	—	½ పాలు

తెచ్చి కలిపి గాయములకు రాయవలెను.

లేక

తెల్లమంగ	—	1 పాలు
కర్పూరము	—	2 పాళ్ళు

మంచినూనె	—	8 పాళ్ళు

కలిపి పూయవలెను.

లేక

సీతాఫలపుఆకు రసముగాని, కర్పూరతైలముగాని, వేప నూనెగాని, రాసినయెడల పురుగులు చచ్చును.

ర. 8. నెత్తురుకారు కురుపులను కడుగుటకు

పటిక	—	1½ తు
వేడినీరు	—	2 సే

లేక

అన్నభేది	—	2½ తు
నీళ్ళు	—	½ సేరు

లేక

మైలతుత్తము	—	2 తు
నీళ్ళు	—	½ సేరు

వీనిలో దేనితోనైనను కలిపి పుండ్లు కడుగవలెను.

తరువాత

మాచికాయపొడి, కాచుపొడి సమానముగా తెచ్చి కలిపి పుండ్లమీద చల్లవలెను.

అకస్మాత్తుగా నెత్తురుకారుట

Worm under the skin

పశువు చర్మముక్రింద ఒకవిధమైన పురుగుండి తోలు చిట్లి చీటాలున రక్తము కారుచుండును.

చికిత్స

వెంటనే గాయము పడినచోట జిల్లేడుపాలను గాని, బొంతజెముడుపాలనుగాని తెచ్చి పట్టించుము.

లేక

మైలతుత్తము	—	¼ తు
అన్నభేది	—	¼ తు
పటిక	—	1½ తు
వేడినీరు	—	½ సేరు

కలిపి రక్తము కారునపుడు ఆరంధ్రముమీద పోయవలెను.

నరములు తెగినచో

నీలిమందు, తిప్పతీగె, గుంపెనవేళ్ళపై బెరడు తెచ్చి కాల్చి మసిచేసి తినిపించవలెను. తరువాత శరీరమునకు పుట్టమన్ను నీటిలో కలిపి 20 దినములు రాయవలెను.

పాడిపశువుల పాలగ్రంధుల రోగములు

గ్రుడ్డిచన్ను

కొన్ని కొన్ని పశువుల చన్నులలో నొకటిగాని, అంతకెక్కువగాని, కన్నములు లేక పూడిపోయిన రంధ్రములుగల వైయుండును. ఆవు ఈనినపుడు గ్రంధిలో పాలుపుట్టినను

పైకి రావీలు లేకపోవును. పాలు పైకి వచ్చుద్వారమున కడ్డముగా చంటిచివర నొక పొర పెరుగుటయే యిందుకు కారణము ఈ పొర నొక సలాక (Probe)తో గాని, కెతీటరు (Ctaheter అను సాధనముతో గాని పొడిచి పాలు పైకి వచ్చునట్లు చేయవలెను.

కండరము యొక్క సంకోచము.

ఒక్కొక్కప్పుడు చంటి చివరనుండి పాలు తమంతట తాము కారిపోకుండ కాపాడు కండరము సంకోచము నొందుటచే రంధ్రము మిక్కిలి చిన్నదయి పాలు తీయుటకు దుర్లభముగనుండును. దీనికి ప్రతీకారము చేయుట దుర్లభము. శస్త్రచికిత్సరముగ నుండును గాని యూహని మిక్కిలనేర్పరియైన వైద్యుడు చేయవలసియుండును. అందువలన నైనను తప్పక లాభముండునని చెప్ప వీలు లేదు. ప్రతిదినమును నొకలావైన సలాకను దానిని లోనికి జొన్పి పాలను దీయుచు వచ్చినయెడల రంధ్రము పెద్దదిగా వచ్చును.

రంధ్రబంధము

పొదుగునందు వాపు పుట్టినప్పుడు, అశ్రద్ధ చేసినయెడల చళ్ళలోని రంధ్రములచుట్టునుగల పొర దళసరిరంధ్రము సన్నగించును దీనికిని పై విధముననే వైద్యముచేయవలసి యుండును.

చళ్ళయందలివాపు

క్రొత్తగా ఈనిన పశువులలో నివాపు తరచుగా గలుగుచుండును. ఇది సామాన్యముగ దూడ కొరకుటవలన పుట్టును

గిరడు కట్టి చీము కారవచ్చును. బాధయెక్కువగా నున్నయెడల దూడను కుడుచుకోనీయక పోయినయెడల దానికి వేరే పాలు పోసి పెంచవలెను చళ్ళకు చమురురాచి పాలు పితుకవలెను. పాలు పితికిన పిమ్మట పుండ్లపైన కార్బాలికామ్లముగలిగిన గ్లిసన్(Glycerine of Carbol'c acid) పూయవలెను. ఒకపాలు కార్బాలిక్ ఆమ్లమును, 1౫ పాళ్ళు గ్లిసరినును కలుపవచ్చును. లేక ఆముదము, రాతిపడిసున్నము తగినంత కలిపి గుడ్డలో వేసి పిండగావచ్చిన ద్రవమును పుండ్లకు రాయవలెను. లేక వెన్నపూస, గుడ్డ మసి కలిపి పూయవలెను. లేక జోరిక్ అయింటుమెంటు రాయవచ్చును

కండరము వదులగుట.

పాలు పితుకక, తరచుగా మరికట్టుటవలన నొక్కొక్కప్పుడు కండరము బలము తగ్గిపోయి పాలు కారుచుండును. పాలు విస్తారముగా కారునెడల చంటిచివరను నొక్కికట్టుటకు రబ్బరు ఉంగరమువంటి దేదయిన వేయవలసియుండును.

చళ్ళమీదకాయలు

చళ్ళ మీద చిటిపొటికాయలు మొలచుచు యుండుటచే పాలుపితుకుట కాటంకము గలిగించును. ఒక్కొక్కప్పుడు అవి రేగినయెడల పుండుపట్టును. కోసివేయుటవలనగాని, పెండ్రికతో బిగించికట్టుటవలనగాని అవి పోవచ్చును.

చళ్ళలోని యవరోధములు.

ఇవి యప్పుడప్పుడు తటస్థించుచుండును. పాలు పితుకునప్పుడు లోపల నున్నచిన్నముద్దలవలె చేతికి తగులును. ఇవి

కొనిన పాలనుద్దులుగాని, లోపలచర్మముపై బయలుదేరినకంతులుగాని, లేక ఒకవిధమైన శిలలుగానియుండవచ్చును. ఇవి పాలు తీయుట కవరోధమును గలిగించుటయేగాక ఒక్కొక్కప్పుడు పొదుగువందు వాపుగూడ పుట్టించును. కావున నీయవరోధమును దీసివేయుట యావశ్యకము. తీసివేయుటకు వీలులేని యెడల పైనుండు పాల తిత్తిలోనికి తోసివేయుట మంచిది.

చంటికి కన్నము పడుట

ఏదైన ఆవయవమువలనగాని, పుండుపుట్టుట వలనగాని, చంటిలో సామాన్యముగ పాలుతీయు మార్గము గాక పాలతిత్తిలో నుండి చంటిప్రక్కకు కన్నము పడవచ్చును. అచటినుండి పాలు కారిపోవును. ఇందువలన పొదుగంతటికిని గూడ వాపుతగులవచ్చును. పాలిచ్చుచున్నంతకాలమును ఈకన్నమును పూడ్చుచేయుట మిగుల కష్టము. పాలిచ్చుటమానిన తరువాత క్షేమముగనే కుదర్చవచ్చును అయినను పాలతిత్తిలో పాలెప్పుడును లేకుండ కారునట్లు మామూలు మార్గములో నొక గొట్టముంచి యాపుండును మాన్పవచ్చును. కాని యిది కష్టసాధ్యము.

పాలుపట్టకపోవుట

ఇది యితరరోగముల ఫలితము కావచ్చును. కొన్ని కొన్ని ఔషధులను తినినయెడలగూడ, నిట్టిది తటస్థించును. గూడ చన్నువుగాని, కుడుచుకొనతీయ నపుడుగాని ఈమాదిరిగావచ్చును ఇట్టి తాత్కాలిక కారణమువలన పాలు తగ్గిన

యెడల తిండి మార్చవలెను. సోపు, జీలకర్ర, ధనియాలు, గంధకము, ఇవి సమపాళ్ళ గలిపి దినమునకొక్క ఔన్సుచొప్పున నియవచ్చును.

ఎక్కువగా పాలిచ్చుట

కొన్ని పశువులు ఒక్కొక్కప్పుడు ఈనుసమయము వచ్చినను, పాలిచ్చుచుండును. ఇది యొక రోగముగ పరిగణింప నవసరము లేకున్నను, జంతువుయొక్క బలము ఇందువలన క్షీణించును. కావున యీనుటకు కొన్నినెలలు ముందుపాలు యిచ్చుట మాన్పవలెను. పాలగ్రంథులకు విశ్రాంతి గలుగని యెడల ఈనినవెనుక పాలు తగ్గవచ్చును.

పాలగుణములందలి మార్పులు

ఇందు కొన్ని సామాన్యముగ పాలలోనుండు ద్రవ్యములలో గొన్ని యెక్కువగ నుండుటవలనగాని, తక్కువగనుండుటవలనగాని గలుగును. కొన్ని రక్తము చీము మొదలగునవి గలియుటచే గలుగును. కొన్ని పశువుల పాలలో వెన్న మిగుల తక్కువగ నుండును. కొన్ని పాలు తక్కువగ యిచ్చినను వెన్న యెక్కువగుచుండును నీరసముగనున్న యావులలో ఒక్కొక్కప్పుడు తీసినవెంటనే కవుడుగట్టును. దీనికి కొన్ని సూక్ష్మజీవులు కారణము కావచ్చును. ఒక్కొక్కప్పుడు పాలు గొంచెము నీలపువర్ణము గలిగియుండును. అది సామాన్య

లోని రక్తము కలియుటవలన కలుగును. ఈపాలు కదుపకుండ నుంచినయెడల రక్తసంబంధమగు పదార్థములు క్రిందికిదిగును. తెల్లపాలుతీసిన కొంతసేపటికి ఎర్రబడుటయు, మిగుల పల్చబడుటయు, చెడగుటయు, వివిధములగు సూక్ష్మజీవులచేతనని శాస్త్రజ్ఞుల యభిప్రాయము. పొదుగు కొంతవరకు మూత్రపిండమువలె శరీరములందు కొన్నివిధముల మాలిన్యమును దీసివేయుటకుగూడ నుపయోగపడును. కావున పాల స్వభావము మేత మార్చగలదు. కొన్ని ద్రవ్యములుగల మేత మేసిన యావులపాలు మనుష్యులకు జబ్బుచేయును. పాలగుండతయు మొదలగు కొన్ని రోగములుగూడ మనుష్యులకు సంభవించును.

పాలు చేపుటకు

పశువు దూడను దగ్గర చేరనీయక పాలు పిదుకనీయక పాలు చేపునకు రాకయుండినచో అడ్డసరకు, ఉలిమిడిగడ్డ, రాతిఉప్పు, జీలకర్ర, సుగంధి, యీవస్తువులు తెచ్చి దంచి పుల్లమజ్జిగలో కలిపి త్రాగించినయెడల బాగుగా చేపును.

లేక

చేకొణితాకు, తెల్లావాలు, జీలకర్ర, కల్లుప్పు వీనిని నూరి పుల్లని మజ్జిగలో కలిపి పోసినచో వెంటనే చేపును.

లేక

ఆయాకు, మిరియాలు, పచ్చిపసుపు తెచ్చి పశువు నీరుతో నూరి ముక్కులోపోసినయెడల చేపును.

లేక

ఉలిమిడి, ఉసరిక, మినుములునూరి కలినీటిలో కలిపిపోసిన చేపును.

లేక

కలకండ, ఆవాలు, కలతాటిగడ్డ, దురదగొండి గింజలు తెచ్చి పొడిచేసి, ఆవునేతిలో కలిపి కుంచెడు తినిపించినచో చేపును.

దూడకు పాలిచ్చుటకు

నెయ్యి, గోధుమగంజి కలిపినాలుగుదినములు త్రాగించినచో చేపిపాలిచ్చును.

లేక

మజ్జిగలో తాడికాయలు, సైంధవలవణము, జీలకర్ర, సుగంధి తెచ్చి నూరి త్రాగించినయెడల పాలు యిచ్చును.

మావి పడకుండుట

పశువు ఈనిన కొంతకాలమువరకు మావి పడకపోయినప్పుడు చికిత్స ఆవశ్యకము. 24 గంటలవరకు లేక అంతకన్న ఆలస్యముగాకూడ యేదుర్గుణములు పుట్టకనే మావి వేయుట పశువులలో కలదు. ఈచుకొనిపోయి నప్పుడును, చాలనెప్పు నొప్పులుపడి యీనినప్పుడును, ఈస్థితి కలుగుచున్నది. నీరసస్థితిలోనుండి చాలినంత బలములేని ముసలి పశువులు మావి వేయజాలవు. ఈదేశములో 24 గంటలవరకు మావి వేయకపోయినయెడల యేమియుచేయ నవసరముండదు అంతకు మీరినయెడల దీనివల్ల యితర వ్యాధులు కలుగకుండునటుల చికిత్స చేయుట అవసరమై యుండును.

ఆవుయొక్క మానము (కటి) నుంచి మావి కొద్దిగా వ్రేలాడుచుండును. కాళ్లు నేలమీద కొట్టుట, తోక ఆడించుట మొదలగు సూచనలు పశువు కనబరచును. మావిని వేయుటకు గాను వ్యర్థముగా ముక్కుచుండును.

చికిత్స

పశువు మిక్కిలి అలసి నీరసముగానున్న యెడల 20 తులముల సారాయి, 20 తులముల చన్నీళ్ళు కలిపి త్రాగించవలెను. తరువాత సేరున్నర గంజి, లేక సజ్జపిండి ఉడకబెట్టి అందులో 7½ తులముల బెల్లమును కలిపిపెట్టవలెను. లేక 15, 20 బెండకాయలు, 10 తులముల నువ్వులు, 10 తులముల బెల్లము, 1, 2 సేర్ల గంజిలో కలిపి యిచ్చుట చాలమంచిది. లేక కంద, పులుచల్ల కలిపి త్రాగించవలెను. లేక 9 తులముల తాడికాయలు, 10 తులముల బెల్లము కలిపి ముద్దచేసి పెట్టవలెను. ఇవి గుణమివ్వనియెడల మావిని లాగి తీసివేయవలెను. కాబట్టి పశువుల డాక్టరుగారికి చూపించవలెను. వారు సందర్భములేనియెడల ఒక అడుగు పొడుగుగల సన్నని బద్దలు రెంటిని తీసికొనివచ్చి, వ్రేలాడుచున్న మావియొక్క చివరను ఆ రెండు బద్దలమధ్యనుంచి, ఆ బద్దలయొక్క చివరను రెండు చేతులతో గట్టిగా పట్టుకొని ఆ మావిని ఆ బద్దలకు చుట్టవలెను. ఇట్లు చేయుగా ఆబద్దలు దగ్గరకువచ్చును. అంతట మెల్లగా లాగుచు ఆప్రకారము చుట్టవలెను. గట్టిగా మాత్రము లాగరాదు. మావి మెల్లగ లాగినయెడల రానిచో అంతటితో ఆగక ఆ దినము మానివేసి మరునాడు తిరిగి ప్రయత్నము చేయవలెను.

మావితీసిన తరువాత పశువునకు సత్తువకలుగుటకు గంజిమాత్రము పోయవలెను. రెండు మూడుదినములైన తరువాత మామూలు మేత మేపవలెను.

మావితిన్న పశువునకు

మావితిని పాలు చేపుకురాని పశువులకు తాడికాయ కల్లుప్పు, జీలకర్ర తెచ్చి నూరి మజ్జిగలో కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

గోధుమగంజి, నెయ్యి కలిపి నాలుగుపూటలు పెట్టవలెను.

లేక

అనుములను తెచ్చి కచ్చి పుచ్చాకు రసముతో నూరి మజ్జిగలో కలిపి త్రాగించవలెను.

లేగదూడల జబ్బులు

Diseases of the Calves

దూడలకు నోటిగాలి కన్పడినవెంటనే పదితులముల మంచినూనె నియ్యవలయును. నూనె నిచ్చుటవలన కాలునకే గాని, నోటికేమియు బాధచేయదు. నోటికికూడ గాలితగిలిన యెడల తుమ్మాకు పసరుతీసి నేతిలో కలిపి నోటికి రాయవలెను. నోటిగాలి తగిలినపుడు దూడలు మేతయేమియు తిన

జాలవు: తుమ్మాకుపసరు నేతిలో కలిపి నోటికి రాసినయెడల మూడు నాలుగు దినములకు నెమ్మదించి మేతతినుట కారంభించును. తుమ్మకాయలు యెండబెట్టి గింజలుతీసి, పొడుము గొట్టి, నీరుల్లిపాయలతో కలిపి నూరి కాళ్ళకు పట్టించిన యెడల పుండ్లు మానిపోవును. కాలిమీది పుండును దూడ నాకుచుండినయెడల, నాకుటకు వీలులేకుండ పుండుమీద గోనెగుడ్డచుట్టి యుంచవలెను. దూడ పుండునాకినయెడల అది మానుట కవకాశమివ్వదు. కాటుకవలె మెత్తగను, వెచ్చవెచ్చగ కాల్చినట్టి బూడిదయందు దూడను నశింపచవలెను. ఒకవేళ పుండును నాకినయెడల అంచుకట్టుకొని నూకలవంటి పొక్కులేర్పడును. ఇరుపకదుళ్ళను కాల్చి పొక్కుల మీద పెట్టి, వెచ్చ వెచ్చటి మైలతుత్తపు పొడిని చల్లవలెను. దానిమీద చింతపండువేసి కట్టు కట్టవలెను.

మరా :— దూడకు త్వరగ జీర్ణమగు మేత వేయవలెను. వేడిచేయుమేత పెట్టకూడదు.

కడుపులోని పురుగులు
(*Thread worms*)

వీనికి ఎలిమిడికలందురు. గంధరాజము ఒక తులము, 2 తులముల కటకరోహిణి ఆకులరసము, మామూలు ఉప్పు ఒకతులము, నువ్వులనూనె రెండుతులములు తెచ్చి వీటిలో గంధరాజపు బంకను, ఉప్పును మెత్తగనూరి, కటకరోహిణి ఆకులరసముతో కలిపి, అందులో మంచినూనెపోసి లేగదూడకిచ్చినయెడల కడుపులోనికి పురుగులు పోవును. ఇట్లు నాలుగు దినములు ఇయ్యవలెను.

అజీర్తి (Indigestion)

గంజాయి పత్రి — 1 తు
పెన్నేరు గడ్డ — 4 తు

తెచ్చి పెరుగుతో నూరిపెట్టవలెను.

పారుడు రోగము (Scour)

సొంటి	...	1 తు
పిప్పళ్ళు	...	½ తు
మిరియాలు	...	½ తు

మజ్జిగలో నూరి పెట్టవలెను.

లేక

పసుపు, ఆవు వెన్న కలిపి పెట్టవలెను.

లేక

రేగడమట్టి	...	1 తు
పెరుగు	...	5 తు

కలిపి ప్రతి ఉదయము మూడు దినములు తినిపింపవలెను

మలబద్ధకము
Cathartics, constipation

ఆముదము	...	8 తు
సొంటిపొడి	...	¼ తు
వేడినీరు	...	¼ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను

దూడమన్ను తినినచో

రంధ్రములుగలబుట్ట మూతికి కట్టవలెను.

లేక

పైడిప్రత్తియాకు	—	పిడికెడు
వేడిమజ్జిగ	—	$\frac{1}{4}$ సేరు

నూరి త్రాగించవలెను.

బొడ్డుపుండు *Navel ill*

దూడపుట్టునపుడు బొడ్డుత్రాడు తెగిపోవుటచేతను, దూడలు ఒకదాని బొడ్డు ఒకటి నాకుకొనుటచేతను, కాకులు మొదలగునవి పొడుచుటచేతను. బొడ్డునుండి రక్తముకారి పుండై వాచి దూడచచ్చిపోవును.

చికిత్స

రక్తముకారు రంధ్రమునకు త్రాడుకట్టవలెను. దారము ఊడిపోయినయెడల కటికకాల్చి పొడిచేసి ఆగాయమునకు అద్ది దూదిపెట్టవలెను అంతకు నెమ్మదికానిచో చురకలు వేయవలెను. లేక మైలతుత్తము, వ్యాసులైను కొంచెముకలిపి పుండుకు మర్దన చేయవలెను.

రక్తచెర్ది *Purqura Hmorrhagica*

[illegible] ఆక, డొక్క, వాచి గడలుకట్టును.

ఆగడ్డలు తాకిచూచినయెడల వేడిగాను, నొప్పిగానునుండును. దూడలకు ఈవ్యాధి తరచుగా వచ్చును. అశుద్ధమైన వాయువు శ్వాసమూలముగా పీల్చుటచేత ఈవ్యాధి కలుగును.

చికిత్స

కోడిగ్రుడ్లు పగులగొట్టి దేహమంతయు పూయవలెను.

తరువాత

చెరుకుపాలు	—	$\frac{1}{4}$ సేరు
తులసిఆకురసము	—	$\frac{1}{4}$ సేరు
ఆవుపాలు	—	$\frac{1}{2}$ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

లేక

ఆవుపాలలో కొన్నికోడిగ్రుడ్లు కలిపిపెట్టవచ్చును.

నెత్తురుపారుకొనిన *Dysentery*

సీమసున్నము	—	$\frac{1}{4}$ తు
కవిరి	...	$\frac{1}{4}$ తు
నీరు	...	$\frac{1}{4}$ సేరు

కలిపి త్రాగించవలెను.

చిన్నచిన్నదెబ్బలు

పశువులకు చిన్నచిన్న దెబ్బలు తగిలినప్పుడు ఒక యామము వరకు వేడినీళ్ళతో కాచినయెడల నెమ్మదించును. తరువాత

ఒకటిరెండు గంటలవరకు చన్నీళ్ళతో సద్ది తడిని ఒత్తి వేయవలెను. ఇట్లు రెండుమూడు దినములు అవసరమునుబట్టి చేయవలయును. పుండు చీముపట్టిన మొదల గోధుమపిండితోనో, సీమ అవిసెపిండితోనో కట్టు కట్టవలెను. కంపుకొట్టుచున్న మొదల ఉప్పునుగాని, బొగ్గుపొడినిగాని, ఆపిండికట్టుమీద చల్లవలెను. చీము ఓడిపోయిన తరువాత వేడినీటిలో కార్బాలిక్ ఆమ్లముగాని, తైసోలుగాని, కినోసోలుగాని, కలిపి కడిగి ఆనీటిలో గుడ్డముంచి పుండుమీద వేసి కట్టవలెను.

పంపర Scrofulous tumours

చెవిక్రిందుగా మెడకును, తావుకును సందున గడ్డలు లేచును. ఈగడ్డలవాపు పీకవరకు వ్యాపించుటయు గలదు. అప్పుడు దీనిని వాగపంపర యందురు. ఈవ్యాధి సంభవించిన మొదల పశువు ఊపిరియాడక చనిపోవును.

చికిత్స

వాపు కనబడగానే వాపు ఎంతవరకు వ్యాపించియుండునో అంతవరకు నిలువుగాను, అడ్డముగాను కొన్ని వాతలు వేయవలయును. తరువాత గాడిదగడపాకు రసముగాని, దుష్టుపాకు రసముగాని పావుసేరు త్రాగించవలెను.

గూటిగడ్డలు Scrofulous tumours

ముందరి జబ్బకును, ఛాతీకిన్ని మధ్య గడ్డలు లేచిన

[illegible]

చికిత్స

పంపరకుచేయు చికిత్సయే దీనికి చేయవలెను.

తామర *Ringworm*

"ఫంగాయుడు పారసైటు" అను సూక్ష్మజీవివలన ఈవ్యాధి కలుగుచున్నది. తామర గుండ్రముగా ఒక నాణెమంత పరిమాణము గలిగియుండును. అక్కడ వెండ్రుకలుండక రాలిపోవును. ఇది సాధారణముగా తలమీదను, కాళ్ళమీదను, మెడమీదను కనబడుచుండును.

చికిత్స.

గంధకపుపొడి	—	10 తు
కొడిశవిత్తులనూనె	—	50 తు

పశువుశరీరముమీద నుండు ఆయాభాగములను సబ్బుతోను, వేడినీళ్ళతోను, కడుగవలెను. తరువాత ఒకకుంచెతో పైమందుకలిపి రాయవలెను. దినమునకొకపర్యాయము వంతున 5 దినములు రాయవలెను.

గజ్జి Eczema

"పారసైటు" అనుక్రిములు ఈగజ్జిని కలిగించును. వానివలన చర్మములో చాలదురద పుట్టును. వెండ్రుకలు రాలిపోవును పొక్కులు కనబడును. అవిపగిలి పసిమి వర్ణముగల ద్రవము కారును. చర్మము మందమైయుండును. పశువు ఆరోగ్యము చెడి నీరసించిపోవును.

గంధకపుపొడి	—	10 తు
కొడిశెవిత్తులనూనె	—	50 తు

పశువును సబ్బుతోను, వేడి నీళ్ళతోను కడిగినతరువాత పైమందు రాయవలెను. 5 దినములు రాయవలెను.

లేక

పొగాకు	—	1 భాగము
నీరు	—	100 భాగములు

పొగాకు నీళ్ళలో అరగంట సేపు కాచి వడియగట్టి ఆనీళ్ళు పూయవలెను.

లేక

ఉప్పు	—	1 చటాకు
గంధకపు పొడి	—	1 చటాకు

కలిపి రాయవలెను.

లేక

కర్పూరము	—	1 పాలు
వేపనూనె	—	10 పాళ్ళు

కలిపి శరీరమునకు రాయుము.

లేక

పెరుగు, తుపాకిమందు, కలిపి మూడు దినములు రాసి నాల్గవనాడు శరీరము కడగవలెను.

లేక.

పెరుగులో ఉప్పుకలిపి రాయవలెను.

లేక

కామంచాకు పసరు పూయుము

లేక

నేపాళ విత్తులు పెరుగులో నూరి ఆవు పంచితములో కలిపి మూడు దినములు రాసి నాల్గవనాడు కడుగవలెను.

జోరీగలు

పశువులను జోరీగలు తరచుగా ముసిరి వానిని కుట్టుచుండును. అందువలన అనేక విధములైన వ్యాధులు కలుగుచుండును. వీనివలన అధికముగా దురదపట్టును. అంటువ్యాధులను వ్యాపింపజేయును.

చికిత్స

ఫినైలు (ఇంగ్లీషుమందు)	—	1 భాగము
నీరు	—	100 భాగములు

కలిపి దేహమంతయు పూయవలెను.

లేక

కర్పూర తైలముగాని, తారు గాని రాయవచ్చును.

తోకనుసిమిరి (*Mague*)

పశువు తోకకు బూజు సంబంధమైన ఒకపురుగు సంభవించి దురదపుట్టును. వెండ్రుకలు రాలిపోవును. పశువుతోక నెత్తలేదు; తోక చివర కుచ్చుయొక్క వెండ్రుకలూడిపోవును. పిచ్చియెత్తినదానివలె తిరుగును.

చికిత్స

తోక వెంట్రుకలను శుభ్రముగా కత్తిరించి గోరు వెచ్చని నీటితో ముంచవలెను.

లేక

పసుపు, నల్లేరు రుద్దవలెను.

లేక

ఈతముల్లుగాని, బలుసు ముల్లుగాని తోక కుచ్చుకు గుచ్చవలెను.

కణతులు

పశువునకు ప్రక్కలందును, మెడక్రిందను, ఎక్కువగా నివి పుట్టును. పాడిపశువులకును, చూడి పశువులకును ఎక్కువగా నివి సంభవించును.

చికిత్స

కటుకరోహిణి — 1 తు
కోష్టు — 1 తు
వెలిగారము — 1 తు
ఆవాలు — 1 తు
జొన్నపొడి — 4 తు

కలిపి మెత్తగా నూరి పశువునకు నాలుగు దినములు పెట్టుము.

లేక

కస్తూరి పసుపు — ¼ తు

కొట్టు పసుపు — ¼ తు
గంధకము — [illegible] తు
మణిశిల — ⅛ తు

తెచ్చి ఆవునేతితో కలిపి పశువు దేహమునకు 7 దినములు పూసి 8-వ నాడు వేడినీటితో కడుగవలెను.

లేక

పలుగురాళ్ళు కాల్చి వానిమీద నంటించుము.

లేక

శస్త్ర చికిత్స చేయించవలెను.

కాలిన బొబ్బలు (*Burns*)

రాతిసున్నము — 1 వీసెడు
వంటఆముదము — 1 వీసెడు
నీరు — 1 అడ్డెడు

తెచ్చి మొదట నీటిలో ఆవస్తువులను వేసి, చేతితో గిలకొట్టినయెడల వెన్నవంటి పదార్థము వచ్చును. అది మూడు దినములు బొబ్బలకు రాయవలెను.

తరువాత

సీసునూనె — 1 భాగము
కొబ్బరినూనె — 2 భాగములు
ఐడోఫారము — 1 తు
[illegible]

లేక

మజ్జిగలో పిడకబూడిదకలిపి రాయుము.

లేక

సున్నపునీరు, కొబ్బరినూనె సమానముగా తెచ్చి చేతితో గిలకొట్టగా వచ్చిన వెన్నవంటి పదార్థము రాయుము.

గోమారులు బుర్దపుంజులు

పశువులయొక్క పొదుగుమీదను, కాళ్ళమీదను, కండ్లరెప్పలమీదను, వీలుతేవి స్థలములమీదను పట్టి బాధించును.

చికిత్స

వసపొడుము పురుగులున్నచోట పట్టించవలెను.

లేక

మంచినూనె దేహమునకు రాచి ఎండలో నుంచవలెను.

లేక

దుష్టుపాకురసము, ఉమ్మెత్తవిత్తులు పొడుము కలిపి దేహమునకు రాయవలెను.

లేక

నీళ్ళలో పొగాకు వేసి కాచి పశువును స్నానము చేయించి తరువాత బొచ్చు కత్తిరించవలెను.

పశువుల శరీరముమీదపుట్టు పొడలకు

విభూతి, పుల్లమజ్జిగ కలిపి నాలుగైదు దినములు రాయవలెను. లేక మజిగలో పిడకబూడిదకలిపి రాయవలెను.

పేలు *Lice*

పశువులకు పేలవలన దురదకలుగును. జంతువు ఆయా భాగములను నాకికొనును. ఒక్కొక్కప్పుడు బొచ్చు రాలిపోవును.

చికిత్స

పేలచే బాధపడుచుండు జంతువుల బొచ్చుకత్తిరించి కాల్చివేయవలెను.

మంచినూనె	—	౮ చటాకులు
కర్పూరము	—	8 చటాకులు
అమరిశలగంధకము	—	4 చటాకులు
ఫినైలుమందు	—	చటాకు

కలిపి దేహమునకు రాసిన పోవును.

లేక

చెరువులోనుండు నాచుతెచ్చి నూరి పావుసేరు రసము తీసి త్రాగించవలెను. తరువాత ఆరసమును దేహమునకు పూయవలెను.

మిన్నల్లులు *Fleas*

కొన్ని దూడలకు మిన్నల్లులుపట్టి బొచ్చు రాలిపోవును. కొన్నివేళలలో ముటికి ఉండి రాలిపోవుటయుగలదు.

చికిత్స

వేపాకు నీటిలోవేసి మరగకాచి ఆనీటితో దూడను కడుగవలెను.

లేక

పొగాకు నీటిలో మరగకాచి ఆమడ్డిని పైన పూయవలెను.

దోమలు *Musguitoes*

పల్లపుప్రదేశములలో ఇవి ఎక్కువగానుండును.

చికిత్స

ఆవుపేడతో కలసిన చెత్తను తెచ్చి, ఆపొగలో గస్వా సాంబ్రాణి, అమరశిలగంధకము ధూపము వేసిన మరలరావు.

లేక

ప్రతిదినము కార్బాలిక్కు పొడినిగాని, గంధకపుపొడినిగాని చల్లుట మిక్కిలి శ్రేయస్కరము.

విషములు పెట్టుట
Poisons

పశువులకు కాలవశముచేతగాని, దుర్బుద్ధిచేతగాని పెట్టబడును.

తెల్లపాషాణము

ఇది మనదేశములో వంగళ్ళయందు సామాన్యముగ దొరుకును. బెల్లము, అరటిపండు మొదలైన తినేపదార్థములలోకలిపి ఇయ్యబడును. లేదా యేపదార్థముతోనైన కలిపి ముద్దగాచేసి వెదురుకుపూచి పశువుయొక్క ఆసనము మొదలైన శరీరరంధ్రములలో గ్రుచ్చెదరు.

లక్షణములు:— నోటిద్వారా విషము లోనికిచ్చిన యెడల, పండ్లు, యిగుళ్ళు, నోరు, నాలుక, పూచి నొప్పిచేయును. చొంగ యధికముగా కార్చును. వాంతిచేయుటకు ప్రయత్నించును. కడుపునొప్పివచ్చును. తరచుగ లేచుచు, పండుకొనుచుండును. కడుపుబ్బును. పిమ్మట దుర్గంధముతోగూడి విరేచనములగును. విరేచనములో రక్తపుజీరకూడ కానవచ్చును.

ఆసనములోనుంచి పెట్టినయెడల ఆసన మొక్రపడి చాల బాధపడును. కడపటి యవస్థలో దైన్యముతో చూచుచు, కంటిపాపలు పెద్దవై, చాలనాయాసముకలిగి పక్షవాతముచే నిలువక క్రిందబడి చనిపోవును.

చికిత్స

మొదటనే తెలిసికొనినయెడల

అన్నభేది	—	1 తు
నీరు	—	అడ్డెడు

కలిపి వెంటనే ఇయ్యవలెను.

తరువాత

కోడిగ్రుడ్లు	—	15 లేక 20
పాలు లేక గంజి	—	1½ సేరు

గ్రుడ్లలోని తెలుపులు తీసి పాలతో కలిపి మూడునాలుగు గంటలకొకసారి ఇయ్యవలెను.

పచ్చగన్నేరు

పచ్చగన్నేరు గింజలు దారమునకు దండవలె గ్రుచ్చి పశువుల ముందట విసరుదురు. లేదా యెండుగడ్డిలో గన్నేరు చెక్క (పట్ట) కలిపి యిచ్చెదరు.

లక్షణములు:—పశువు మేతమానును. వాంతిచేయ ప్రయత్నించును. కడుపునొప్పి కలిగి విరేచనమగును. మూత్ర మధికముగా విడుచును. మొదట నున్మాదమును, పిమ్మట సుషుప్తియు, మందమును, కానవచ్చును. కాళ్ళుసీలువక వణకు పుట్టి, అదరు, పక్షవాతము, కలిగి మరణించును. వేడిపుట్టుటకు సారాయి ఇయ్యవచ్చును. కాని యేవైద్యమువలనను లాభ ముండ నేరదు.

గులివెంద (గురిగింజ)

ఈగింజలు అంగళ్లలో రతులని వాడెదరు. ఇది పొడుము చేసి నీటిలో కలిపి, ముద్దచేసి, దానినుంచి ఒక అంగుళము పొడవుగల వాడియైన కొలచేసి, యెండబెట్టి, గట్టిపడిన తరువాత, నొక కఱ్ఱకు తగిలించి జంతువుయొక్క శరీరములో మెత్తనైన భాగమునందు అనగా మెడలో పొడవబడును. ఈ విషము శరీరములో నెచట ప్రవేశించునో యాభాగము విశేషముగ వాచి జంతువు రెండుదినములలో చచ్చిపోవును. ఈవిషము ఎద్దు శరీరమున జొచ్చిన వెంటనే తెలిసికొని దానిని తీసివేసిన యెడల కొంచెము ప్రయోజనముండగలదు.

పాముకాటు (*Bites of the venomous animals*)

త్రాచుపాము కరచినయెడల నోటనురుగులు గ్రక్కును. గుటకలు వేయును. ఊపిరియాడదు. పశువు తొట్రుపడుచుండును. రోమములు నిక్కబొడుచును. నాగముషిణి ఆకురసము లోపలికిచ్చి కొంచెము కండ్లలో వేయవలెను. లేక తెల్లజిల్లేడు చిగుళ్ళు, సముద్రపుఉప్పు, పశువుమూత్రము తెచ్చి ఆవుపాల లోకలిపి కంటిలో పెట్టవలెను.

పాము ఊదినందుకు

దీనినే పురుగు ముట్టినదందురు. పశువు కడుపుబ్బును. కలవేరు కడుగు నీళ్ళతో నరగదీసి అడ్డెడు కడుపులోనికి పోసిన యెడల విషము దిగును. లేక గాడిద గడపాకు పావుసేరు, గుంట కగ్రాకు పావుసేరు కలిపి వెంటనే ఇయ్యవలెను. తరువాత యిచ్చినను లాభములేదు.

పాముకోరలు గ్రుచ్చుకొన్నచో

తెల్లవారి నిద్రలేవగానే లేచు మనిషి మూత్రము సైంధవలవణము, తెల్లజిల్లేడు చిగురు తెచ్చి ఆవుపాలలో కలిపి గ్రుచ్చుకొనిన భాగమునకు మర్దనచేసి కంటికి పెట్టవలెను

తేలుకాటు *Bites of Scorpions*

దీనిచే అంత ప్రమాదములేదు కాని కుట్టినచోట నొప్పియుండును. గచ్చపప్పు, పది మిరియములు నూరికట్టు. [illegible]

పెట్టి కొంత తినిపించవలెను. లేక పిప్పళ్ళు, వస, వది మిరియములు, సొంటి, పసుపు కలిపి ముక్కులతో పీల్పించవలెను.

పశువుల సుళ్ళు; వాని ప్రయోజనములు

(*Hair marks and their uses*)

మన రైతులు సామాన్యముగా ఎద్దులను కొనునపుడు వాని లక్షణములు, సుళ్ళు మొదలగునవి పరిశీలించెదరు. వృషభమునకు ఎరుపురంగుగల పెదవులును, దాపలును, నాలుకయును, డెక్కలును, చిన్ని పొత్తి కడుపును, విశాలమగు వక్షస్థలమును, గొప్ప మూపురమును, నున్నని చర్మము, వెండ్రుకలును, ఎర్రని సన్ననైన కొమ్ములును, భూమిని తాకుచుండు కుచ్చుగల తోకయును, చిన్న గంగడోలును, మంచి నడవడికయు, కలిగియుండుట ప్రశస్తము.

<u>స్థానపు సుడి:</u>—దీనినే తావుసుడియందురు. ఈసుడి పశువు కొమ్ములకు నాలుగు అంగుళములు దిగువ ముఖము మీద యుండును. దీనివలన నష్టము లేదని చెప్పుదురు. ఈసుడి నొసట యుండుటచే స్థానపు సుడియని పేరువచ్చినది.

<u>భాసికపుసుడి:</u>—వివాహములందు ధరించు భాషికపు ఆకారముగా నుండును. స్థానపుసుడి స్వస్థానమువిడిచి రెండంగుళముల దిగువగా భాసికపు సుడియుండును. కొన్నిటికి రెండు సుళ్ళు ఉండుటయుకద్దు. భాసికపుసుడి గల పశువును

పెండ్లికానివాడు కొనినయెడల పెండ్లియగుననియు, పెండ్లి అయినవాడు కొనినయెడల తనయిల్లాలికి కీడుకలుగుననియు చెప్పుదురు.

<u>త్రికోణపుసుడి:</u>—దీనినే ముక్కంటి సుడియందురు. ఇది మూడుకోణములు కలిగియుండును. భాషికపుసుడికి ఒక అంగుళము దిగువగా రెండుకనుబొమల మధ్యనుండును. ఈసుడియుండునపుడు స్థానపుసుడి కూడ నుండవచ్చును. కానిభాసికపుసుడి యుండదని చెప్పుదురు. ఈసుడి ఆక్షేపణాకరమైనదని చెప్పుదురు.

<u>మంథానపుసుడి:</u>—దీనినే కవ్వపు సుడియందురు. దీని ఆకారము కవ్వమువలెనుండును. రొమ్ముకు సమీపమందు, గంగడోలుకు ఇరుప్రక్కల నుండును. ఈసుడియుండుటమిగుల శ్రేష్ఠము. ఒకప్రక్కమాత్రముండిన యెడల ఆక్షేపణయని చెప్పుదురు. కొందరు కుడిప్రక్క మాత్ర ముండినయెడల ఆక్షేపణ లేదందురు.

<u>అర్ధిసుడి:</u>—ఇది మూపురమునకు దిగువ భాగమందు అర్ధిపై కాడి మోపుస్థానమునందు ఇరు పార్శ్వములయందుండును. ఈసుడిగల ఎద్దునుకొన్నవానికి ప్రాణాపాయము కలుగునని చెప్పుదురు

<u>మూపుసుడి :</u>—దీనినే గోపురపుసుడి, కుప్పసుడి యందురు. మూపురమునకు వెనుకగాని, మూపురమునకు ముందుగాని, చివరగాని, ఉన్నయెడల మిక్కిలి మంచిదందురు. అచ్చటకడిన వర్షపునీరు అట్టుమీదికిజారినట్లు సుడిచిలిదియుండు

యెడల అట్టివంటి పశువు తొక్కినభూమి చక్కగా ఫలించునని చెప్పుదురు.

దుందుభిసుడి:—దీనినే నగారాసుడియనియు, గాడిసుడియనియు చెప్పుదురు. దీనియాకారము నగారావలె నుండును. కడపటి బరియెముకకు పైగా వెన్నుపూసకు రెండు వైపులనుండును. ఇదిఆక్షేపణలేదందురు.

పాదెసుడి; నిశ్రేణికసుడి:—ఇది కడపటి బరి యెముకను దాటి వెన్నుపూసకు ఇరువైపులయందుండును. ఈ సుడియొక్క ముందరికొనలు వెన్నుపూసమీద కలసినయెడల నిశ్రేణిక సుడి లేక కత్తెరసుడి యని చెప్పుదురు. ఇదియును ఆక్షేపణకరమైనదనియందురు.

శోధనిసుడి:—దీనినే పొరకసుడియందురు. ఈసుడి చీపురుకట్ట ఆకారముగా నుండును. ఇదికడపటి బరియెముక మొదలుకొని మూడవనడుము పూసయెముక దాటకుండ వెన్నుకు మీదగాగాని, ప్రక్కనుగాని యుండును. ఇదియును ఆక్షేపణయందురు.

వాలశైలపుసుడి:—దీనినే తోకగిరి సుడియందురు. తోకమూడి మొదలుకొని దిగువ ఆరంగుళములవరకునుండును. ఇదినష్టముకలిగించును.

శృంఖలా బంధపుసుడి:—దీనినే గొలుసు కట్టు సుడి యందురు. వాలశైలపుసుడి తోకకొనవరకు తెంపులేకుండ వ్యాపించియుండిన యెడల శృంఖలా బంధపు సుడి యందురు ఈ సుడిగల పశువు మేలు. లాభము కలిగించును.

కూటపుసుళ్ళు:—ఆసనమునకు ఇరుపార్శ్వములనుండి యెముకల మీద ఈసుళ్లుండును. ఇవి ఒక ప్రక్క మాత్రమే యుండుటయు కలదు. ఇవన్నియు నష్టము కలగించును.

కక్షభాగపుసుళ్ళు:—మోచేతియెముకకు సమీపమందు ఇరుప్రక్కల నుండును. వీనినే చంకమడపుసుళ్ళు అందురు. ఇవి ఎడమప్రక్క మాత్రమున్నయెడల నష్టము కలిగించునని చెప్పుదురు.

సంకెలసుడి:—ముందరి కాళ్ళయందు మాత్రమే యుండును. కాళ్ళకు వెనుకవైపున మోకాలి మడత మొదలుకొని, పిల్ల గిట్టలు దాటకుండ నుండును. ఇదియును ఆక్షేపణయందురు.

కామినిసుడి:—ఈసుడి వీపుమధ్యనుండును. ఈ సుడిగల పశువును గొనినవాడు పశుధన సమృద్ధి గలవాడగును. రొమ్మునకొక ప్రక్క మాత్రము వెండ్రుకల వరుసయున్న పశువున నది అశుభసూచకము. దాని వలన యజమానునకప్పటివరకు నింటగల పశువులు విధ్వంస మగును. అవి యిరుప్రక్కల నుండుట శ్రేయస్కరము.

పీడసుడి:—మూత్రద్వారసమీపమున నుండును. అవి కులమును భస్మము నైన గావించును. లేదా నదివలె పొంగించును. ఈ సుడి యుభయ లక్షణములు గలిగి యుండుటన నట్టియెద్దును సామాన్యముగ నెవ్వరును గొన నొల్లరు.

రోకలి బండ పరుగువంటి సుడి;— ఇది ప్రక్క కుండు ట్టమేలు. క్రిందకొందుకు కీ

లక్ష్మిసుడి — ఇది మెడకొక ప్రక్కనొక గంగడోలు నకు సమీపముగ నుండును. ఈ సుడిగల ఎద్దు దొరకుట యరుదు. ఇది ఎక్కువ వెలకమ్ముడు పోవును.

మోటుబరి ;— కొన్ని పశువులకు కడపటి బరియెముక దానిముందరి బరి యెముకతో చేరక ప్రత్యేకముగా నుండును దీనినే మోటుబరియందురు. ఇది కూడ అలక్షణ మందురు

అగ్నిమచ్చ ;— దేహమంతయు నొక వర్ణము కలిగి ఇతరవర్ణములు గలమచ్చ ఎచ్చోటనైన నుండినయెడల దానిని అగ్నిమచ్చయందురు. ఇది శుభప్రదమని చెప్పుదురు. ఆవర్ణముగల మరియొక మచ్చయుండిన యెడల నిరాక్షేపణ మందురు. మరియొక మచ్చ లేకపోయినప్పటికి ఆ వర్ణముగల ఒక వెండ్రుకయుండినను నిరాక్షేపణయని కొందరందురు.

గుఱ్ఱములకు సంభవించు జాడ్యములు
(*Diseases of the Horses*)

కాకజ్వరము

గుఱ్ఱము ఎఱ్ఱరంగుగల నీరుపోయును. శరీరము చాల వేడిగా నుండును. నాడి తీవ్రముగా కొట్టుకొనుచుండును. లద్దె పెంటికలుగా వేయును.

చికిత్స

ధనియాలు, జీలకఱ్ఱ, సోపు, కాశిగింజలు, పటికబెల్లము అల్లము, చలవ మిరియములు, సమానముగా తెచ్చి వేడి నీళ్ళతో దంచి పెద్ద నిమ్మపండంత యుండలు చేసి ప్రతిదినము రెండువేళల రోగము నెమ్మదియగునరకు తినిపించవలయును.

జలుబుజ్వరము

గుఱ్ఱము నీరుడు పిస్తారము పచ్చరంగుగా పోయును. నాడి మందముగా కొట్టుకొనును. శరీరము శీతలముగా నుండును.

చికిత్స

గుంటకలగరాకు	—	4 తు
నాము	—	4 తు
తులసియాకు	—	గుప్పెడు
దుష్టుపాకు	—	గుప్పెడు
మిరియములు	—	4 తు
కాల్చిన వెలిగారము	—	1 తు

తెచ్చి దంచి రెండు వేళల తినిపించవలెను. వారము రోజులు తినిపించవలెను. గోరువెచ్చనినీరు మాత్రము త్రాగించవలెను.

వాతము
(*Rheumantism*)

మిరియములు	—	8 ఫలములు
వాయువిడంగములు	—	8 ఫలములు
గచ్చపప్పు	—	అర్ధసేరు
పిప్పలికట్టె	—	5 తు
కొడిశపాలు	—	1 తు

తెచ్చి నీళ్ళతో దంచి ఉండలుచేసి వారముదినములు తినిపించవలెను.

తరువాత

ఘాటుసున్నము	...	1 తు
నల్లయుమ్మెత్తాకు రసము	...	4 తు

కలిపి వాపుమీద రాయవలెను.

కుష్ఠరోగము *Leprosy*

గుఱ్ఱము శరీరము యావత్తు వాచి పగిలి రసికారును. 4 తులముల దిరిసెనచెక్క దంచి వారము దినములు తినిపించవలెను.

తలనొప్పి

గుఱ్ఱము క్షణ క్షణము వణకుచుండును. స్మారకము తప్పి నోటనుండి నురుగు గ్రక్కుచుండును.

సొంటి పావు సేరునర తెచ్చి పొడిచేసి నేతిలో కలిపి ఉద[illegible] సాయంత్రము నా[illegible]యందు తినిపించవలెను.

జలుబు *Catarrh*

ముక్కులనుండి నీరుగారును. దగ్గును.

కాకుడు రసము	—	1 తు
మంచినూనె	—	1 తు

కలిపి ముక్కులలో పోయవలెను.

తర్వాత

సొంటి	—	4 తు
బెల్లము	—	2 తు

కలిపి నాలుగుదినములు తినిపించవలెను.

మలబద్ధకం *constipation*

కచ్చూరాలు	—	2 తు
బీడు లవణము	—	2 తు
జెముడు యిగురు	—	2 తు

తెచ్చి పొడుముచేసి 2 తులముల కటుకరోహిణిలో కలిపి తినిపించవలెను ఈరీతిగా మూడుదినములు తినిపించవలెను.

సంజుకు

సొంటి	—	3 తు
మిరియములు	—	3 తు
పిప్పళ్ళు	—	3 తు
ఆవాలు	—	3 తు
పసుపు	—	3 తు

గుగ్గిలము — 6 తు
ఇంగువ — 1 తు

తెచ్చి దంచి సారాయితో నిమ్మకాయంత యుండలు చేసి రెండుపూటలు తినిపించవలెను.

నీరుచుఱుకు (*Stranguary*)

బిడలవణము ... 2 తు
ఎండుమిరపకాయలు ... 2 తు
పసుపు ... 2 తు
చిన్నచేమపుచ్చకాయలు ... 2 తు

తెచ్చి దంచి నీళ్ళతో కలిపి త్రాగించవలెను. ఈరీతిగా మూడు దినములు త్రాగించవలెను.

వెఱ్ఱి (*Insanity*)

తనదేహమును కొరుకుకొనుచు, బెదరి బెదరి చూచుచుండును.

నేలవేము గింజలు ఆవుపాలతో నూరి ముక్కురంధ్రములలో పోయుము. తర్వాత మెంతులు 4 తులములు తెచ్చి గాసిచేసి పదితులముల నేతిలో కలిపి సాయంకాలము పెట్టు దాణాలో కలిపి మూడుదినములు తినిపించవలెను.

నోటికురుపులు

గొంతులోపల పుట్టిన కురుపులను మెడవాపునుబట్టి గమనించవలెను. పశువుగొట్టము నోటిలోనికి జొనిపి ఆగొట్టము ముక్కురంధ్రమునుండ చేయి లోనికి పోనిచ్చి, కురుపు [illegible] వెలుతెపాయును సొంటి, పిప్పలికట్టె,

పసుపు సమభాగములుగా తెచ్చి ఆవుపాలతో నూరి కురుపుమీద పావుగంటవరకు రాసిన పిమ్మట గొట్టము నోటినుండి తీసివేయవలెను ఈరీతిని నాలుగు దినములు చేయవలెను.

పైత్యపు దద్దురు

మిరియములు ... 4 తు
సొంటి ... [illegible] తు
జీలకర్ర ... 1 తు

ఇవి దంచి దినమునకొకసారి వంతున మూడుదినములు తినిపించవలెను.

కోళ్ళకు సంభవించు జాడ్యములు

న్యూమోనియా

పశువులుండు ప్రదేశము మిక్కిలి తేమగనుండుట వలనగాని, చలిగాలి విశేషముగ తగులుటవలనగాని, వర్షములోను మంచులోను తడియుటవలనగాని, ఈరోగము రావచ్చును. ఇది మిక్కిలి హానికరమైన వ్యాధి

ఈవ్యాధి తగిలినపక్షికి మొగమువల్లబడును. ముక్కునుండియు, నోటినుండియు, రక్తమువలె నీరుకారును శ్వాస, దగ్గు కలిగి మందముగానుండును.

ఒక అరచెమిచా విస్కీయును, ఒకచుక్క టించర్ ఆఫ్ అకొనైట్ (Tinctura of aconite) ను తెచ్చి వేడినీటిలో కలిపి మూడుగంటలకొకసారి యిచ్చుట మంచిది. పక్షులకు మృదువైన యాహారమును, పాలును మాత్ర మొసగవలెను.

అజీర్తి

కోడిపిల్లలకు అజీర్తి సామాన్యముగ కలుగుచుండును. ఇవి పెట్టలతో సమానముగ బగుగిడుచు పెద్దపెద్ద ధాన్యములను మితిమీరి తినుటచే అజీర్తిచేసి చచ్చిపోవుచుండును.

చికిత్స

పిల్లలకు ఆహారమెక్కువై గొంతుక కదలక మెదలక యున్నపుడు మాత్రము ఒక అరచెమిచా నీళ్ళలో బైకార్బొనేట్ అఫ్ సోడాను కొంచెము కలిపి పోయవలెను. దానివలన గుణము కనబడనిచో ఒక గంటకు పిమ్మట ఒక అరచెమిచా మంచినూనెను పోయవలెను. అట్లుపోసిన పిమ్మట నెమ్మదిగా చేతులతో దాని మెడపై చమురవలెను. 12 గంటలలో గుణమీయనిచో మందులు ఒకసారి ఇయ్యవలెను. వారమునకొకసారి ఎప్సంసాల్టు నీటిలోగలిపి యిచ్చుటవలన కోళ్ళకు అజీర్తికలుగదు.

ఆటలమ్మ

ఈవ్యాధిచే కోళ్ళు విస్తారముగా చచ్చుచుండును. ఈవ్యాధి తగిలిన పక్షిని ప్రత్యేకస్థలమందుంచవలెను.

చికిత్స:- జెయిస్‌ఫ్లూయిడ్ అను ద్రావకమును పొక్కులకురాచి పైపొరను లాగివేయవలెను. పుండ్లమీద మైలుతుత్తపుపొడి వ్యాసిలైను (Vaseline) కలిపి పట్టించవలెను. పుళ్లను [illegible] వేడినీళ్ళతో కడిగి వానిమీద ఈమందు మెల్లగా

మశూచికము

పసుపు, వేపాకు ఆముదముతో నూరి పుండ్లపై వేయవలెను. లేక నీటికిరంగువచ్చువరకు మర్రిఆకులను నీళ్ళలో ఉడకబెట్టవలెను. పిమ్మట ఆనీటిని ఒడియగట్టి ఉదయము, సాయంమునను శరీరమంతయు ఆనీటితో తుడువవలెను.

రక్తగ్రహణి

ఈరోగముగల కోడికి ఆముదము నిచ్చిన వెనుక సీమఆవిసెనూనెనుగూడ నొసగిన యెడల కడుపులో నేవిధమైన బాధయుండదు.

దగ్గు:_ ఇదియొక అంటువ్యాధి. ఈవ్యాధితగిలిన దానికి ప్రతిదినమును గోధుమగింజంత కర్పూరము తినిపించవలెను.

చీడ— కోడికి పావు చెమిచా ఎప్సంసాల్టు 15 తుల[illegible]కలిపి త్రాగించవలెను.

జలుబు

ఈవ్యాధి తగిలినకోడికి యూకలిప్టస్ చమురునీయవలెను.

అతిసారము

వీనికి ఒక తేనీళ్ళగరిటెడు మంచినూనెను, ఈయవలెను. చిన్నవానికి తగ్గించి ఈయవలెను.

కోడికడుపులో పురుగులు నశించుటకు

కర్పూర తైలము 10, 15 చుక్కలును, మంచినూనె ఒక తేనీళ్ళగరిటెడును కలిపి ఇయ్యవలెను. ఆహారములో ఉప్పుకలిపి పెట్టవచ్చును.

పేలు:--గంధకము, క్రొవ్వు, కిరసనాయిలు ఈమూ టిని కలిపికోళ్ళకు పేలున్న భాగములందు రాయవలెను. లే: గంధకపుపొడి మంటిలో కలిపి వానిరెక్కలసందున చల్లవలెను

ఈకెలనడుమ దూరియుండు పురుగులు

గంధకము, రాతినబొగ్గు పొడిచేసి కలిపి వానిముందర బెట్టిన అవి రెక్కలతో దేహమంత చిమ్ముకొనును. వెంటనే పురుగులు పోవును. లేక పొగాకుపొడి కలిపిన బూడిద ఈకెలసందున చల్లవలెను.

కుంటుట

ఎత్తుప్రదేశములనుండి దుముకుటవలనగాని, చీముగాని పోవుటవలనగాని, గాజుపెంకులు మున్నగునవి గ్రుచ్చుకొనుటవలనగాని పక్షులు కుంటును. వెంటనే దానిని కనుగొని వేడినీళ్ళతో బాగుగ కడిగి, న్యాసిలైను గాసి గుడ్డతో కట్టు కట్టుట మంచిది. ఇట్టి పక్షులను విశేషముగా తిరుగనీయరాదు.

కోడిపెట్ట గ్రుడ్లను పెట్టలేక బాధపడినయెడల

ఆముదము బెల్లపు పానకములో నూనె కలిపి రెండు గంటల కొకసారి ఇచ్చినయెడల సులువుగా గ్రుడ్లను పెట్టును.

కోడిపెట్ట గ్రుడ్లను పొదిగినచో

[illegible] గ్రుడ్లను కిరసనాయిలులో ముంచి తీసి పొదుగు గ్రుడ్లలో పెట్టినయెడల ముందెప్పుడును గ్రుడ్లను ముట్టుకొనదు.

మూడవభాగము

సంపూర్ణము

END OF
TITLE